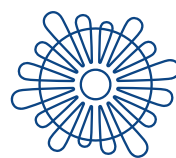

Klimatske dezinformacije – koliko su raširene i tko u njih vjeruje?

Autori:

Sara Čović
Ivan Puzek

Recenzenti:

Nebojša Blanuša
Krešimir Krolo

Lektura:

Đurđica Vitković

Dizajn:

Ana Miletić

Izdavač:

Sveučilište u Zadru
Zadar, 2025.

Za izdavača:

Josip Faričić, rektor

ISBN:

978-953-331-583-6

Sadržaj

	Sažetak i glavni nalazi	
1	Uvod	7
2	Metodologija	10
3	Percepcija klimatskih promjena	13
4	Prihvatanje klimatskih dezinformacijskih narativa	19
5	Izvori informiranja i medijske prakse	40
6	Povjerenje u institucije i znanost	52
7	Politička orijentacija i politički stavovi	60
8	Zaključak	69
9	Bibliografija	72

Napomena:

Ovaj istraživački izvještaj nastao je u okviru projekta "Činjenice o klimatskoj krizi – klima.faktograf.hr". Projekt je sufinanciran bespovratnom potporom Agencije za elektroničke medije u okviru programa potpora male vrijednosti (de minimis) za mjeru NPOO C1.1.1. R6-I2 "Uspostava provjere medijskih činjenica" iz sredstava Mehanizma za oporavak i otpornost. Izneseni stavovi i mišljenja samo su autorova i ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije, kao ni stajališta Agencije za elektroničke medije. Europska unija i Europska komisija ni Agencija za elektroničke medije ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Sažetak i glavni nalazi

Istraživački izvještaj daje pregled rezultata dobivenih anketnim istraživanjem provedenim na reprezentativnom uzorku punoljetnih građana Hrvatske (N = 1000) na temu klimatskih dezinformacija. Istraživanje je provedeno u ožujku 2024. godine u sklopu projekta „Činjenice o klimatskoj krizi – klima.faktograf.hr“. Cilj istraživanja bio je utvrditi zastupljenost, karakteristike i čimbenike prihvatanja klimatskih dezinformacija među građanima Hrvatske.

Ovo su glavni nalazi:

- **stvarnost i antropogenost klimatskih promjena je visoko prihvaćena među građanima Hrvatske.**

S postojanjem klimatskih promjena slaže se 83 % ispitanika, a s antropogenošću klimatskih promjena slaže se 73 % ispitanika. Utvrđeno je kako ne postoje značajnije razlike u prihvatanju stvarnosti i antropogenosti klimatskih promjena s obzirom na sociodemografske i socioekonomske karakteristike ispitanika.

- **najpopularniji klimatski dezinformacijski narativi su oni koji potiču sumnju oko učinkovitosti klimatskih politika i vjerodostojnosti klimatske znanosti.**

Manju sklonost prihvatanju klimatskih dezinformacija u Hrvatskoj pokazuju mlađi ispitanici i oni sa završenim višim stupnjevima obrazovanja. Prihvatanje stvarnosti i antropogenosti klimatskih promjena pokazali su se kao slabi prediktori slabije sklonosti prihvatanja klimatskih dezinformacijskih narativa. Pokazalo se kako su građani koji su skloniji prihvatanju klimatskih dezinformacija ujedno skloniji prihvatanju dezinformacija o bolesti COVID-19.

- **utvrđena je visoka razina samopouzdanja u mogućnost prepoznavanja vijesti ili informacija koje pogrešno prikazuju stvarnost ili su čak lažne.**

Najpopularniji izvor informiranja o političkim i društvenim događajima među građanima Hrvatske su televizijski kanali s općenitim sadržajem, a slijede ih internetski izvori, odnosno internetski portali i društvene mreže. Što se tiče društvenih mreža, ispitanici najmanje povjerenja pokazuju prema informacijama dobivenima na TikToku, Instagramu i Facebooku. Stavovi o sadržaju određenih emisija i portala pokazali su se kao dobar prediktor prihvaćanja klimatskih dezinformacija.

- **prihvaćanje klimatskih dezinformacija povezano je s negativnijim stavovima o ulozi znanosti i znanstvenika u društvu.**

Veću sklonost prihvaćanju vjerodostojnosti znanosti pokazuju mlađi ispitanici i oni sa završenim višim stupnjevima obrazovanja. Pokazalo se kako su oni koji ne prihvaćaju vjerodostojnost znanosti skloniji prihvaćanju klimatskih dezinformacija. Generalizirano povjerenje i povjerenje u institucije nisu se pokazali kao značajni čimbenici za prihvaćanje klimatskih dezinformacija u ovom istraživanju.

- **politička orijentacija i politički stavovi značajni su čimbenici za prihvaćanje klimatskih dezinformacija.**

Ispitanici koji su lijevo orijentirani i oni koji se smještaju u centar političkog spektra pokazuju značajno manju sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacija od ispitanika koji su desno orijentirani i onih koji su naveli da ih politika ne zanima. Isti trend je utvrđen i pregledom glasačkih preferencija ispitanika.

1.

Uvod

Autori najnovijeg izvješća Međuvladinog panela o klimatskim promjenama (*Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC*) iz 2023. godine ponovno su istaknuli ljudske aktivnosti, prvenstveno kroz emisije stakleničkih plinova, kao nedvosmisleni izvor globalnog zagrijavanja planeta Zemlje i posljedičnih klimatskih promjena (Calvin et al., 2023). U izvješću je istaknuto kako, na globalnoj razini, postojeće politike i zakoni usmjereni prema suzbijanju klimatskih promjena neće biti dovoljni za ograničavanje podizanja prosječne globalne temperature ispod 1.5 °C u odnosu na predindustrijsko razdoblje do kraja 21. stoljeća. Kako bi se osigurala održiva budućnost za sva bića na Zemlji, Calvin et al. (2023) pozivaju na hitne akcije usmjerene na adaptaciju i ublažavanje klimatskih promjena za koje navode da su potrebne međunarodna suradnja, jasna i koordinirana strategija te financijski resursi, pogotovo za ranjive regije, sektore i skupine. Međutim, nameće se pitanje kako raditi na dugoročnim i međunarodnim održivim politikama za suzbijanje klimatskih promjena dok u društvu postoji sumnja o postojanju, uzročnicima i posljedicama klimatskih promjena, ulozi i ciljevima politika za suzbijanje klimatskih promjena i kredibilitnosti klimatske znanosti?

Kako navodi Lewandowsky (2021), poimanje klimatskih promjena predstavlja izazov iz nekoliko razloga. Klimatske promjene su, prema autoru, kognitivni izazov, jer je njihove pokretače i sveprožimajuće posljedice teško u potpunosti razumjeti. Klimatske promjene su i svjetonazorski izazov, jer nastojanja u ublažavanju klimatskih promjena podrazumijevaju ekonomske i političke mjere koje nisu u skladu s liberalnom ideologijom i ekonomskim ciljevima određenih tržišnih aktera (Lewandowsky, 2021). Takva društvena, politička i ekonomska situacija stvorila

je povoljnu atmosferu za širenje klimatskih dezinformacija putem koordiniranih dezinformacijskih kampanja (Lewandowsky, 2021). Uloga dezinformacijskih kampanja, koje se vode u medijskom i javnom prostoru, je poticanje sumnje oko postojanja, uzroka i rješenja problema s krajnjim ciljem usporavanja procesa i regulacija usmjerenih ublažavanju i/ili otklanjanju problema (Oreskes & Conway, 2022). U knjizi „*Merchants of Doubt*” Oreskes i Conway (2022) su, na primjeru dezinformacijske kampanje koju je vodila duhanska industrija, prikazali strategiju i uspjeh kampanje koja je desetljećima prvo negirala, a potom stvarala sumnju oko štetnosti duhanskog dima za ljudsko zdravlje. O uspjehu te dezinformacijske kampanje svjedoči činjenica kako su i drugi akteri preuzimali njenu strategiju, pa tako i naftna industrija kako bi negirala i stvarala sumnju oko tema vezanih za klimatske promjene (Oreskes & Conway, 2022). Prema opisanom obrascu, prvi korak dezinformacijske kampanje vezane za klimatske promjene bilo je negiranje postojanja klimatskih promjena dok danas svjedočimo relativizaciji uzroka i dovođenju u pitanje mogućih rješenja za klimatsku krizu (Vidov et al., 2024).

Klimatske dezinformacije, točnije prisutnost, karakteristike i prediktori prihvaćanja klimatskih dezinformacija među punoljetnim građanima Hrvatske, tema su ovog istraživačkog izvještaja. Globalna koalicija klimatskih i anti-dezinformacijskih organizacija *Climate Action Against Disinformation* (CAAD, n.d.) klimatske dezinformacije i misinformacije definira kao obmanjujući sadržaj koji:

- „*potkopava razumijevanje postojanja i/ili utjecaja klimatskih promjena odnosno nedvosmislenog ljudskog utjecaja na klimatske promjene, kao i razumijevanje potrebe za odgovarajućim hitnim djelovanjem u skladu sa znanstvenim konsenzusom IPCC-a i u skladu s ciljevima Pariškog sporazuma o klimi;*

- *pogrešno predstavlja znanstvene podatke, uključujući izostavljanje ili selektivan odabir podataka, kako bi se narušilo povjerenje u klimatsku znanost, institucije usmjerene na klimu, stručnjake i rješenja; ili*

- *lažno prikazuje pojedine aktivnosti kao podršku ostvarenju klimatskih ciljeva, dok one zapravo doprinose klimatskim promjenama ili su u suprotnosti sa znanstvenim*

konsenzusom o ublažavanju ili prilagodbi klimatskim promjenama.” (CAAD, n.d)

Definicija klimatskih dezinformacija CAAD-a koja, osim sadržaja koji je usmjeren poricanju klimatskih promjena, obuhvaća i sadržaj usmjeren poticanju sumnje u klimatsku znanost i znanstvenike te ulogu i ciljeve klimatskih politika preuzeta je u ovom istraživanju.

U daljnjem tekstu bit će riječ o metodologiji istraživanja kojeg je u sklopu projekta „Činjenice o klimatskoj krizi – klima.faktograf.hr” proveo projektni tim s Odjela za sociologiju Sveučilišta u Zadru i iz Faktografa – udruge za informiranu javnost. Istraživanje je provedeno 2024. godine na reprezentativnom uzorku punoljetnih građana Hrvatske (N = 1000). Sljedeće poglavlje bavi se percepcijom klimatskih promjena među ispitanicima nakon čega je fokus daljnjih poglavlja usmjeren na prihvaćenost klimatskih dezinformacija i moguće prediktore prihvaćenosti klimatskih dezinformacija među punoljetnim građanima Hrvatske. Posebna pažnja usmjerena je na izvore informiranja i medijske prakse, povjerenje u institucije i znanost te političku orijentaciju i političke stavove ispitanika kao prediktore prihvaćanja klimatskih dezinformacija. U zaključnom dijelu izvještaja dana su zaključna razmatranja glavnih nalaza istraživanja te su oni postavljeni u kontekst potrebe za suzbijanjem (klimatskih) dezinformacija u javnom i medijskom prostoru.

2.

Metodologija

U ovom istraživačkom izvještaju predstavljene su nalazi anketnog istraživanja punoljetnih građana Hrvatske na temu klimatskih dezinformacija. Istraživanje je proveo projektni tim s Odjela za sociologiju Sveučilišta u Zadru i iz Faktografa – udruge za informiranu javnost u sklopu projekta „Činjenice o klimatskoj krizi – klima. faktograf.hr“. Cilj istraživanja bio je utvrditi prisutnost, karakteristike i prediktore prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa među punoljetnim građanima Hrvatske. Dodatne informacije o projektu i istraživanju, kao i podaci prikupljeni istraživanjem dostupni su u otvorenom pristupu u repozitoriju Hrvatskog arhiva podataka za društvene znanosti (CROSSDA) (Čović et al., 2025).

Prikupljanje podataka provela je agencija za istraživanje tržišta i javnog mnijenja Ipsos u ožujku 2024. godine. Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 1000 ispitanika; 701 ispitanik putem telefonske ankete (metoda CATI) i 299 ispitanika putem online panela (metoda CAWI). Uzorkovanje je provedeno metodom stratificiranog višestapnog uzorkovanja. Stratifikacija je provedena na razini 6 tradicionalnih hrvatskih regija (Zagreb i okolica; Sjeverna Hrvatska; Slavonija; Lika i Banovina; Hrvatsko Primorje i Istra; Dalmacija) i veličine naselja (do 2 000 stanovnika; 2 001-10 000 stanovnika, 10 001-75 000 stanovnika; više od 75 000 stanovnika). Uz postupak stratifikacije, dodatno su praćene i kvote za karakteristike spola, dobi i obrazovanja kako bi se osigurala reprezentativna zastupljenost prema tim kategorijama. Konačni uzorak je postupkom poststratifikacijskog utežavanja usklađen s populacijskim parametrima. Detaljna struktura uzorka dostupna je u Tablici 1.

Tablica 1: Sociodemografske karakteristike ispitanika

Spol	
Muški	474 (47%)
Ženski	526 (53%)

Stručna sprema	
Osnovna škola	141 (14%)
Srednja škola	586 (59%)
Viša škola / stručna sprema	135 (13%)
Fakultet ili više	136 (14%)

Dob	
29 ili manje	139 (14%)
30 - 44	245 (24%)
45 - 59	247 (25%)
60 - 69	200 (20%)
70 ili više	170 (17%)

Osobni prihod	
> 350 €	140 (14%)
351 - 750 €	279 (28%)
751 - 1 300 €	268 (27%)
< 1 301 €	159 (16%)
Ne zna	154 (15%)

Radni status	
Zaposleni	477 (48%)
U mirovini	344 (34%)
Nezaposleni	47 (5%)
Studenti	38 (4%)
Brinu o kućanstvu	48 (5%)
Nešto drugo	45 (4%)

Regija	
Zagreb i okolica	277 (28%)
Sjeverna Hrvatska	166 (17%)
Slavonija	152 (15%)
Lika i Banovina	77 (8%)
Hrvatsko Primorje i Istra	123 (12%)
Dalmacija	203 (20%)

Veličina naselja	
Do 2 000 stanovnika	376 (38%)
2 001- 10 000 stanovnika	166 (17%)
10 000 - 75 000 stanovnika	195 (19%)
Više od 75 000 stanovnika	263 (26%)

Anketni upitnik sadržavao je nekoliko sadržajnih poddomena, a sva su pitanja bila zatvorenog tipa. Ispitane su sociodemografske karakteristike ispitanika, percepcija klimatskih promjena, prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa, kanali informiranja i medijske prakse ispitanika, politički stavovi ispitanika te generalizirano povjerenje i povjerenje u znanost i institucije. O svakoj od poddomena i kako one utječu na prihvaćenost klimatskih dezinformacijskih narativa među punoljetnim građanima Hrvatske bit će detaljnije riječi u daljnjem tekstu.

Statistička obrada podataka provedena je u programskom jeziku R (R Core Team, 2024), uz korištenje integriranog razvojnog okruženja RStudio (Posit team, 2024). Za analizu i vizualizaciju podataka korišteni su paketi ggstats (Larmarange, 2024a), labelled (Larmarange, 2024b), questionr (Barnier et al., 2023), survey (Lumley, 2024) i tidyverse (Wickham et al., 2019). Statistička obrada podataka obuhvatila je univarijatne (analiza distribucije), bivarijatne (t-test, analiza varijance, korelacija) i multivarijatne (faktorska analiza) analize, ovisno o tipu varijabli i ciljevima istraživanja.

3.

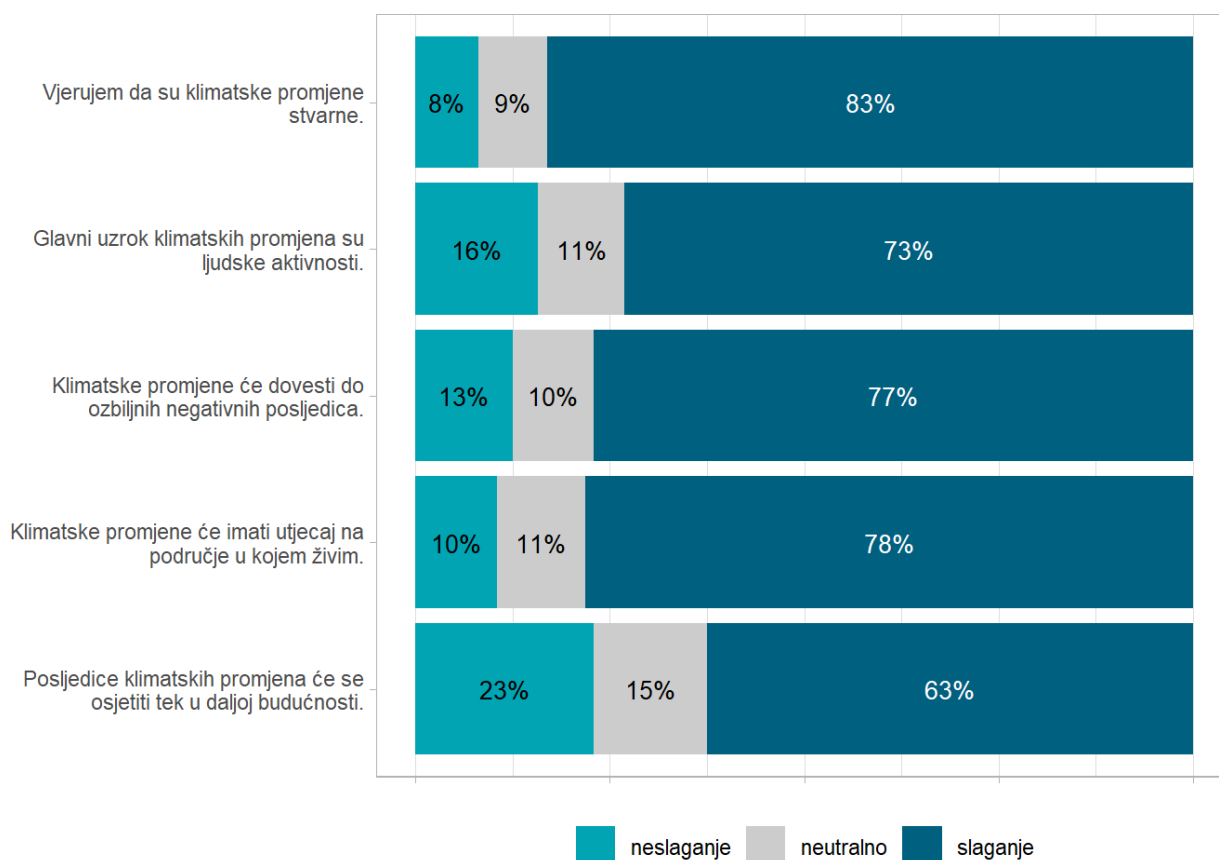
Percepcija klimatskih promjena

Za mjerenje percepcije klimatskih promjena u istraživanju je korištena skala koju su definirali Van Valkengoed et al. (2021). Skala sadrži pet čestica koje ispituju različite aspekte percepcije klimatskih promjena. Skala Van Valkengoeda et al. (2021) tako mjeri stavove ispitanika o stvarnosti klimatskih promjena, glavnom uzročniku klimatskih promjena, očekivanoj ozbiljnosti posljedica klimatskih promjena, utjecaju klimatskih promjena na neposredno područje u kojem ispitanik živi te očekivanim posljedicama klimatskih promjena u budućnosti. Ispitanici su svoj stav mogli izraziti na ljestvici procjene od sedam stupnjeva, od 1 – „uopće se ne slažem“ do 7 – „u potpunosti se slažem“.

Na Grafu 1 prikazane su tvrdnje skale percepcije klimatskih promjena i distribucija odgovora. Sedam stupnjeva ljestvice procjene su zbog preglednosti na grafu okrupnjene na način da su odgovori 1 („uopće se ne slažem“), 2 i 3 rekodirani u kategoriju „neslaganje“, odgovor 4 rekodiran je u kategoriju „neutralno“ te su odgovori 5, 6 i 7 („u potpunosti se slažem“) rekodirani u kategoriju „slaganje“. Iz distribucije odgovora vidljivo je kako se ispitanici većinski slažu sa svim tvrdnjama skale percepcije klimatskih promjena. Najveći stupanj slaganja zabilježen je na tvrdnji „Vjerujem da su klimatske promjene stvarne.“ s kojom se slaže 83 % ispitanika. Takav nalaz potvrđuje istraživanje Lübke (2022) koja poricanje klimatskih promjena među populacijom europskih zemalja naziva „marginalnim fenomenom“. Kada je riječ o vjerovanju u antropogenost klimatskih promjena u ovom se istraživanju 73 % ispitanika slaže kako su ljudske aktivnosti glavni uzrok klimatskih promjena. Slični su nalazi Lübke (2022) koja naglašava kako značajan udio europske populacije vjeruje kako su klimatske promjene podjednako rezultat

ljudskog djelovanja na okoliš i prirodnih procesa. S tvrdnjom „Posljedice klimatskih promjena će se osjetiti tek u daljoj budućnosti.“ ne slaže se oko četvrtine ispitanika, odnosno većina vjeruje kako će se posljedice klimatskih promjena osjetiti tek u daljoj budućnosti.

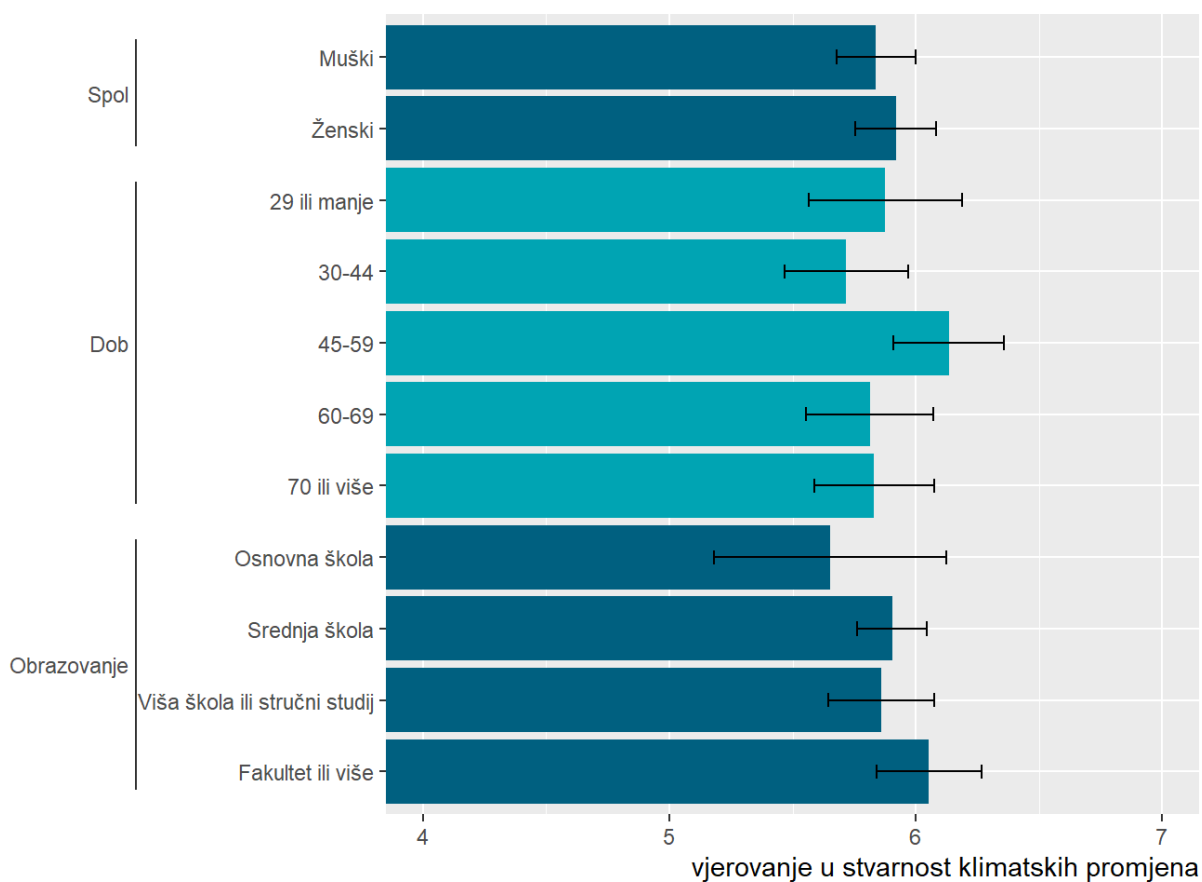
Graf 1: Percepcija klimatskih promjena

Prihvaćanje stvarnosti klimatskih promjena testirano je u odnosu na određene sociodemografske i socioekonomske karakteristike ispitanika. Na Grafu 2 prikazano je prosječno prihvaćanje i intervali pouzdanosti prihvaćanja stvarnosti klimatskih promjena u odnosu na spol, dob i stupanj obrazovanja ispitanika. Nisu utvrđene značajne razlike između muškaraca i žena ($t = 0.69, p > 0.05$) kada je riječ o vjerovanju u stvarnost klimatskih promjena. Statistički značajne razlike nisu uočene ni među ispitanicima različitih dobnih skupina ($\chi^2 = 6.7, p > 0.05$), kao ni među ispitanicima različitih stupnjeva obrazovanja ($\chi^2 = 1.74, p > 0.05$). Takvi nalazi

nisu u skladu s istraživanjima (Krange et al., 2019; Lübke, 2022; McCright & Dunlap, 2011) koja pokazuju kako su žene, pripadnici mlađih dobnih kohorti te osobe s višim stupnjem obrazovanja skloniji vjerovanju u postojanje klimatskih promjena.

Graf 2: Prosječno vjerovanje i intervali pouzdanosti vjerovanja u stvarnosti klimatskih promjena s obzirom na spol, dob i obrazovanje ispitanika

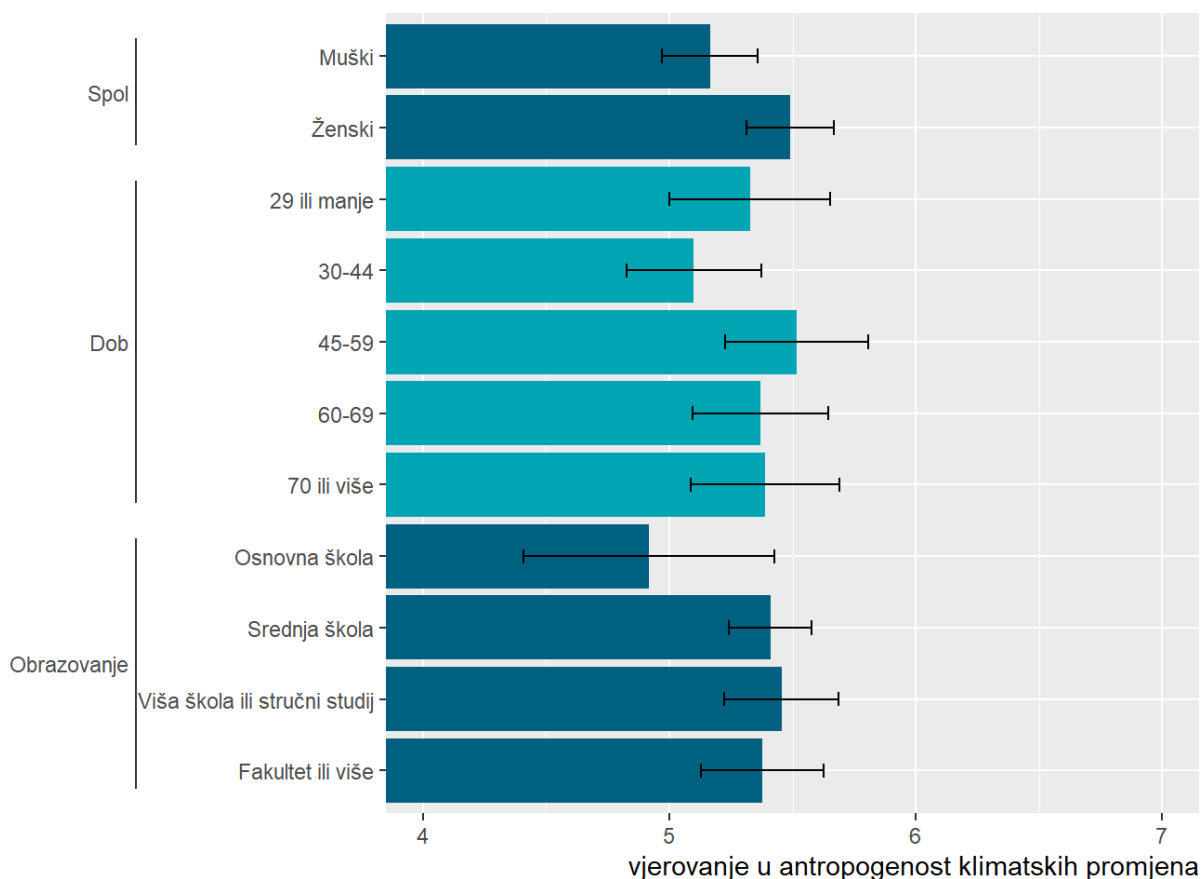
veličinu naselja i regiju u kojoj ispitanik živi. Razlike u vjerovanju u postojanje klimatskih promjena uočene su prema veličini naselja u kojem ispitanik živi ($\chi^2 = 8.43, p < 0.05$). Ispitanici koji žive u naseljima većim od 75 000 stanovnika razlikuju se od svih ostalih ispitanika te oni pokazuju najveću sklonost vjerovanja u postojanje klimatskih promjena ($M = 6.1$). Što se tiče regije u kojoj ispitanik živi, nisu utvrđene statistički značajne razlike po pitanju vjerovanja u stvarnost klimatskih promjena ($\chi^2 = 8.98, p > 0.05$). Ovakvi nalazi su na tragu zaključaka istraživanja Lübke (2022) koja je, služeći se podacima European Social Surveya, utvrdila kako je populacija koja

živi u ruralnim krajevima sklonija poricanju klimatskih promjena i antropogenosti klimatskih promjena. Autorica je isto tako utvrdila da postoji povezanost između života u manje razvijenim europskim regijama s poricanjem klimatskih promjena i antropogenosti istih, što ovim istraživanjem nije utvrđeno među hrvatskim regijama.

Provedeni su dodatni testovi kako bi se utvrdilo postoje li razlike u prihvaćanju stvarnosti klimatskih promjena s obzirom na radni status i osobne prihode ispitanika. U ovom istraživanju nisu utvrđene razlike u vjerovanju u stvarnost klimatskih promjena s obzirom na radni status ispitanika ($\chi^2 = 1.57$, $p > 0.05$), kao ni prema osobnim primanjima ispitanika ($\chi^2 = 5.69$, $p > 0.05$).

Slika je nešto drugačija po pitanju vjerovanja u antropogenost klimatskih promjena. I taj pokazatelj testiran je u odnosu na sociodemografske i socioekonomske karakteristike ispitanika. Vjerovanje kako su ljudske aktivnosti glavni uzročnik klimatskih promjena uspoređeno je sa spolom, dobi i stupnjem obrazovanja ispitanika, što je prikazano na Grafu 3. Statistički značajna razlika u prihvaćanju antropogenosti klimatskih promjena uočena je prema spolu ($t = 2.42$, $p < 0.05$) gdje se pokazalo kako su žene sklonije vjerovati kako su ljudske aktivnosti glavni uzrok suvremenih klimatskih promjena ($M = 5.5$) od muških ispitanika ($M = 5.2$). Taj nalaz je u skladu s ranijim istraživanjima (Krange et al., 2019; McCright & Dunlap, 2011) iako je i tu važno napomenuti kako je razlika značajna na razini rizika od 5 %. Ponovno nisu uočene razlike s obzirom na dobnu skupinu kojoj ispitanik pripada ($\chi^2 = 5.61$, $p > 0.05$), kao ni razinu obrazovanja ispitanika ($\chi^2 = 4.22$, $p > 0.05$).

Graf 3: Prosječno vjerovanje i intervali pouzdanosti vjerovanja u antropogenost klimatskih promjena s obzirom na spol, dob i obrazovanje ispitanika

Moguće razlike u prihvaćanju antropogenosti klimatskih promjena testirane su s obzirom na veličinu naselja i regiju u kojoj ispitanik živi. Utvrđeno je da ne postoje razlike u prihvaćanju antropogenosti klimatskih promjena prema veličini naselja u kojem ispitanici žive ($\chi^2 = 1.09$, $p > 0.05$), kao ni prema regiji u kojoj ispitanik živi ($\chi^2 = 1.51$, $p > 0.05$).

Istražene su i moguće razlike u prihvaćanju antropogenosti klimatskih promjena s obzirom na socioekonomske karakteristike ispitanika. Uzimajući u obzir radni status ispitanika, nisu utvrđene razlike u vjerovanju u antropogenost klimatskih promjena ($\chi^2 = 9.97$, $p > 0.05$). Ipak, razlike su uočene s obzirom na ispitanikove osobne prihode ($\chi^2 = 18.7$, $p < 0.01$). Tako se ispitanici s najnižim prihodima, odnosno prihodima nižim od 350 eura, razlikuju od ostalih ispitanika i pokazuju najmanju sklonost prihvaćanju ljudskih aktivnosti kao glavnog uzročnika klimatskih

promjena (M = 4.6). Prihvaćanje antropogenosti klimatskih promjena najizraženije je među ispitanicima s primanjima višim od 1 300 eura (M = 5.6). Rezultati se mogu usporediti s onima Lübke (2022) koja utvrđuje slabiji stupanj vjerovanja u postojanje i antropogenost klimatskih promjena među ispitanicima slabijeg socioekonomskog statusa. Lübke (2022) takve nalaze dovodi u vezu s tendencijom, odnosno hipotezom „*finite pool of worry*” (Weber, 2006), prema kojoj osobe mogu obratiti pozornost na samo ograničeni broj problema. Lübke (2022) produbljuje razumijevanje te tendencije na način da osobe koje su, na primjer, zabrinute za svoje ekonomsko stanje neće obraćati pozornost na klimatske promjene što može dovesti do zanemarivanja ili odbacivanja informacija vezanih za klimatske promjene.

Iz dobivenih rezultata o percepciji klimatskih promjena u ovom istraživanju da se zaključiti kako većina ispitanika vjeruje u stvarnost klimatskih promjena, kao i u antropogenost klimatskih promjena. Uspoređujući razinu prihvaćenosti postojanja klimatskih promjena i ljudskih aktivnosti kao glavnog uzročnika klimatskih promjena u odnosu na sociodemografske i socioekonomske karakteristike ispitanika uočene su manje razlike među određenim društvenim skupinama, i to najčešće na razini rizika od 5 %. Rezultati ovog istraživanja mogu se objasniti time da realnost klimatskih promjena postaje mainstream, odnosno poricanje i sumnja u postojanje i izvor klimatskih promjena postaje „marginalni fenomen” (Lübke, 2022) među gotovo svim društvenim skupinama. Dobiveni nalazi mogu se povezati sa zaključcima meta-analize koju su proveli Hornsey et al. (2016), a koja upućuje na blage razlike prema sociodemografskim i socioekonomskim karakteristikama. Ipak, autori ističu kako su razlike prema sociodemografskim i socioekonomskim karakteristikama ispitanika zanemarive u odnosu na neke druge prediktore, kao što je na primjer politička orijentacija ili povjerenje u znanost, koji puno bolje predviđaju percepciju klimatskih promjena, kao i sklonost vjerovanja u klimatske dezinformacije.

4.

Prihvatanje klimatskih dezinformacijskih narativa

Za konstrukciju instrumenta i čestica za mjerenje prihvatanja klimatskih dezinformacija među punoljetnim građanima Hrvatske bila su ključna tri teksta, znanstveni rad „*Computer-assisted classification of contrarian claims about climate change*” (Coan et al., 2021) te izvještaji „*Proizvodnja sumnje i hajka na znanost: analiza dezinformacija o klimatskoj krizi u Hrvatskoj*” (Broz, 2024) i „*The New Climate Denial - How social media platforms and content producers profit by spreading new forms of climate denial*” (CCDH, 2024). Ispitanici su mogli procijeniti koliko se slažu s ponuđenim česticama, odnosno tvrdnjama, na ljestvici procjene od 1 – „uopće se ne slažem” do 5 – „u potpunosti se slažem”.

Na osnovi opsežne analize podataka klimatskih dezinformacija dostupnih na mrežnim stranicama poricateljskih trustova mozgova (*think tank*) i blogova, Coan et al. (2021) definirali su CARDS taksonomiju. CARDS taksonomija (Coan et al., 2021) identificira pet klimatskih dezinformacijskih narativa „klimatske promjene ne postoje”, „ljudsko djelovanje ne uzrokuje klimatske promjene”, „utjecaj klimatskih promjena na život na Zemlji nije štetan”, „javne su politike za suzbijanje klimatskih promjena nepotrebne” i „klimatska znanost nije pouzdana”. Svaki klimatski dezinformacijski narativ autori pobliže opisuju tvrdnjama (*sub-claims*) i potvrdnjama (*sub-sub-claims*). U ovom istraživanju, čestice za instrument za mjerenje prihvatanja klimatskih dezinformacija definirane su tako da opisuju utvrđenih pet klimatskih dezinformacijskih narativa i njihove popratne tvrdnje i potvrdnje.

U svom izvještaju Broz(2024) analizira 90 članaka koje je objavio hrvatski *fact-checking*

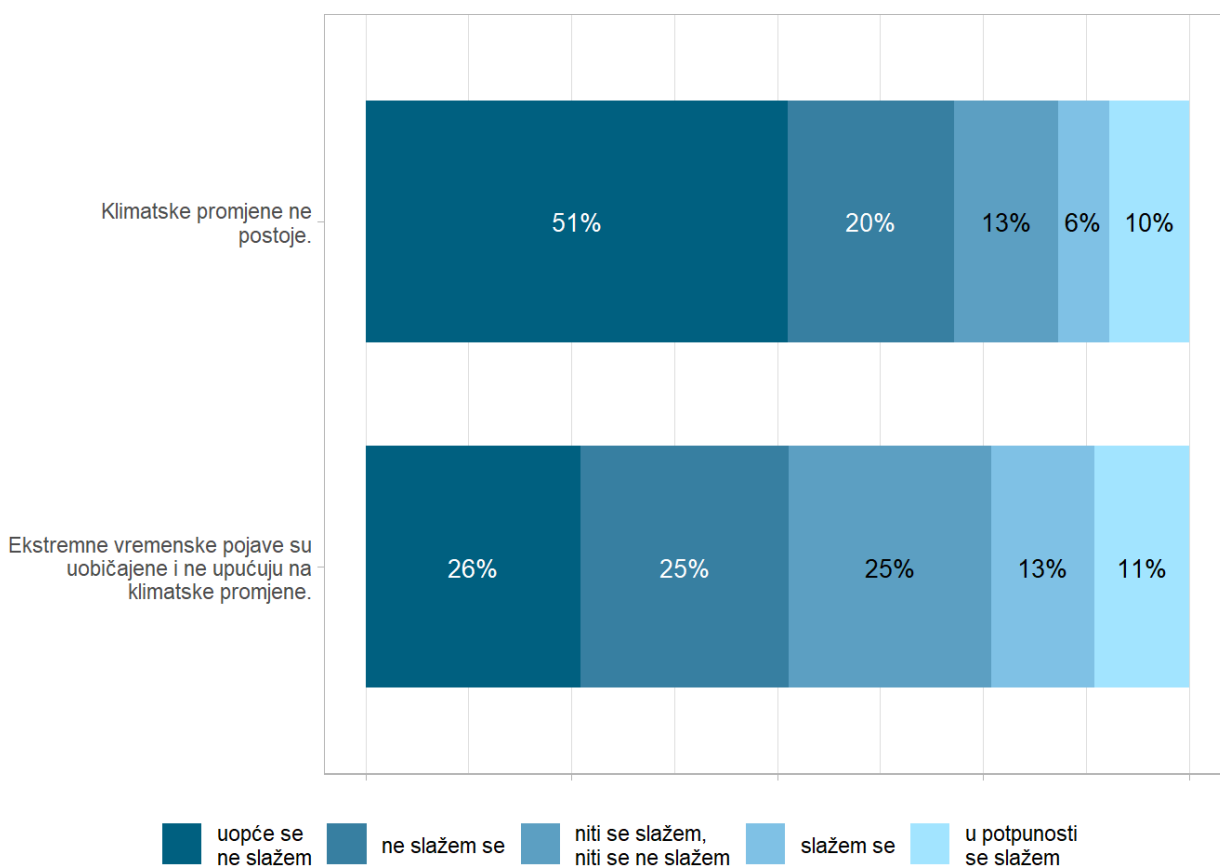
portal Faktograf.hr od 2015. do 2023. godine, a koji se bave temom klimatskih dezinformacija. Analizom je utvrđeno podudaranje klimatskih dezinformacija o kojima je bilo riječi u Faktografovima člancima s CARDS taksonomijom (Broz, 2024). Prilikom analize utvrđen je i dodatni dezinformacijski klimatski narativ „prenaglašavanje ekstremnih vremenskih pojava“ (Broz, 2024). Taj dezinformacijski klimatski narativ, iako je prisutan u hrvatskom medijskom prostoru, u ovom istraživanju nije bilo moguće operacionalizirati na način da se razlikuje od narativa „klimatska znanost nije pouzdana“. Važno je naglasiti kako su istraživači imali uvid u sve izvorne tekstove koje je analizirao Faktograf.hr te su oni služili kao podloga definiranju tvrdnji, odnosno čestica za instrument.

Analizom klimatskih dezinformacija prisutnih na YouTubeu od 2018. do 2023. godine, koju je proveo *Centre for Countering Digital Hate* (CCDH, 2024), utvrđeno je kako se popularnost dezinformacijskih klimatskih narativa mijenja kroz vrijeme. Autori su u analizi koristili CARDS taksonomiju (Coan et al., 2021) te su utvrdili kako narativi „klimatske promjene ne postoje“ i „ljudsko djelovanje ne uzrokuje klimatske promjene“ gube na popularnosti. S druge strane, narativi „utjecaj klimatskih promjena na život na Zemlji nije štetan“, „javne su politike za suzbijanje klimatskih promjena nepotrebne“ i „klimatska znanost nije pouzdana“ dobivaju na važnosti (CCDH, 2024). Iz navedenog je moguće zaključiti kako dezinformacijski akteri fokus s negiranja realnosti i antropogenosti klimatskih promjena prenose na stvaranje sumnje u klimatske politike i klimatsku znanost. Popularnost dezinformacijskih klimatskih narativa uzeta je u obzir prilikom konstrukcije instrumenta za mjerenje prihvaćanja klimatskih dezinformacija tako da su određeni narativi ispitani s većim, a drugi narativi s manjim brojem čestica.

Klimatski dezinformacijski narativ „klimatske promjene ne postoje“ prema CARDS taksonomiji (Coan et al., 2021) sadrži niz tvrdnji i potvrdnji koje negiraju postojanje klimatskih promjena, od tvrdnji kako se zemljina klima kreće prema novom ledenom dobu do tvrdnji koje negiraju podizanje razine mora i učestalosti klimatskih ekstrema. Prema izvještaju CCDH (2024) ovaj narativ naglo gubi na popularnosti u posljednjih nekoliko godina (pad udjela s 48.1 % 2018. godine na 13.8 % 2023. godine). U Faktografovoj analizi objavljenih članaka koji se bave

klimatskim dezinformacijama (Broz, 2024), ovaj narativ prisutan je s udjelom od 8 %. Na temelju tih podataka, u ovom istraživanju klimatski dezinformacijski narativ „klimatske promjene ne postoje” operacionaliziran je s dvije tvrdnje koje su prikazane na Grafu 4. Tvrdnja „Klimatske promjene ne postoje.” je čestica unutar instrumenta s kojom se ispitanici najmanje slažu – 71 % ispitanika se ne slaže ili u potpunosti ne slaže s tom tvrdnjom.

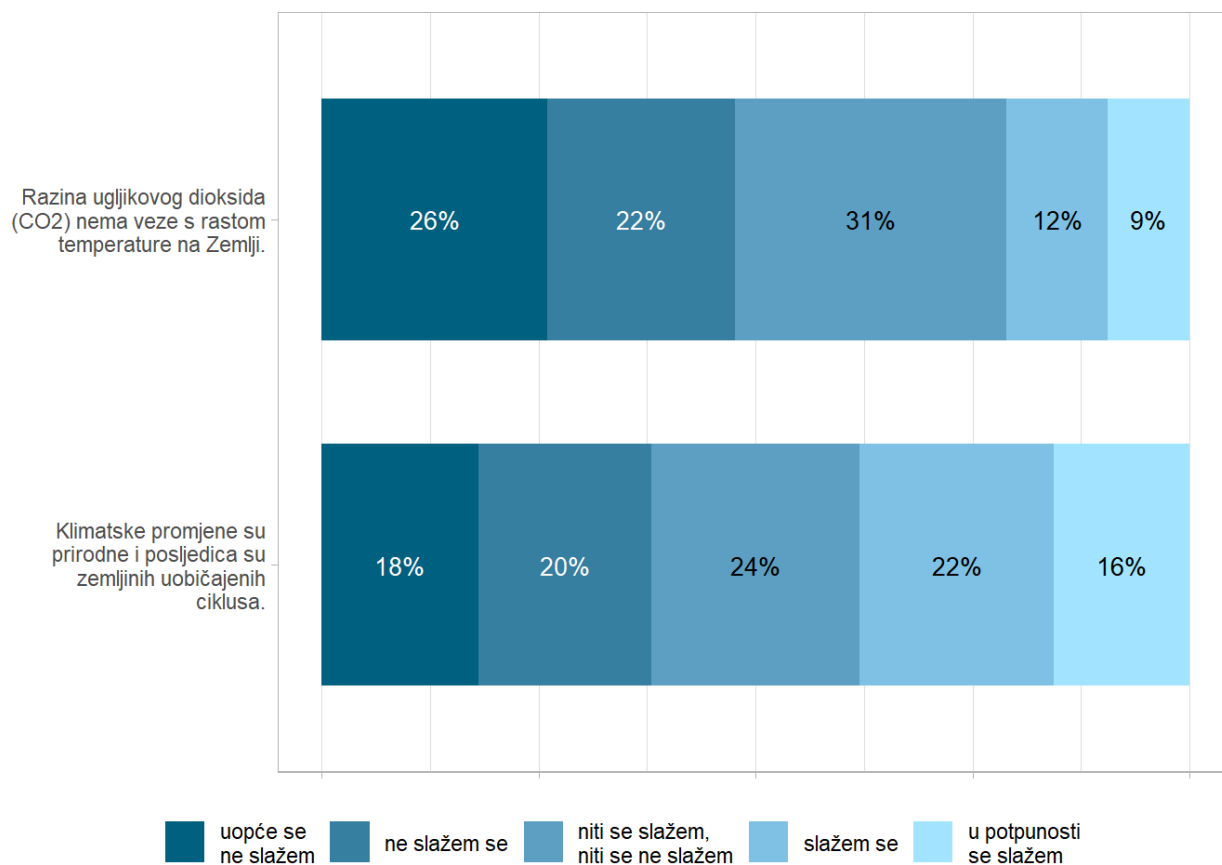
Graf 4: Stupanj slaganja s tvrdnjama klimatskog dezinformacijskog narativa „klimatske promjene ne postoje”

Prema CARDS taksonomiji (Coan et al., 2021) klimatski dezinformacijski narativ „ljudsko djelovanje ne uzrokuje klimatske promjene” usmjeren je negirajući antropogenost klimatskih promjena, predstavljajući suvremene klimatske promjene kao prirodni ciklus planeta Zemlje. Popularnost tog narativa je prema izvještaju CCDH (2024) u blagom padu. Prema analizi Broz (2024), u objavljenim člancima na temu klimatskih dezinformacija narativ „ljudsko djelovanje ne uzrokuje klimatske

promjene” zastupljen je s 18 %. U ovom istraživanju taj klimatski dezinformacijski narativ mjereno je s dvije tvrdnje prikazane na Grafu 5. S tvrdnjom „Klimatske promjene su prirodne i posljedica su zemljinih uobičajenih ciklusa.” slaže se ili se u potpunosti slaže 38 % ispitanika. Nešto manje od trećine ispitanika se niti slaže, niti ne slaže s tvrdnjom kako razina ugljikovog dioksida (CO₂) nema veze s rastom temperature na Zemlji.

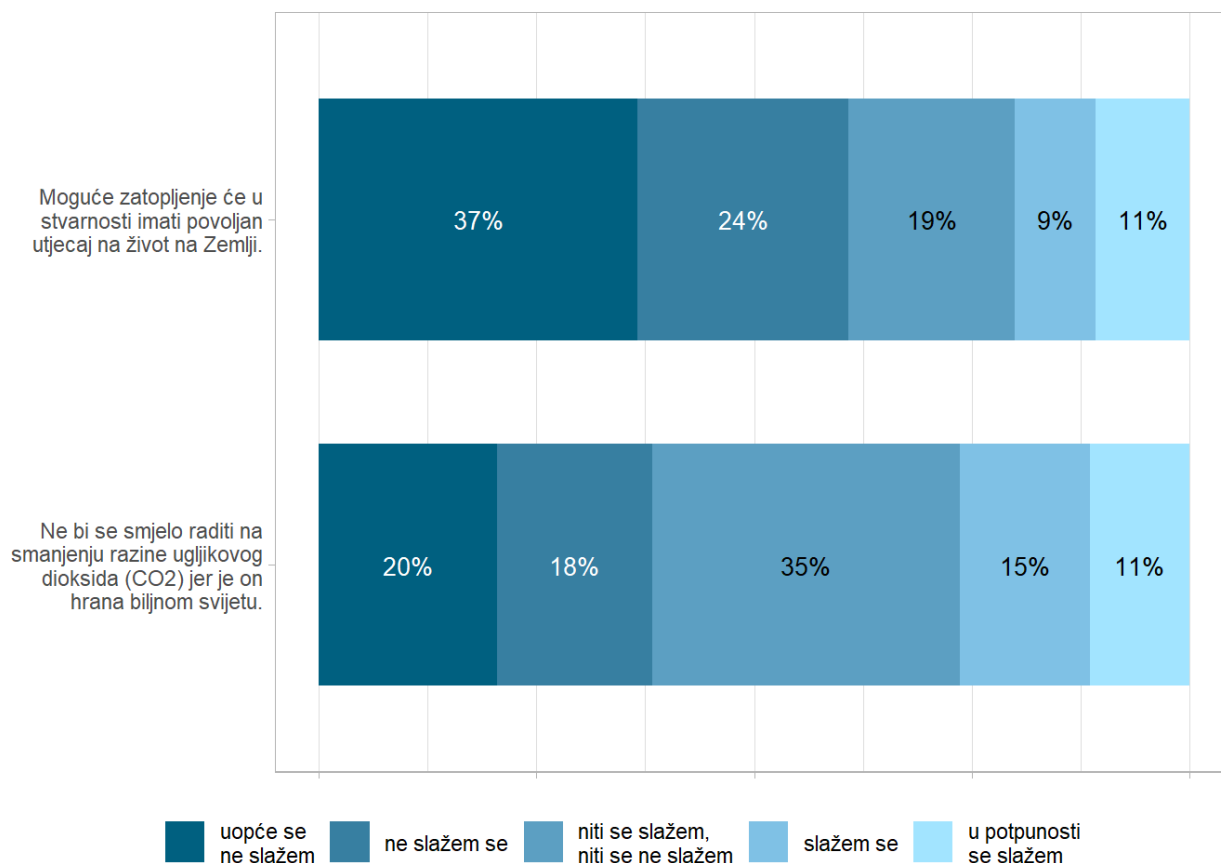
Graf 5: Stupanj slaganja s tvrdnjama klimatskog dezinformacijskog narativa „ljudsko djelovanje ne uzrokuje klimatske promjene”

Narativ „utjecaj klimatskih promjena na život na Zemlji nije štetan” okuplja tvrdnje i potvrdnje koje antropogene klimatske promjene ne predstavljaju kao prijetnju biljnom i životinjskom svijetu (Coan et al., 2021). Prema izvještaju CCDH (2024) ovaj klimatski dezinformacijski narativ je najmanje zastupljen na YouTubeu iako mu popularnost posljednjih godina raste (s 3.9 % 2018. godine na 5.5 % 2023. godine). U Faktografovoj analizi članaka koji su se bavili klimatskih dezinformacija

u Hrvatskoj (Broz, 2024) ovaj narativ također je najmanje prisutan s udjelom od 3 %. I ovaj klimatski dezinformacijski narativ operacionaliziran je s dvije tvrdnje (Graf 6). S tvrdnjom kako će moguće zatopljenje imati povoljan utjecaj na život na Zemlji ne slaže se ili se u potpunosti ne slaže 61 % ispitanika, što ju čini drugom po redu tvrdnjom u cijelom instrumentu s kojom se ispitanici najmanje slažu. S tvrdnjom „Ne bi se smjelo raditi na smanjenju razine ugljikovog dioksida (CO2) jer je on hrana biljnom svijetu.“ slaže se ili se u potpunosti slaže 26 % ispitanika dok ih je 35 % neodlučno.

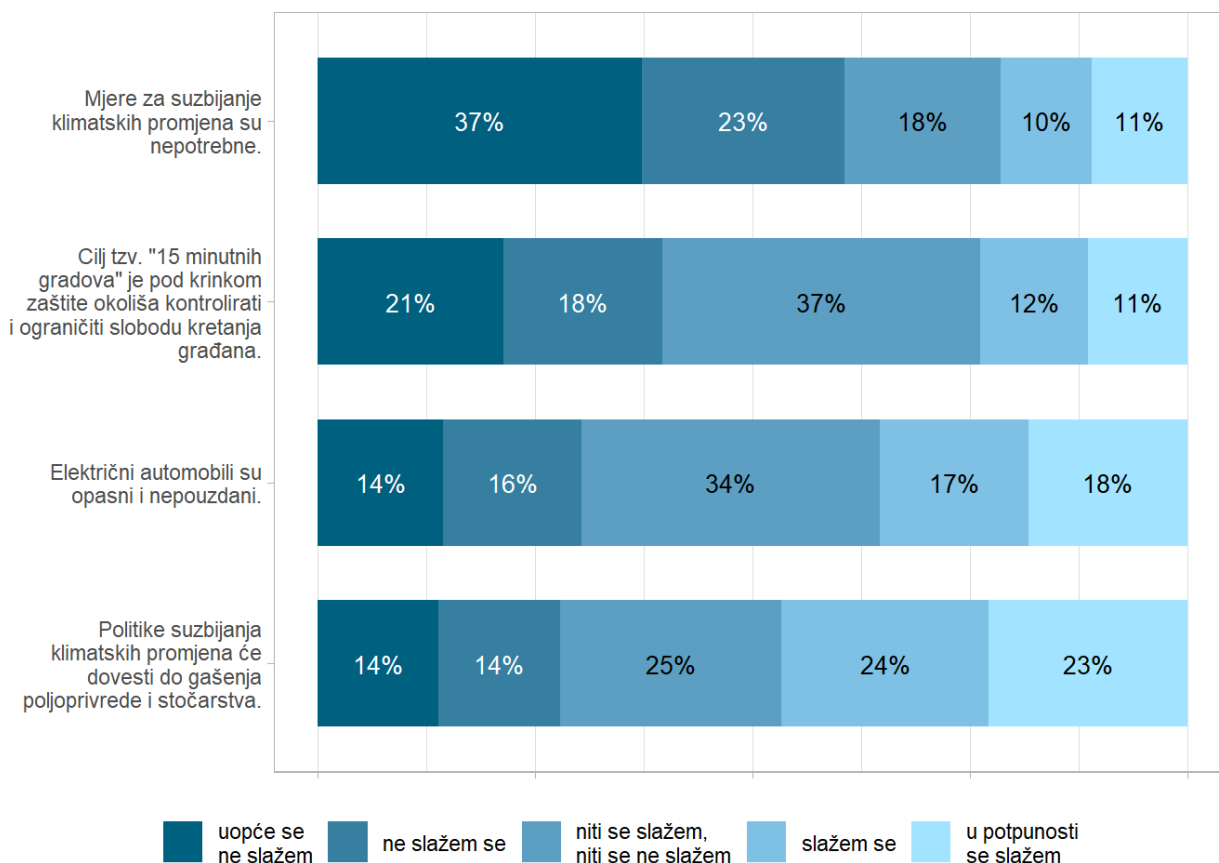
Graf 6: Stupanj slaganja s tvrdnjama klimatskog dezinformacijskog narativa „utjecaj klimatskih promjena na život na Zemlji nije štetan“

Klimatski dezinformacijski narativ „javne su politike za suzbijanje klimatskih promjena nepotrebne“ najkompleksniji je unutar CARDS taksonomije (Coan et al., 2021) te okuplja tvrdnje i potvrdnje kojima je cilj potkopavanje opravdanosti, učinkovitosti i potpore politikama usmjerenima suzbijanju klimatskih promjena. Taj

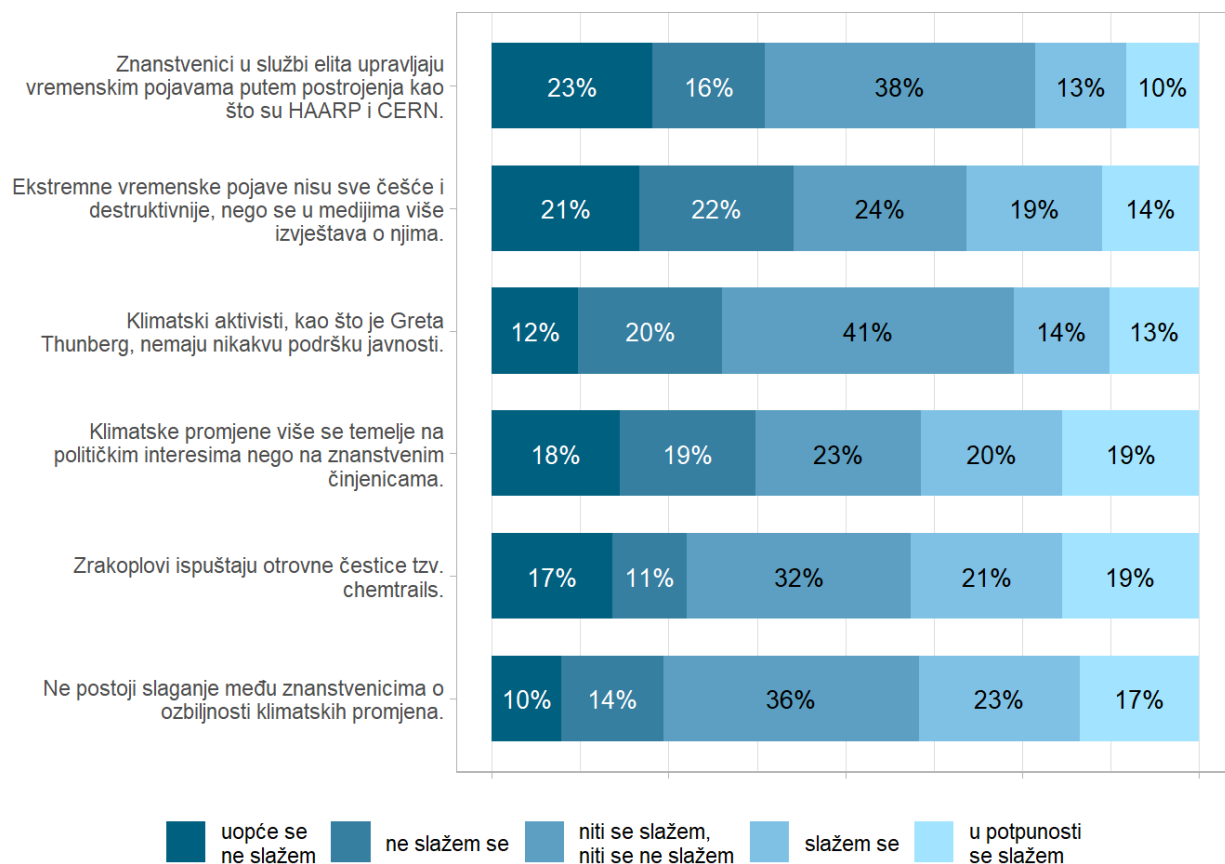
dezinformacijski narativ, prema izvještaju „*The New Climate Denial*” (CCDH, 2024), iz godine u godinu bilježi sve veću popularnost (s 8.7 % 2018. godine na 30.1 % 2023. godine). Među člancima na temu klimatskih dezinformacija koje je objavio portal Faktograf.hr (Broz, 2024) zabilježena je prisutnost tog narativa od 17 %. Uzimajući navedeno u obzir, klimatski dezinformacijski narativ „javne su politike za suzbijanje klimatskih promjena nepotrebne” mjereno je s četiri čestice koje su vidljive na Grafu 7. S tvrdnjom „Mjere za suzbijanje klimatskih promjena su nepotrebne.” ne slaže se ili se u potpunosti ne slaže 60 % ispitanika. S tvrdnjom kako će politike za suzbijanje klimatskih promjena dovesti do gašenja poljoprivrede i stočarstva slaže se ili se u potpunost slaže 47 % ispitanika što ju čini tvrdnjom s kojom se unutar instrumenta ispitanici najviše slažu. Nešto više od trećine ispitanika izražava neodlučan stav spram dezinformacijskih tvrdnji o „15 minutnim gradovima” i električnim automobilima.

Graf 7: Stupanj slaganja s tvrdnjama klimatskog dezinformacijskog narativa „javne su politike za suzbijanje klimatskih promjena nepotrebne”

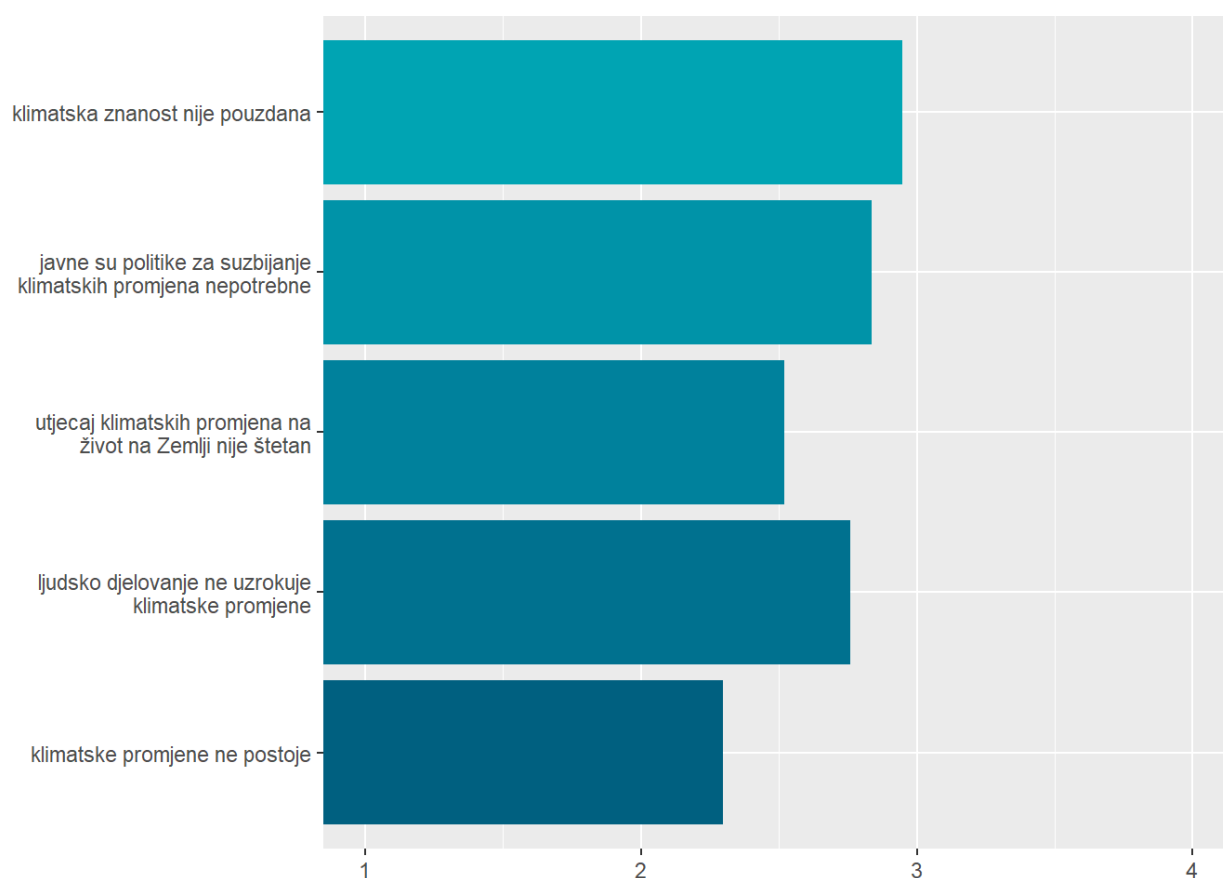
Tvrdnje i potvrdnje klimatskog dezinformacijskog narativa „klimatska znanost nije pouzdana“ fokusirane su na prikazivanje klimatske znanosti te političara, medija i aktivista okupljenih oko pitanja klimatskih promjena kao nepouzdanih i zavjereničkih (Coan et al., 2021). Izvještaj CCDH (2024) pokazuje kako se radi o trenutno najpopularnijem klimatskom dezinformacijskom narativu koji nastavlja dobivati na popularnosti. Slično je utvrdila i Faktografova analiza članaka objavljenih na temu klimatskih dezinformacija (Broz, 2024) gdje je udio tog narativa u analiziranim tekstovima iznosio 44 %. Iz tih je razloga narativ „klimatska znanost nije pouzdana“ operacionaliziran sa šest tvrdnji prikazanih na Grafu 8. Indikativna je tvrdnja „Ne postoji slaganje među znanstvenicima o ozbiljnosti klimatskih promjena.“, druga tvrdnja unutar instrumenta s kojom se ispitanici najviše slažu. Uzimajući u obzir tu tvrdnju, 36 % ispitanika je neodlučno, a njih 40 % se ne slaže kako postoji znanstveni konsenzus po pitanju ozbiljnosti klimatskih promjena.

Graf 8: Stupanj slaganja s tvrdnjama klimatskog dezinformacijskog narativa „klimatska znanost nije pouzdana“

Na Grafu 9 prikazana je usporedba prosječnog slaganja ispitanika s tvrdnjama svakog klimatskog dezinformacijskog narativa. Na tragu spoznaja o popularnosti određenih klimatskih dezinformacijskih narativa u medijskom prostoru (Broz, 2024; CCDH, 2024), slični trendovi se mogu uočiti ako se sagleda prihvaćanje određenih narativa među ispitanicima. U uzorku je najmanje prihvaćen narativ „klimatske promjene ne postoje“ (M = 2.3), za koji izvještaj CCDH (2024) pokazuje kako ubrzano gubi na popularnosti. Slijedi klimatski dezinformacijski narativ „utjecaj klimatskih promjena na život na Zemlji nije štetan“ (M = 2.6) za kojeg oba izvještaja (Broz, 2024; CCDH, 2024) utvrđuju najmanju prisutnost u analiziranom medijskom prostoru iako izvještaj CCDH (2024) pokazuje kako se njegova popularnost blago povećava. Faktografova analiza (Broz, 2024) pokazuje kako su klimatski dezinformacijski narativi „ljudsko djelovanje ne uzrokuje klimatske promjene“ i „javne su politike za suzbijanje klimatskih promjena nepotrebne“ gotovo jednako zastupljeni među tekstovima na temu klimatskih dezinformacija koje su objavili. Sukladne rezultate pokazuje ovo istraživanje, tako se s narativima „ljudsko djelovanje ne uzrokuje klimatske promjene“ (M = 2.8) i „javne su politike za suzbijanje klimatskih promjena nepotrebne“ (M = 2.9) ispitanici prosječno podjednako slažu. Sudeći prema trendovima zabilježenima u izvještaju CCDH (2024), za očekivati je da će se trend popularnosti, pa tako i prihvaćanja tih dvaju narativa u narednim godinama mijenjati. Narativ s kojim se ispitanici u ovom istraživanju najviše slažu, odnosno narativ kojeg najviše prihvaćaju je klimatski dezinformacijski narativ „klimatska znanost nije pouzdana“ (M = 3) čija je dominantna popularnost zabilježena u suvremenom medijskom prostoru (Broz, 2024; CCDH, 2024).

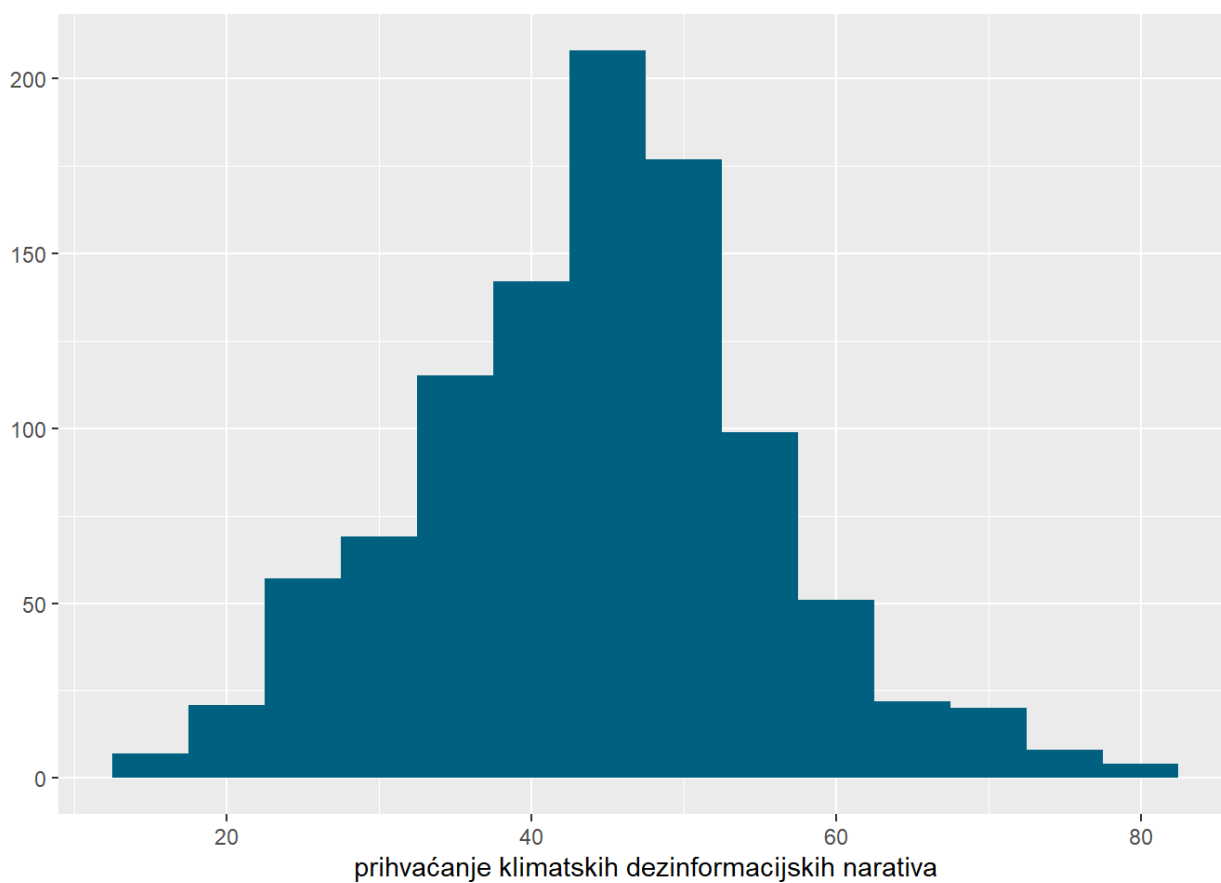
Graf 9: Prosječno slaganje s klimatskim dezinformacijskim narativima

U daljnjem tekstu prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa promatrat će se kao jednostavni aditivni indeks¹ svih indikatora koji su vidljivi na Grafovima 4, 5, 6, 7 i 8. Najniži mogući rezultat na aditivnom indeksu prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa je 16 (ako je ispitanik na sve tvrdnje odgovorio 1 – „uopće se ne slažem”), a najviši mogući rezultat iznosi 80 (ako je ispitanik na sve tvrdnje odgovorio 5 – „u potpunosti se slažem”). Aritmetička sredina cijelog uzorka na aditivnom indeksu prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa iznosi $M = 44.6$. Distribucija aditivnog indeksa prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa prikazana je na Grafu 10.

¹ Provedena je analiza dimenzionalnosti koja, ovisno o primijenjenom kriteriju, ukazuje na jednu ili dvije dimenzije. Dimenzije su visoko korelirane što upućuje na jednodimenzionalnost pokazatelja. Cronbach's alpha iznosi 0.86.

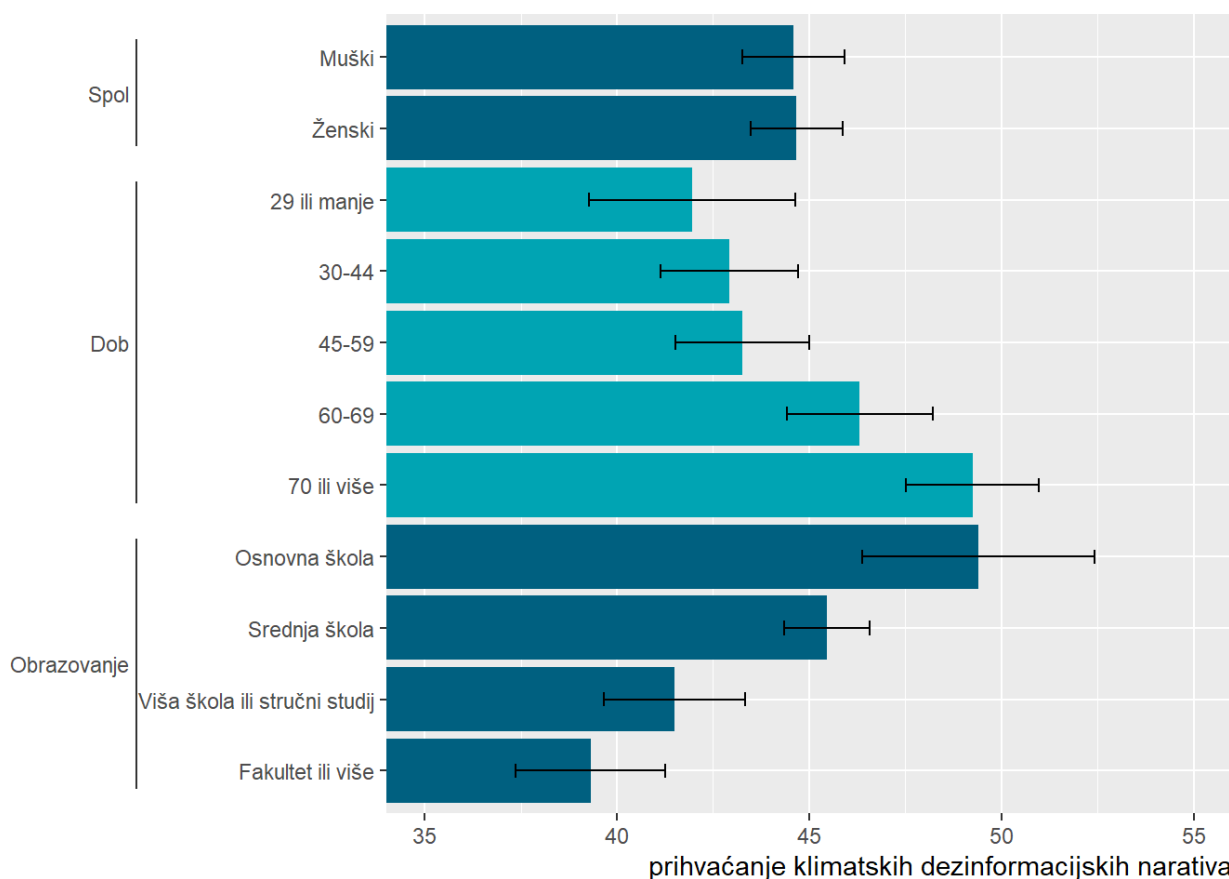
Graf 10: Distribucija aditivnog indeksa prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa

4.1. Prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa s obzirom na sociodemografske karakteristike ispitanika

U ovom dijelu teksta bit će riječi o sociodemografskim karakteristikama ispitanika kao prediktorima prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa. Na Grafu 11 prikazano je prosječno prihvaćanje i intervali pouzdanosti prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa u odnosu na spol, dob i stupanj obrazovanja ispitanika.

Graf 11: Prosječno prihvaćanje i intervali pouzdanosti prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa s obzirom na spol, dob i obrazovanje ispitanika

Nisu uočene značajne razlike u prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa između muškaraca i žena ($t = 0.11$, $p > 0.05$). Iz Grafa 11 uočljivo je kako postoje razlike u prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa s obzirom na dob ($F = 12.1$, $p < 0.01$). Ispitanici koji spadaju u dobnu skupinu između 60 i 69 godina i skupinu 70 ili više godina najskloniji su prihvaćanju klimatskih dezinformacija (M_{60-69}).

$M_{69} = 46.3$; $M_{70 \text{ ili više}} = 49.2$), dok su mlađi ispitanici manje skloni prihvaćati klimatske dezinformacijske narative ($M_{29 \text{ ili manje}} = 42$; $M_{30-44} = 42.9$; $M_{45-59} = 43.3$). Uočljive su i razlike u prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa prema obrazovanju ($F = 22.72$, $p < 0.01$). Ispitanici koji su završili osnovnu školu pokazuju najveću sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa ($M = 49.4$), a slijede ih ispitanici koji su završili trogodišnju ili četverogodišnju srednju školu ($M = 45.5$). Ispitanici koji su završili fakultet najmanje prihvaćaju klimatske dezinformacijske narative ($M = 39.3$) te ih slijede oni koji su završili višu školu, stručni studij ili prijediplomski studij ($M = 41.5$).

Rezultati ovog istraživanja mogu se usporediti s rezultatima međunarodnog istraživanja kojeg su proveli Ejaz et al. (2024). Istraživanje Ejaza et al. (2024) bavi se prihvaćanjem klimatskih dezinformacija te se fokusira na medijske prakse kao prediktore prihvaćanja istih, ali isto tako u obzir uzima i sociodemografske karakteristike kao mogući prediktor prihvaćanja klimatskih dezinformacija.

Autori su za istraživanje prihvaćanja klimatskih dezinformacija koristili CARDS taksonomiju (Coan et al., 2021), koja je korištena i u ovom istraživanju. Uzimajući u obzir određene sociodemografske karakteristike ispitanika kao prediktore prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa, Ejaz et al. (2024) su utvrdili kako postoje statistički značajne razlike s obzirom na spol i dob. Utvrđeno je kako su muškarci skloniji prihvaćanju klimatskih dezinformacija, što nije uočeno u ovom istraživanju. Ejaz et al. (2024) u svom su istraživanju utvrdili kako su mlađi ispitanici skloniji prihvaćati klimatske dezinformacije, što objašnjavaju većom izloženošću mlađih generacija dezinformacijama putem društvenih mreža. Suprotno se pokazalo u ovom istraživanju, gdje je utvrđeno kako su stariji ispitanici skloniji prihvaćati klimatske dezinformacijske narative. Dodatno, u ovom istraživanju utvrđeno je kako ispitanici s višim stupnjevima obrazovanja pokazuju manju sklonost vjerovanja u klimatske dezinformacije, dok značajna veza između klimatskih dezinformacija i obrazovanja nije utvrđena kod Ejaza et al. (2024).

Oprečnost rezultata Ejaza et al. (2024) i rezultata ovog istraživanja može objasniti sustavna analiza literature koju su proveli Kont et al. (2024), a koja je za cilj imala

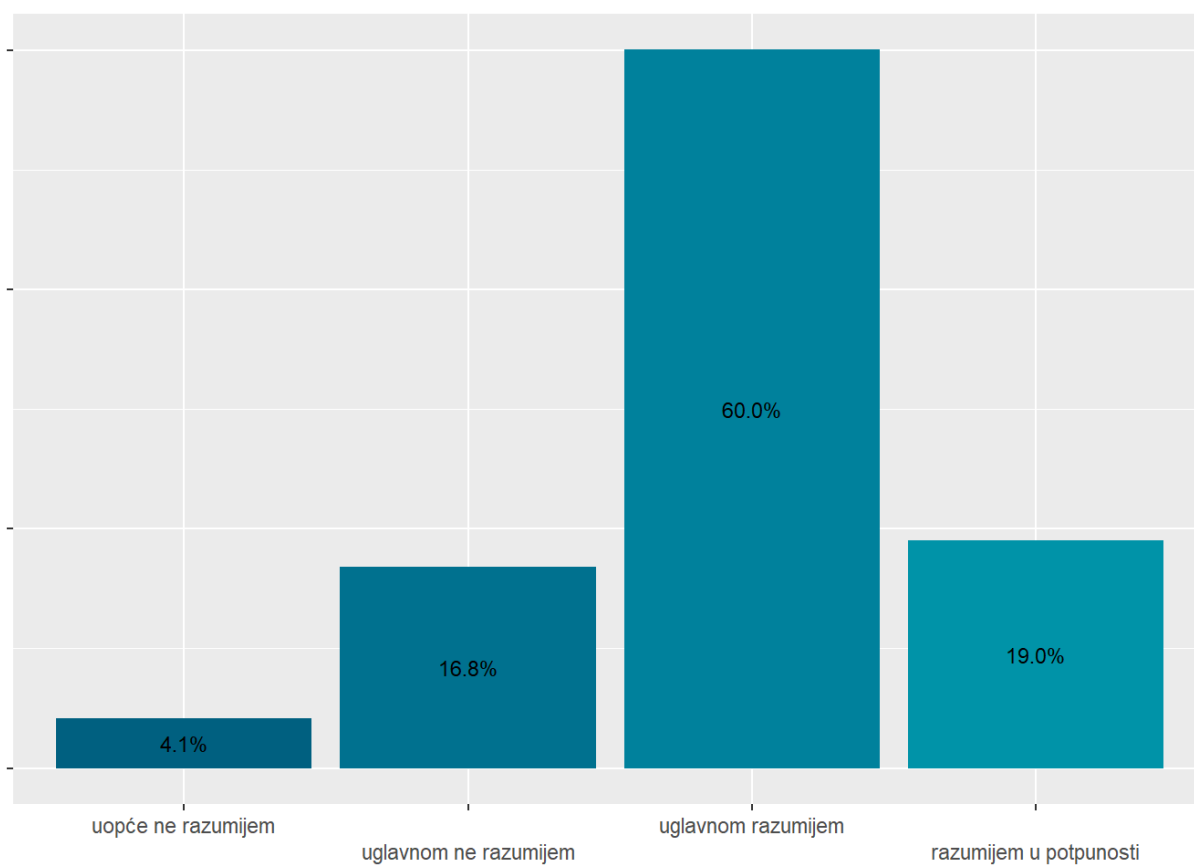
utvrditi mikro, meso i makro čimbenike koji čine osobe otpornima na dezinformacije. Kada je riječ o sociodemografskim karakteristikama kao prediktorima otpornosti na dezinformacije, analiza Kont et al. (2024) utvrdila je kako istraživanja pokazuju ambivalentne rezultate. Istraživanja su utvrdila utjecaj dobi i obrazovanja na prihvaćanje dezinformacija, s tim da pojedina istraživanja pokazuju kako su mlađe dobne skupine otpornije na dezinformacije, dok pojedina istraživanja isto tvrde za starije dobne skupine (Kont et al., 2024). U ovom istraživanju vidljivo je kako je prihvaćanje klimatskih dezinformacija u gotovo linearnom porastu u odnosu na dob i u odnosu na niže razine obrazovanja. Analiza Kont et al. (2024) naglasak postavlja i na druge čimbenike koji su uspješni u objašnjavanju otpornosti na dezinformacije i identificiranju društvenih skupina ranjivih na dezinformacijske sadržaje i narative. O tim čimbenicima bit će riječi u daljnjem tekstu.

4.2. Prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa s obzirom na percepciju klimatskih promjena

U ovom dijelu izvještaja bit će riječi o razumijevanju klimatskih promjena od strane ispitanika te utjecaju razumijevanja i percepcije klimatskih promjena na prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa.

Na Grafu 12 prikazana je distribucija odgovora ispitanika na pitanje „Na ljestvici od 1 – uopće ne razumijem do 4 – razumijem u potpunosti kako biste ocijenili vlastito razumijevanje klimatskih promjena?“. Vidljivo je kako većina ispitanika procjenjuje kako uglavnom razumije klimatske promjene. Nešto manje od petine ispitanika svoje znanje o klimatskim promjenama procjenjuje na najvišoj razini dok oko petine ispitanika procjenjuje kako uopće ili uglavnom ne razumije klimatske promjene.

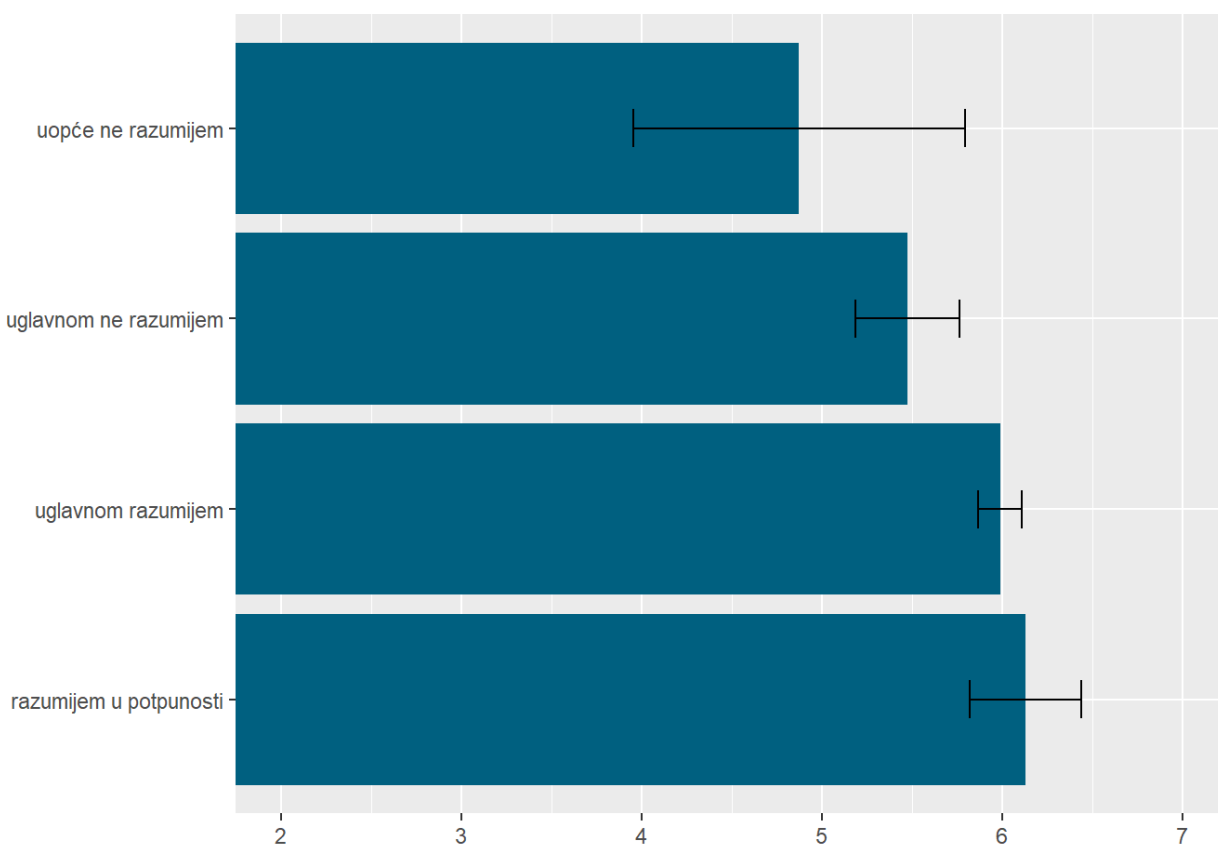
Graf 12: Samoprocjena razumijevanja klimatskih promjena

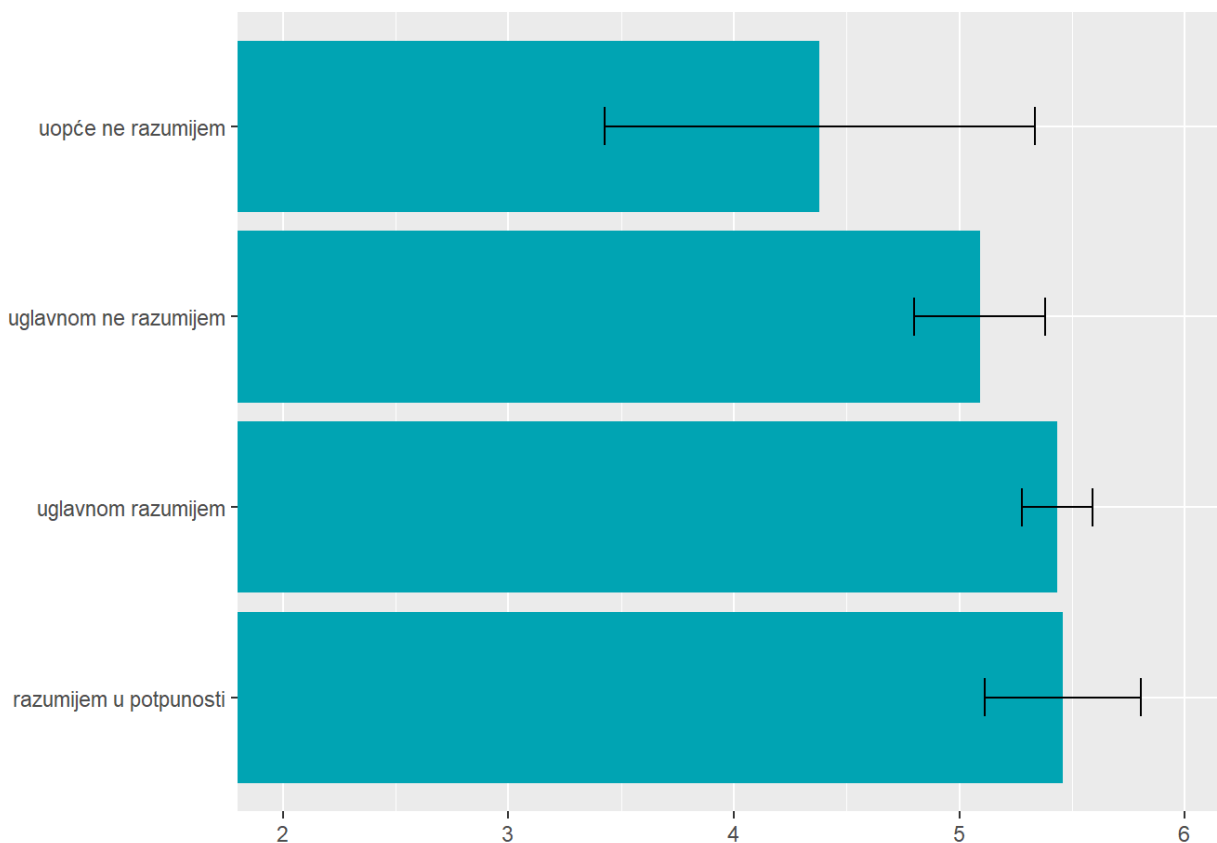
U istraživanjima McCrighta i Dunlapa (2011) i Krangea et al. (2019) samouvjerenost u procjeni razumijevanja klimatskih promjena pokazala se kao bitan prediktor prihvaćanja stvarnosti i antropogenosti klimatskih promjena kod određenih društvenih skupina. Kako bi se utvrdilo postoji li veza između samoprocjene razumijevanja klimatskih promjena te prihvaćanja stvarnosti i antropogenosti klimatskih promjena u ovom istraživanju provedeni su Kruskal-Wallis testovi. Pokazalo se kako postoje statistički značajne razlike u prihvaćanju stvarnosti klimatskih promjena s obzirom na samoprocjenu razumijevanja klimatskih promjena ($\chi^2 = 27.88$, $p < 0.01$). Isto tako, pokazalo se kako postoje statistički značajne razlike u prihvaćanju antropogenosti klimatskih promjena s obzirom na samoprocjenu razumijevanja klimatskih promjena ($\chi^2 = 10.11$, $p < 0.05$). Na Grafovima 13 i 14 prikazane su prosječne vrijednosti i intervali pouzdanosti. Utvrđeno je kako najveću sklonost prihvaćanju stvarnosti klimatskih promjena pokazuju ispitanici koji procjenjuju da u potpunosti razumiju klimatske promjene ($M = 6.1$). Isto je

utvrđeno i po pitanju prihvaćanja antropogenosti klimatskih promjena – najviše prihvaćaju oni koji procjenjuju da u potpunosti razumiju klimatske promjene (M = 5.5). Na razini cijelog uzorka, nije zamijećena samouvjerenost u razumijevanju klimatskih promjena među ispitanicima koji negiraju stvarnost i antropogenost klimatskih promjena.

Graf 13: Prosječno prihvaćanje i intervali pouzdanosti prihvaćanja stvarnosti klimatskih promjena u odnosu na samoprocjenu razumijevanja klimatskih promjena

Graf 14: Prosječno prihvaćanje i intervali pouzdanosti prihvaćanja antropogenosti klimatskih promjena u odnosu na samoprocjenu razumijevanja klimatskih promjena

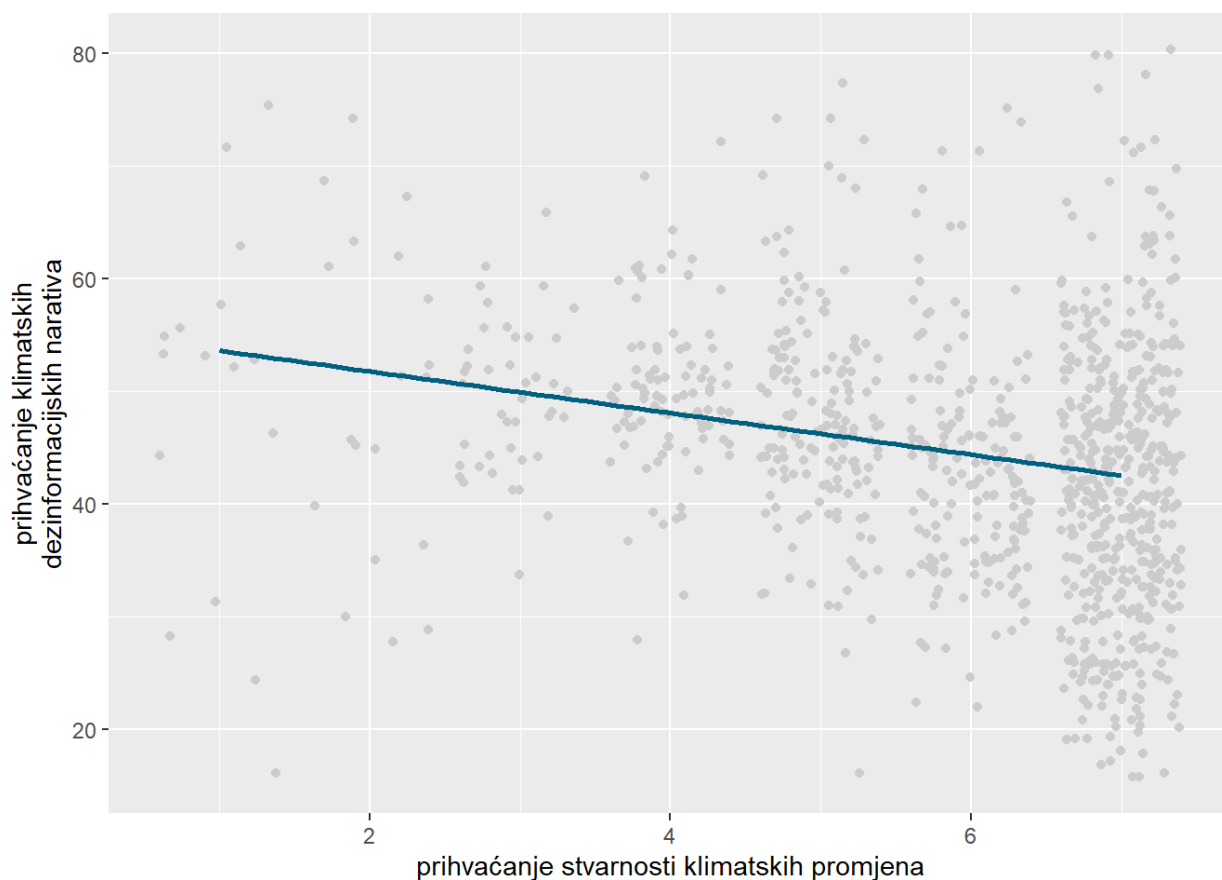

Kako bi se utvrdilo kakav je trend samoprocjene razumijevanja klimatskih promjena u odnosu na prihvaćanje klimatskih dezinformacija, prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa testirano je u odnosu na samoprocjenu razumijevanja klimatskih promjena. Kont et al. (2024) samouvjerenost, kao crtu osobnosti, navode kao karakteristiku koja se u istraživanjima pokazuje kao prediktor manje otpornosti na dezinformacije. U ovom istraživanju nisu uočene statistički značajne razlike između ispitanika koji svoje razumijevanje klimatskih promjena procjenjuju višim ili nižim i prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa ($F = 7.4, p > 0.05$).

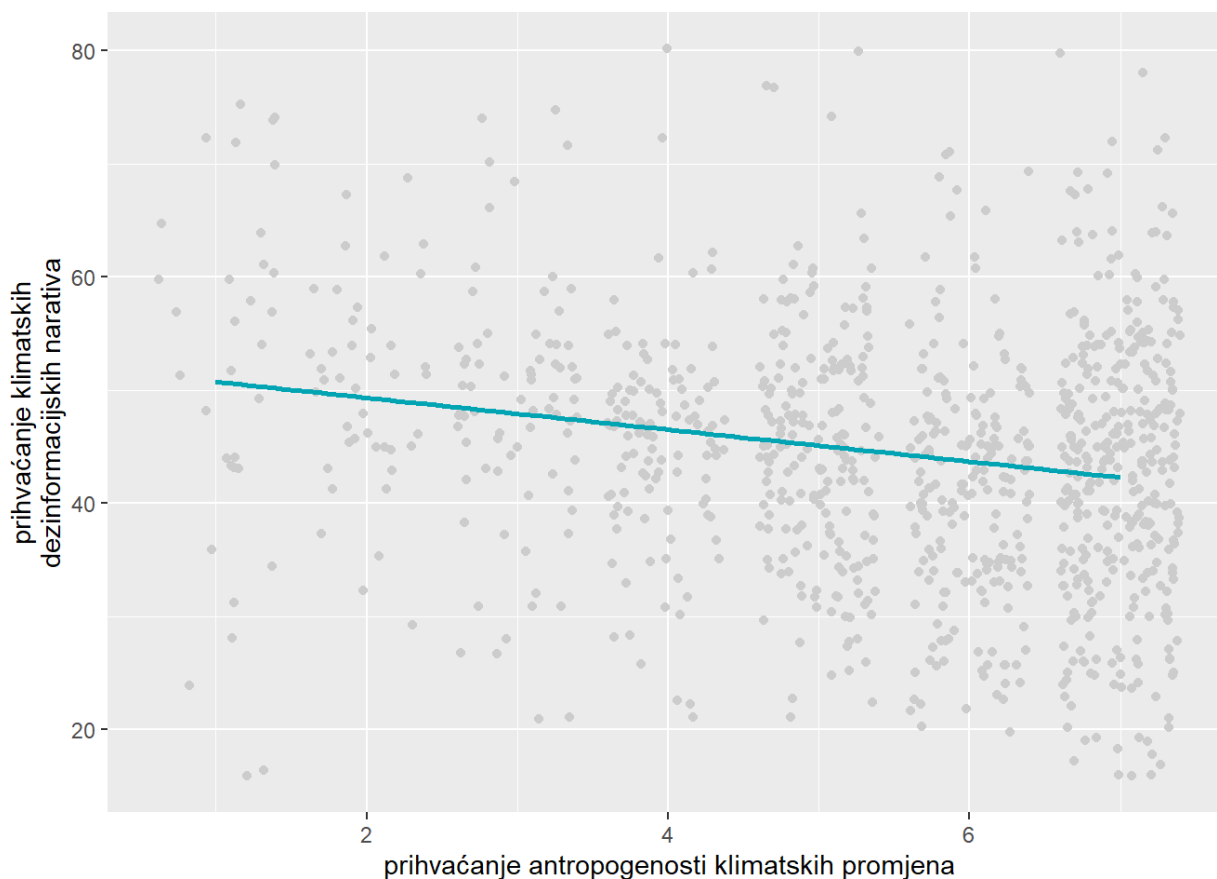
Testiran je i odnos prihvaćanja stvarnosti i antropogenosti klimatskih promjena s prihvaćanjem klimatskih dezinformacijskih narativa. Utvrđeno je kako postoji statistički značajna povezanost između prihvaćanja stvarnosti klimatskih promjena i neprihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa ($p = -0.27, p < 0.01$), točnije ispitanici koji se slažu s tvrdnjom kako su klimatske promjene stvarne u manjoj

mjeri prihvaćaju klimatske dezinformacije. Slično je utvrđeno i kada je riječ o prihvaćanju antropogenosti klimatskih promjena ($\rho = -0.18$, $p < 0.01$) gdje se pokazalo da ispitanici koji se slažu s tvrdnjom kako su ljudske aktivnosti glavni uzrok klimatskih promjena u manjoj mjeri prihvaćaju klimatske dezinformacijske narative. Regresijski pravci za oba testa prikazani su na Grafovima 15 i 16. Važno je naglasiti kako se i u jednom i u drugom slučaju radi o slaboj povezanosti (pogotovo u slučaju prihvaćanja antropogenosti klimatskih promjena), odnosno osobe koje vjeruju u stvarnost i antropogenost klimatskih promjena nisu u potpunosti otporne na klimatske dezinformacijske narative. Ograničeni utjecaj stavova i uvjerenja na otpornost na dezinformacije utvrđuje i analiza literature koju su proveli Kont et al. (2024).

Graf 15: Prihvaćanje stvarnosti klimatskih promjena u odnosu na prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa

Graf 16: Prihvaćanje antropogenosti klimatskih promjena u odnosu na prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa

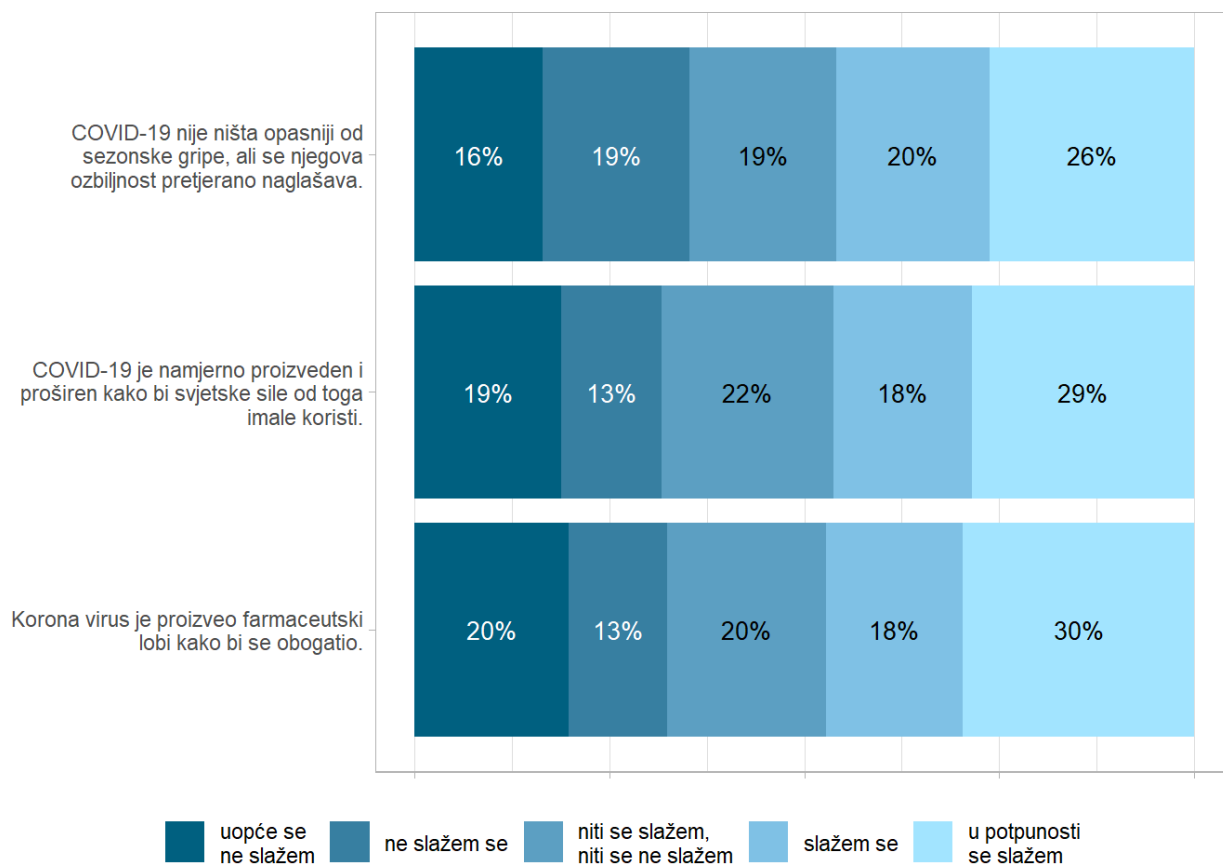

4.3. Prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa s obzirom na prihvaćanje dezinformacija o bolesti COVID-19

Kada je riječ o vezi stavova i uvjerenja s otpornošću na dezinformacije, u spominjanoj analizi koju su proveli Kont et al. (2024) utvrđena je konzistentna veza vjerovanja u dezinformacije s generalnim zavjereničkim uvjerenjima, točnije veza vjerovanja u jedan tip dezinformacija s vjerovanjem u drugi tip dezinformacija. U izvještaju „Proizvodnja sumnje i hajka na znanost“ Broz (2024) utvrđuje preklapanje dezinformacijskih narativa vezanih za virus SARS-CoV-2 i bolest COVID-19 s klimatskim dezinformacijskim narativima u medijskom prostoru. Isti trend u medijskom prostoru utvrđuje i Brautović (2024) u izvještaju koji je pokazao da više od polovice online širitelja klimatskih dezinformacija ujedno širi i dezinformacije o

bolesti COVID-19. Iz navedenih razloga u ovom istraživanju ispitano je prihvaćanje dezinformacija o bolesti COVID-19 među ispitanicima. Instrument za mjerenje prihvaćanja dezinformacija o bolesti COVID-19 razvijen je na osnovi istraživanja Blanuše et al. (2022). Iz jednodimenzionalnog instrumenta kojeg su u svom istraživanju koristili Blanuša et al. (2022) odabrano je nekoliko ključnih tvrdnji koje su potom dodatno modificirane. Instrument je skraćen i pojednostavljen prvenstveno jer bolest COVID-19 u trenutku provođenja istraživanja (ožujak 2024. godine) više nije bila toliko aktualna tema. Svoj stav ispitanici su mogli izraziti na ljestvici procjene od pet stupnjeva, od 1 – „uopće ne vjerujem” do 5 – „potpuno vjerujem”. Tvrdnje i distribucija odgovora ispitanika na instrumentu za mjerenje prihvaćanja dezinformacija o bolesti COVID-19 prikazani su na Grafu 17. Rezultati su pokazali da su dezinformacije o bolesti COVID-19 ostale ukorijenjene, pa tako nešto manje od 50 % ispitanika vjeruje ili u potpunosti vjeruje u sve tri ponuđene dezinformacijske tvrdnje.

Graf 17: Stupanj slaganja s dezinformacijskim tvrdnjama o bolesti COVID-19

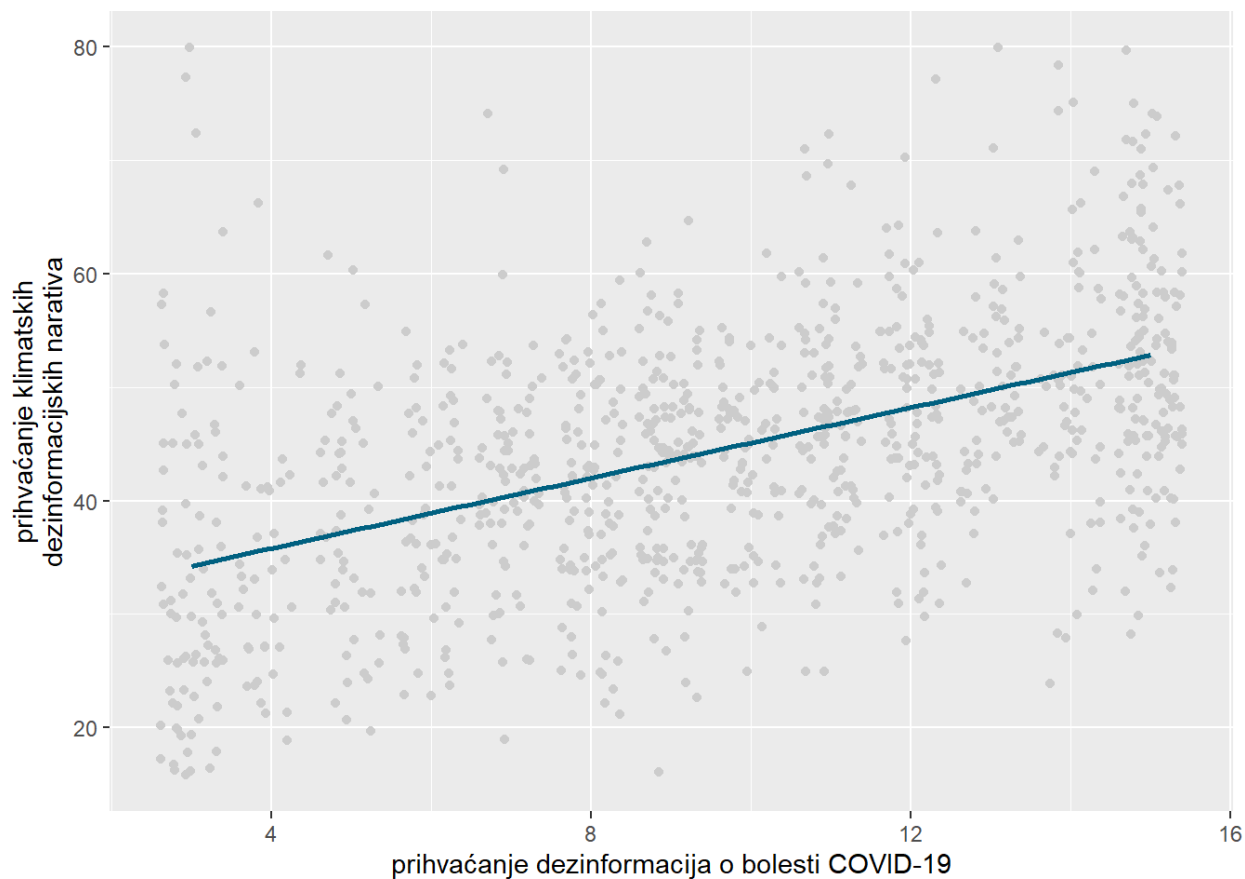

Od tvrdnji koje ispituju vjerovanje u dezinformacije o bolesti COVID-19 definiran je jednostavni aditivni indeks². Najniži mogući rezultat na aditivnom indeksu vjerovanja u dezinformacije o bolesti COVID-19 iznosi 3 (ako je ispitanik na sve tvrdnje odgovorio 1 – „uopće ne vjerujem“), a najviši mogući rezultat iznosi 15 (ako je ispitanik na sve tvrdnje odgovorio 5 – „potpuno vjerujem“). Aritmetička sredina cijelog uzorka na aditivnom indeksu prihvaćanja u dezinformacija o bolesti COVID-19 iznosi $M = 9.7$.

Testirana je povezanost prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa s prihvaćanjem dezinformacija o bolesti COVID-19. Na Grafu 18 uočljiva je pozitivna povezanost prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa i vjerovanja u dezinformacije o bolesti COVID-19 ($r = 0.51$, $p < 0.01$). Iz rezultata analize moguće je zaključiti kako su ispitanici koji su skloniji prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa ujedno skloniji vjerovanju u dezinformacije o bolesti COVID-19 i obrnuto, ispitanici koji su manje skloni prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa manje vjeruju u dezinformacijske o bolesti COVID-19. Taj nalaz je u skladu s rezultatima istraživanja koje su analizirali Kont et al. (2024). Isto tako, uzimajući u obzir izvještaje Brautovića (2024) i Broz (2024), čini se kako su dezinformacijske kampanje, koje se vode u medijskom prostoru i koje isprepliću više dezinformacijskih narativa, uspješne na više frontova.

² Provedena je analiza dimenzionalnosti koja upućuje na jednodimenzionalnost pokazatelja, Cronbach's alpha iznosi 0.84.

Graf 18: Povezanost prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa i prihvaćanja dezinformacija o bolesti COVID-19

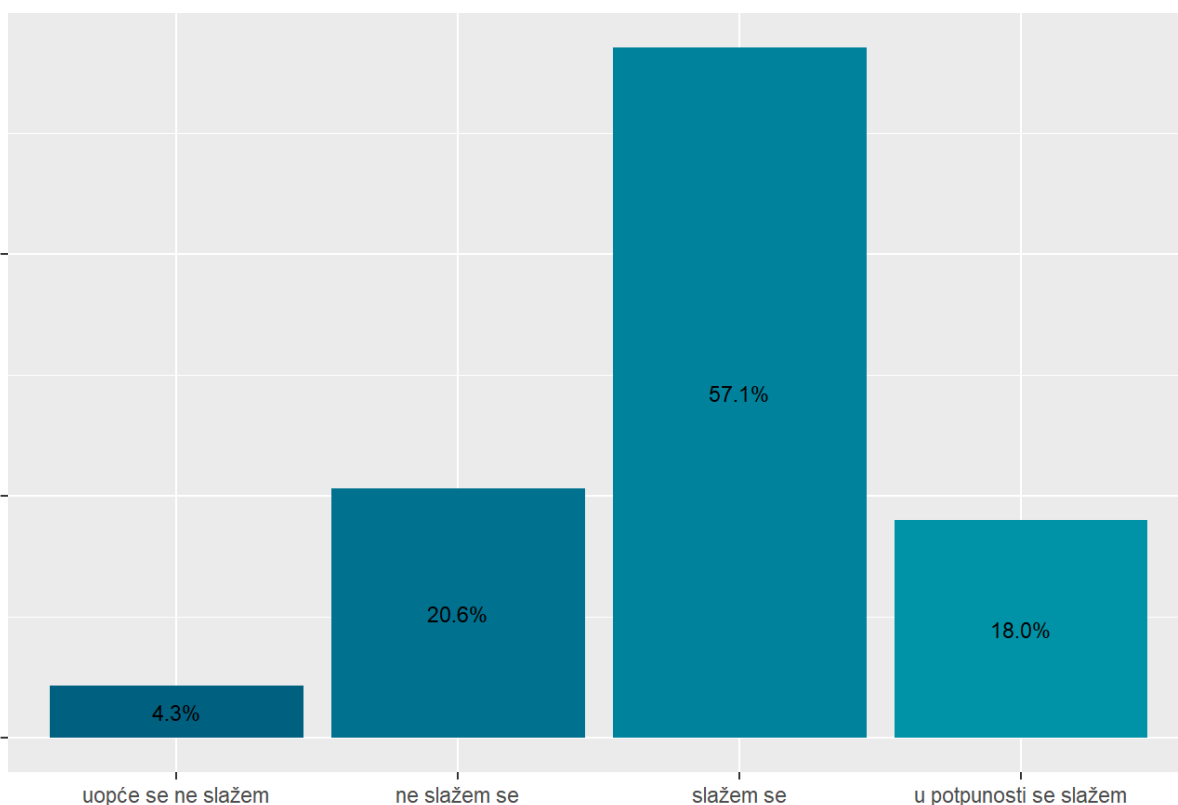
5.

Izvori informiranja i medijske prakse

U suvremenim raspravama o medijima, posebna pažnja se pridaje (ne) mogućnosti raspoznavanja istinitog od lažnog sadržaja. Primjerice, nedavno objavljeni izvještaj Reutersovog instituta za istraživanje novinarstva (Newman et al., 2024) posvećuje posebna poglavlja povjerenju u vijesti te stavovima prema korištenju umjetne inteligencije u novinarstvu. Usporedba podataka iz prethodnih godina pokazuje da je zabrinutost oko pitanja što je stvarno, a što nije, u vijestima na internetu u porastu (porast od 3 % u odnosu na prethodnu godinu), uz globalni udio od 59 % ispitanika koji izražavaju zabrinutost. Odgovor na nešto drugačije formulirano pitanje u ovom istraživanju otkriva bitno manju razinu zabrinutosti – preko 75 % ispitanika slaže se ili potpuno slaže da lako prepoznaju vijesti ili informacije koje pogrešno prikazuju stvarnost što je vidljivo na Grafu 19.

Graf 19: Samoprocjena sposobnosti prepoznavanja vijesti ili informacija koje pogrešno prikazuju stvarnost ili su čak lažne

Lako vam je prepoznati vijesti i informacije koje pogrešno prikazuju stvarnost ili su čak lažne

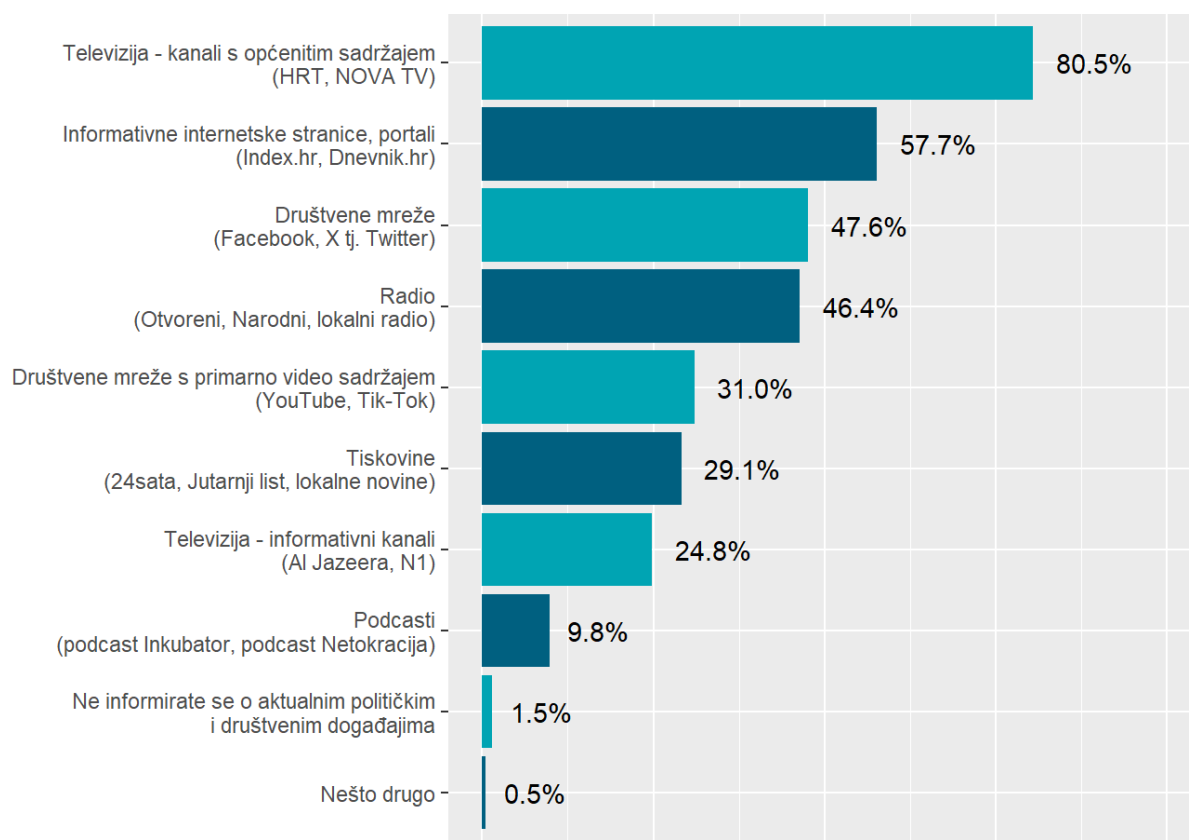

S obzirom na to da tehnološki napredak, posebno alati umjetne inteligencije, omogućuju sve sofisticiranije oblike lažnih vijesti, provjerena je pretpostavka o povezanosti samoprocjene mogućnosti prepoznavanja dezinformacija i rezultata na skali prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa. Cilj je bio provjeriti hipotezu o tome je li (pretjerano) samopouzdanje u vlastitu mogućnost razlučivanja istinite od lažne vijesti povezano s većim prihvaćanjem (klimatskih) dezinformacija (Kont et al., 2024). Analizom je utvrđeno kako ne postoji značajnih razlika u prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa s obzirom na samoprocjenu sposobnosti prepoznavanja vijesti i informacija koje pogrešno prikazuju stvarnost ili su čak lažne ($F = 3.51$, $p > 0.05$).

Unatoč sve većoj važnosti tzv. novih medija kao izvora informiranja, najviše ispitanika kao izvor informiranja o aktualnim političkim i društvenim događajima

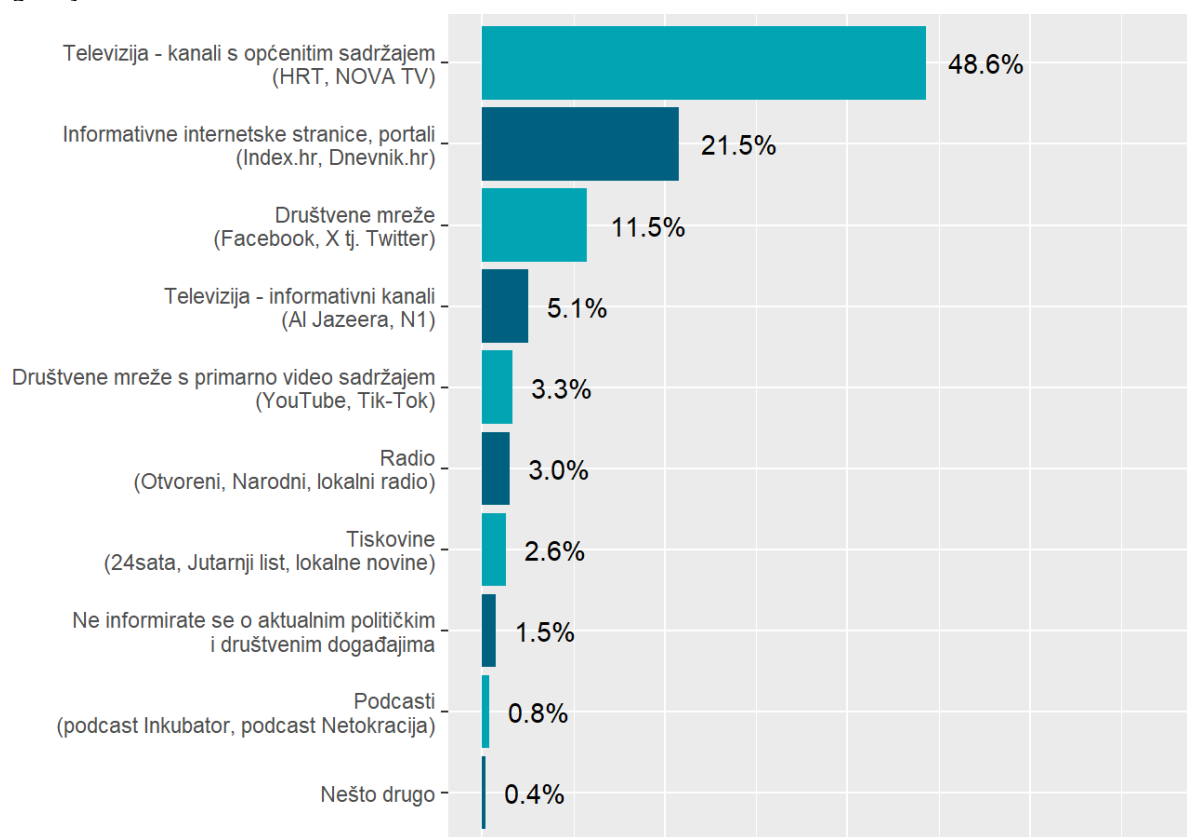
navodi televiziju, točnije televizijske kanale s općenitim sadržajem (u postotku više od 80 % ispitanika). Važno je naglasiti da se kod ovog pitanja radi o svim izvorima informiranja, a ne o ciljanom procesu dolaska do vijesti ili informacija. Drugi najvažniji izvor informiranja su internetski portali, koje kao izvor informiranja navodi 58 % ispitanika. Treći najvažniji izvor informiranja su društvene mreže poput Facebooka ili X-a, koje koristi gotovo polovica (48 %) ispitanika. Usporedba ovih postotaka otkriva da je važnost digitalnih izvora informiranja neupitna te da su digitalni mediji i platforme uzeti zajedno praktički izjednačeni s televizijom po važnosti za informiranje građana. U ovom je kontekstu bitno naglasiti i relativno nizak udio građana (oko jedne četvrtine) koji za informiranje koristi specijalizirane informativne TV kanale poput N1 ili Al Jazeera. S druge strane, platforme zasnovane na video sadržaju (YouTube i TikTok) su kao izvori informiranja vrlo blizu tiskanim medijima te su za oko 30 % ispitanika oni jedan od izvora informiranja. Cjelokupna distribucija odgovora prikazana je na Grafu 20. U kontekstu klimatskih dezinformacija i praćenja vijesti, bitno je prenijeti nalaze istraživanja koji pokazuju povezanost između dominantnog informiranja putem tradicionalnih kanala (televizija, tiskani mediji, radio i sl.) i niže razine prihvaćenosti klimatskih dezinformacija (Ejaz et al., 2024).

Graf 20: Izvori putem kojih se ispitanici informiraju o aktualnim političkim i društvenim događajima

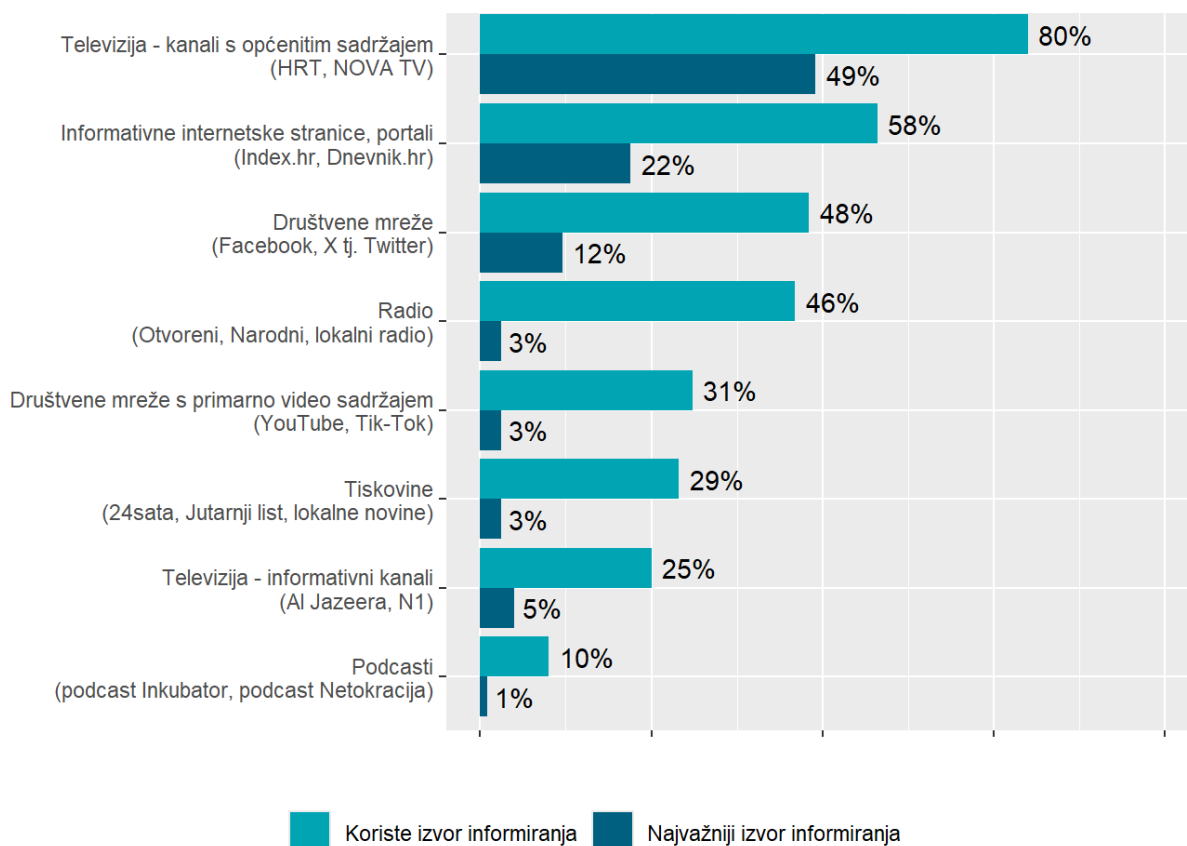
Nešto drugačiju sliku daje odgovor na pitanje o najvažnijem izvoru za informiranje o aktualnim događajima (Graf 21). Opći televizijski program je i dalje najvažniji, s gotovo polovicom ispitanika koji ga navode kao glavni izvor informiranja. Slijede portali (22 %) i društvene mreže (12 %), ali su na relativnoj važnosti dobili informativni TV kanali, koje kao glavni izvor informiranja navodi nešto više od 5 % ispitanika.

Graf 21: Najvažniji izvor putem kojeg se ispitanici informiraju o aktualnim političkim i društvenim događajima

Na Grafu 22 prikazana je usporedba popularnosti određenog izvora informiranja i njegova važnost za informiranje o aktualnim političkim i društvenim događajima među ispitanicima. Najveća razlika pokazuje se kod radija, koji je kao jedan od medija visoko zastupljen kao izvor informiranja (vidljivo na Grafu 20), ali je za samo 3 % ispitanika glavni izvor informiranja. Tiskani mediji su relativno nisko zastupljeni na obje skale (29 % ispitanika ih navodi kao jedan od izvora informiranja, a 2.6 % kao najvažniji izvor informiranja), što je u skladu s nalazima Reutersovog izvješća (Newman et al., 2024) o kontinuiranom padu važnosti tiskanih medija kao izvora informiranja. Od ponuđenih izvora informiranja najmanje važan izvor su podcasti koje kao jedan od izvora informiranja navodi oko 10 % ispitanika, a kao najvažniji tek 0.8 % ispitanika.

Graf 22: Usporedba popularnosti određenog izvora informiranja i njegova važnost za informiranje o aktualnim političkim i društvenim događajima među ispitanicima

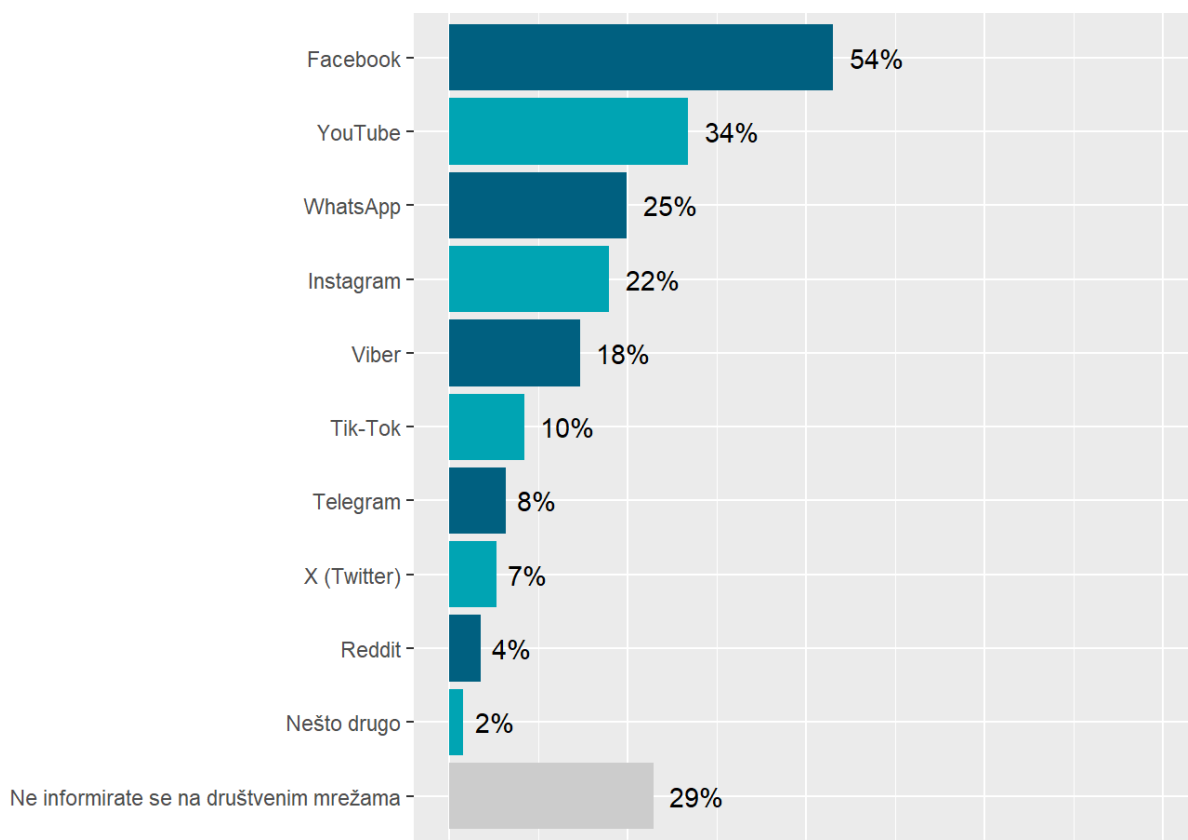

Posebna je važnost u ovom istraživanju dana informiranju na društvenim mrežama. Informiranje na društvenim mrežama podliježe brojnim specifičnostima koje ne postoje u tradicionalnim medijima. Jedna od specifičnosti su algoritmi kojima društvene mreže upravljaju sadržajem koji će se korisniku pojavljivati u „feedu“, čime se javljaju novi fenomeni poput „eho komora“ i potpune isključenosti iz vijesti koje ne odgovaraju korisnikovom svjetonazoru (Cinelli et al., 2021). U pokušaju da analitički pristupe ovom problemu, Kont et al. (2024) kroz sistematski pregled literature utvrđuju odrednice otpornosti zajednica na dezinformacije. Njihov pregled istraživanja pokazuje da korištenje društvenih mreža ima potencijal slabljenja otpornosti na dezinformacije kod individua. Slabljenje otpornosti na dezinformacije uzrokovano je tzv. „pojačavajućim efektom društvenih mreža“, koji se javlja zbog aktivnih korisnika društvenih mreža koji dijeljenjem sadržaja, često slučajno, prenose netočne informacije (Buchanan & Kempley, 2021 prema Kont et al., 2024). Još neki od faktora slabe otpornost na dezinformacije su nisko povjerenje

u vijesti, „slabi” javni mediji i fragmentirani korisnici koji nisu izloženi različitim izvorima informiranja (Humprecht et al., 2020). U kontekstu odnosa tradicionalnih i novih medija posebno je zanimljiv odnos i dalje najmasovnije društvene mreže Facebook i tradicionalnih medija. Facebook je na sadržaju tradicionalnih medija (primarno online portala koji su obično digitalne verzije tiskanih medija) izgradio veliki dio svoje popularnosti i utjecaja, primarno omogućujući dijeljenje i interakciju s tim sadržajem na vlastitoj platformi (usp. Benačić (2017)). U pregovorima oko toga hoće li Facebook plaćati medijima (kao kompenzaciju za proizvodnju sadržaja) ili će mediji plaćati Facebooku (što im omogućuje doseg koji inače ne bio mogući), odgovor Facebooka je bio smanjivanje vidljivosti vijesti i posljedična postupna tranzicija s informativne na zabavnu društvenu mrežu, oslonjenu na sadržaj koji stvaraju neovisni „kreatori sadržaja”(Newman et al., 2024).

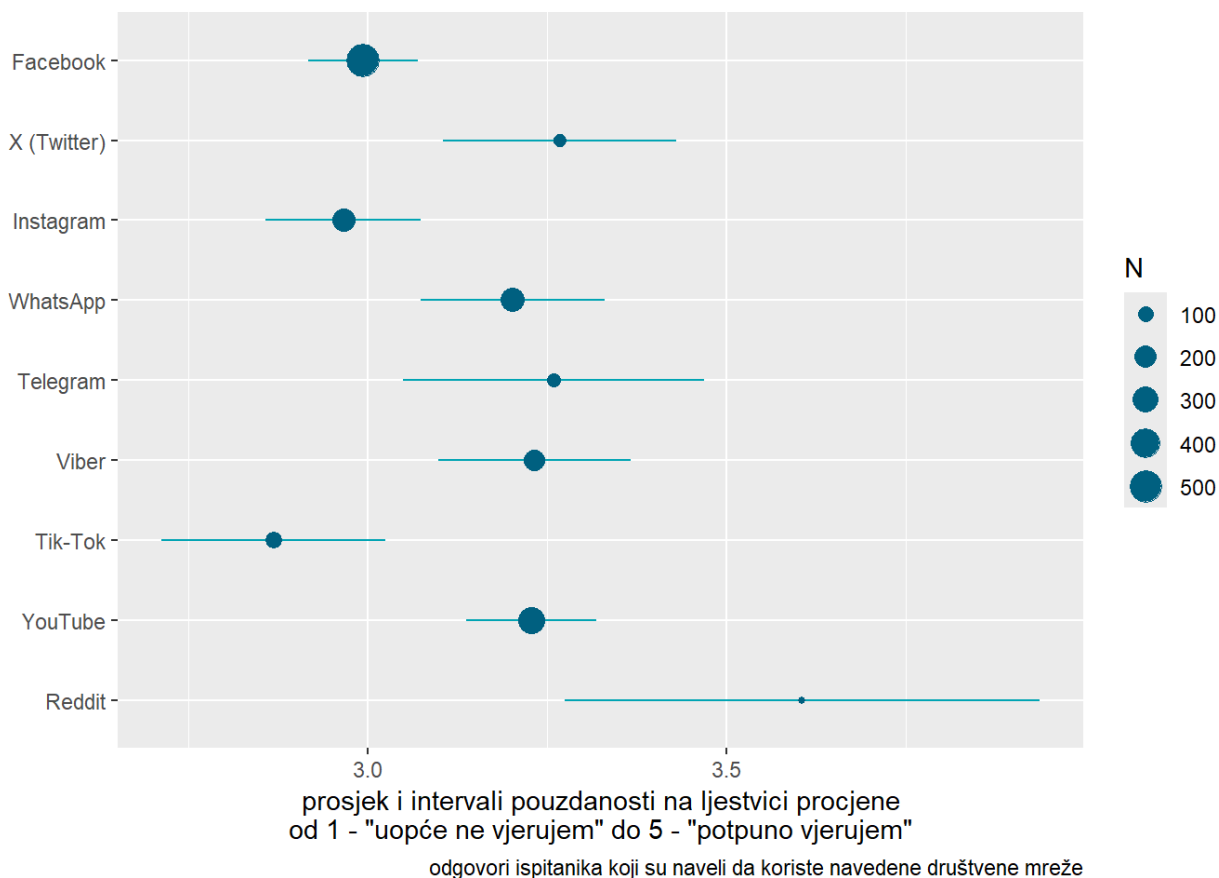
Na Grafu 23 vidljivo je da je Facebook i dalje najvažnija informativna društvena mreža te je za informiranje koristi nešto više od polovice ispitanika. YouTube je druga najvažnija društvena mreža za informiranje s oko trećinom ispitanika, a potom slijede WhatsApp i Instagram s oko četvrtinom uzorka koji ih koriste za informiranje. Bitno je primijetiti da su sve nabrojane platforme vrlo različite: Facebook je društvena mreža na kojoj se dijeli širok raspon sadržaja; YouTube je video platforma s ograničenom interaktivnošću; WhatsApp je alat za razmjenu poruka gdje se vijesti obično šire unutar zatvorenih grupa; Instagram se temelji na razmjeni fotografija i kratkih videa. Krug korisnika je očito veći faktor od samih karakteristika platforme, što pokazuje primjer X-a, platforme odlično prilagođene za praćenje aktualnih događaja, ali koja u Hrvatskoj nema široki krug korisnika, pa time niti veliku važnost za praćenje vijesti.

Graf 23: Društvene mreže koje ispitanici koriste za informiranje o aktualnim političkim i društvenim događajima

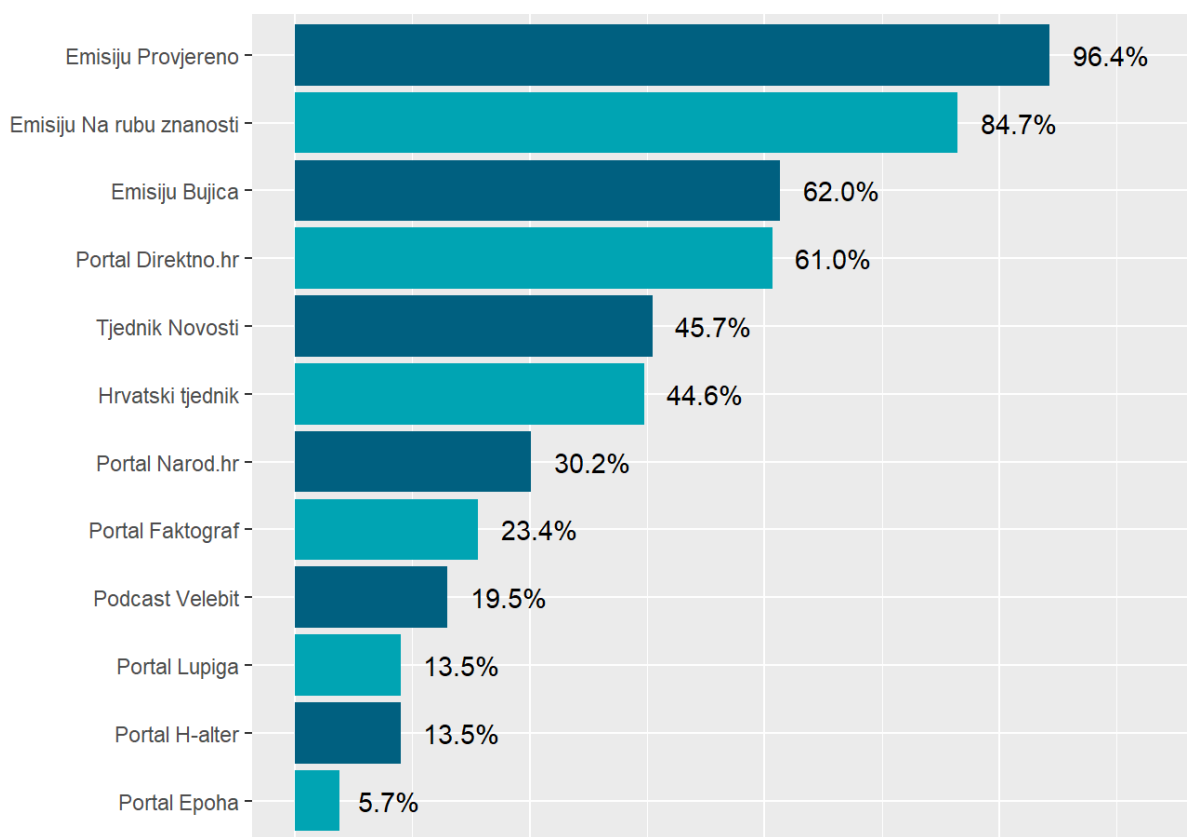
Među četiri navedene najvažnije internetske platforme, najviše povjerenja ispitanici imaju u YouTube, a slijedi WhatsApp što je vidljivo na Grafu 24. Bitno je niže povjerenje u Facebook i posebno Instagram. Najmanje povjerenje ispitanici pokazuju prema TikToku, što pokazuje da za povjerenje nije toliko bitan tip sadržaja (video) koliko format sadržaja (duži formati videa na YouTubeu nasuprot kratkih na TikToku). Po visokom povjerenju u informacije se izdvaja Reddit, ali uz bitno manji broj korisnika od bilo koje druge društvene mreže ili platforme.

Graf 24: Povjerenje u informacije koje ispitanici dobivaju s navedenih društvenih mreža

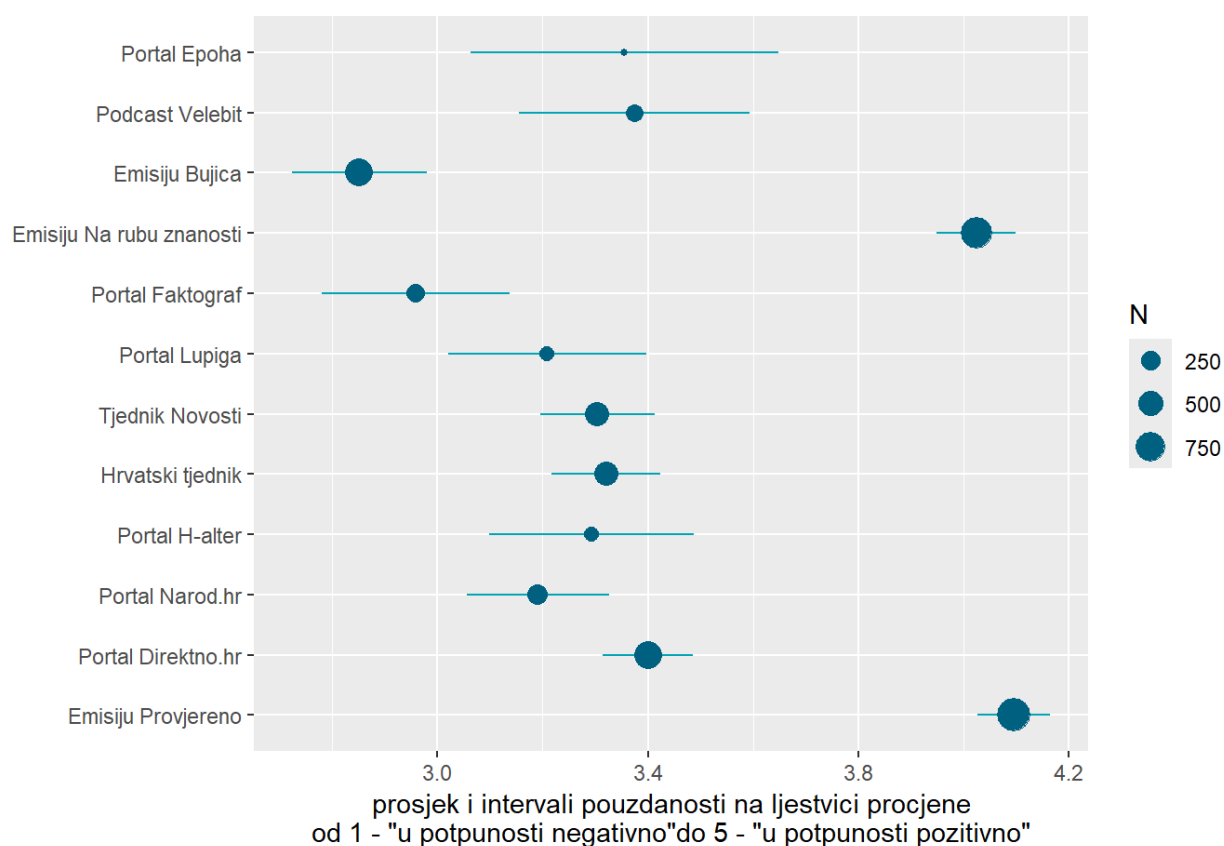

Cilj sljedećeg dijela istraživanja bio je ispitati poznavanje određenih tiskovina, emisija, portala i podcasta među ispitanicima (Graf 25) te njihovo mišljenje o sadržajima za koje su čuli (Graf 26). Daleko najviše ispitanika je čulo za emisije koje se emitiraju na televizijskim kanalima s općenitim sadržajem (emisije *Provjereno* i *Na rubu znanosti*), o kojima ujedno i najveći broj ispitanika ima pozitivno mišljenje. Ostale emisije i manji mediji su prigodno izabrani prema kriteriju obraćanja pojedinim društvenim skupinama. Emisija *Bujica* se ističe zbog polariziranja mišljenja ispitanika, što rezultira relativno visokim prepoznavanjem emisije, ali i prosječno negativnijim mišljenjem o sadržaju te emisije ($M = 2.9$). Među medijima se, s druge strane medijskog spektra, ističe *fact-checking* portal *Faktograf*, prema čijem sadržaju ispitanici također pokazuju prosječno negativno mišljenje ($M = 3$). Navedeni rezultati svjedoče o uspjehu kampanje vođene protiv *fact-checking* medija, dokumentirane u studiji „*Harassment of Fact-checking Media Outlets in Europe*“ (Cvjetićanin, 2023).

Graf 25: Postotak ispitanika koji poznaje navedene tiskovine, emisije, portale, podcaste

Graf 26: Mišljenje o sadržaju navedenih tiskovina, emisija, portala i podcasta

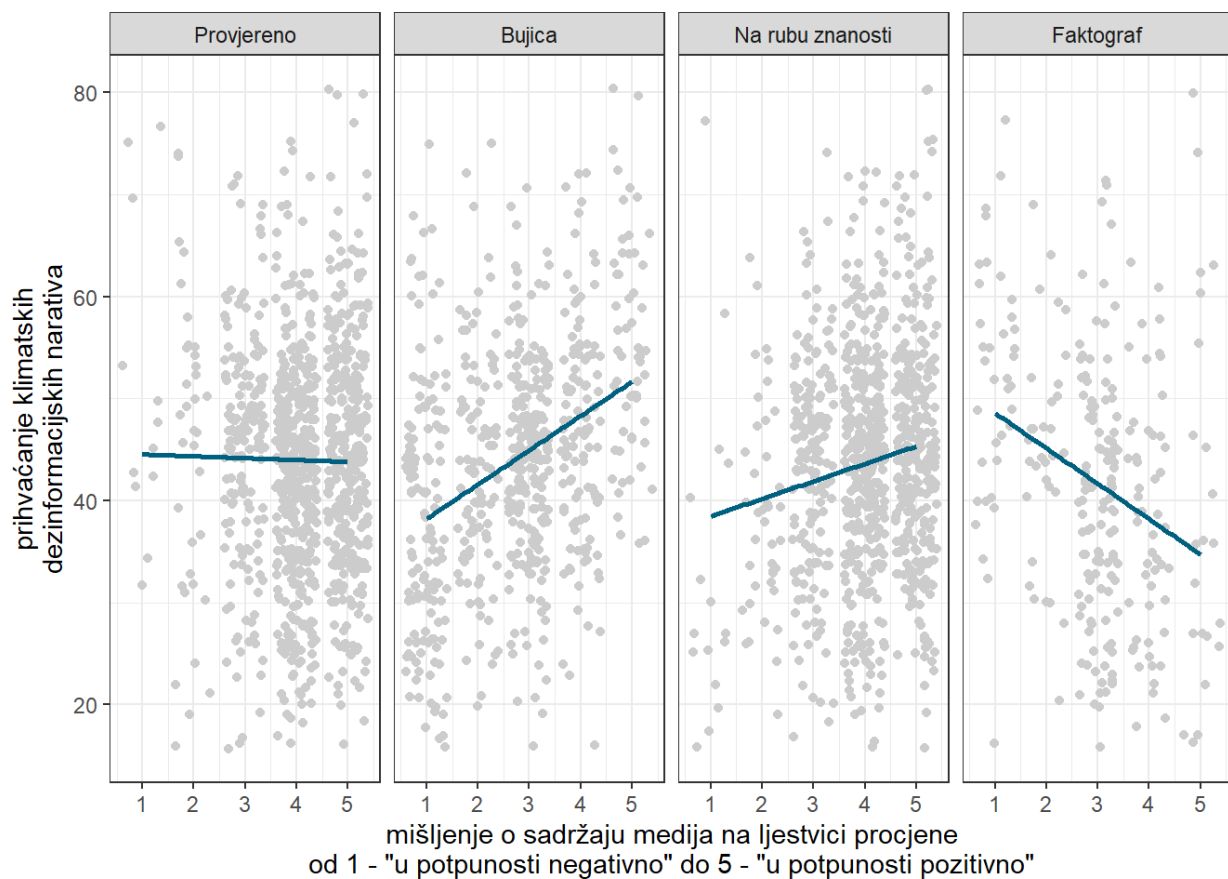

Daljnjom analizom ispitana je povezanost pozitivnog ili negativnog mišljenja o sadržaju odabranih medija i prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa. Drugim riječima, cilj analize bio je utvrditi utječe li pozitivnije mišljenje o sadržaju određenog medija na razinu prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa. Za emisiju *Provjereno* utvrđena je vrlo široka prepoznatost (96 % ispitanika je navelo da ju poznaje), a prema sadržaju te emisije su ispitanici u ovom istraživanju prosječno iskazali najpozitivnije mišljenje. Iz tih razloga emisija *Provjereno* odabrana je kao prva jedinica analize. Ostali mediji su također odabrani za analizu prema ključu poznavanja (vrlo popularna emisija *Na rubu znanosti*³ i široko prepoznata *Bujica*), uz *Faktograf* kao prvi *fact-checking* portal u Hrvatskoj.

Rezultati analiza, koji su prikazani na Grafu 27, upućuju na statistički značajnu korelaciju između mišljenja o sadržaju određenog medija i sklonosti prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa. Najviša razina povezanosti pokazuje se među ispitanicima koji su upoznati s emisijom *Bujica*, među kojima oni koji imaju pozitivnije mišljenje o sadržaju emisije pokazuju i višu razinu prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa ($\rho = 0.35$, $p < 0.01$). Visoka, ali negativna povezanost utvrđena je među ispitanicima koji su upoznati s portalom *Faktograf* ($\rho = -0.28$, $p < 0.01$), gdje pozitivnije mišljenje o sadržaju tog portala ukazuje na slabiju sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacija. Iznimno slaba povezanost utvrđena je između pozitivnijeg mišljenja o sadržaju emisije *Na rubu znanosti* i prihvaćanja klimatskih dezinformacija ($\rho = 0.09$, $p < 0.01$), dok se stavovi spram sadržaja emisije *Provjereno* nisu pokazali povezanima s prihvaćanjem klimatskih dezinformacijskih narativa ($\rho = 0.00$, $p > 0.05$).

³ Emisija *Na rubu znanosti* često je bila predmetom rasprava i kritika zbog pitanja radi li se o znanstvenoj emisiji. Godine 2010. skupina znanstvenika pokrenula je peticiju da se emisiju *Na rubu znanosti* ne klasificira kao znanstveno-obrazovnu emisiju (Jutarnji list, 2010). Glavni razlog za pokretanje peticije bilo je nezadovoljstvo činjenicom da se emisija, koja se nalazi u sklopu znanstveno-obrazovnog programa, bavi temama koje se smatraju pseudoznanstvenim, poput UFO-a, iscjeliteljstva i teorija zavjere.

Graf 27: Povezanost prihvatanja klimatskih dezinformacijskih narativa i mišljenja o sadržaju određenih medija

6.

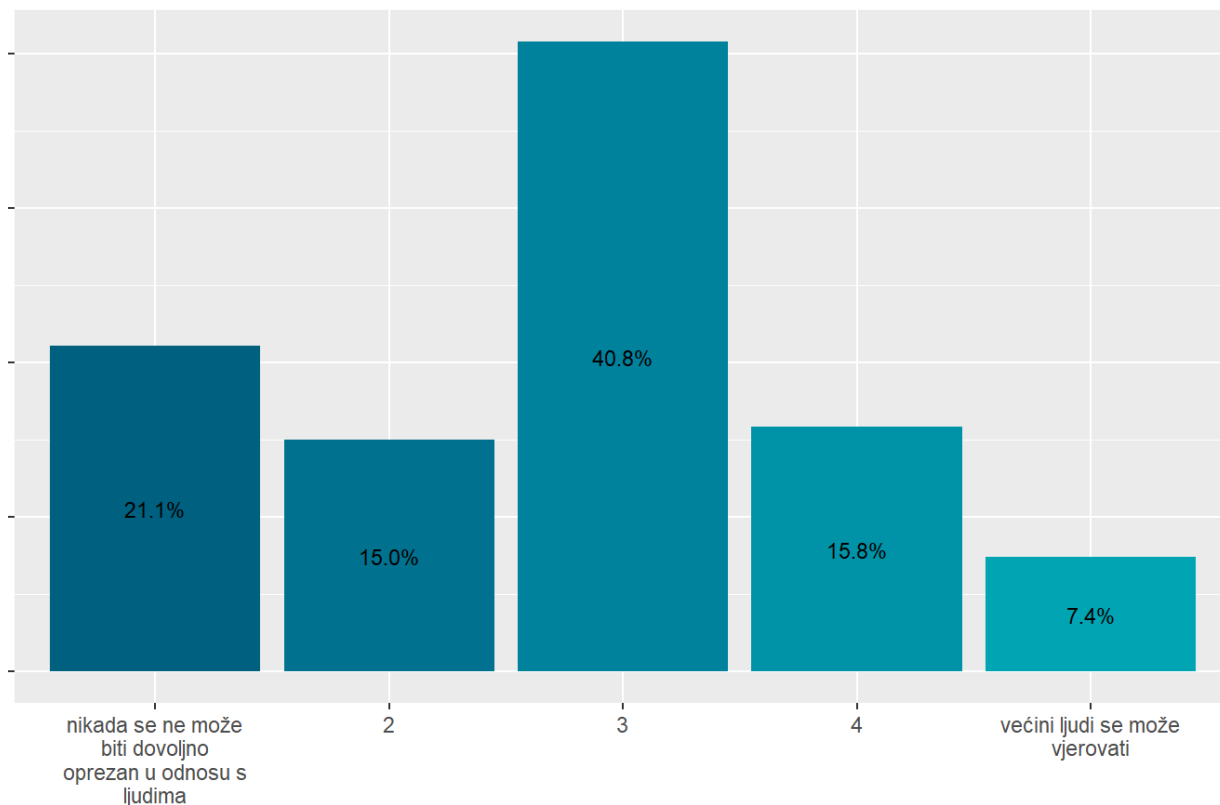
Povjerenje u institucije i znanost

U znanstvenom radu znakovitog naziva „*Trust is key: Determinants of false beliefs about climate change in eight countries*“, Ejaz et al. (2024) ističu povjerenje u različite aktere i institucije kao ključan prediktor prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa. Autori kroz analize utvrđuju kako je nepovjerenje u informacije o klimatskim promjenama koje iznose znanstvenici, klimatski aktivisti i međunarodne organizacije povezano sa snažnijim prihvaćanjem klimatskih dezinformacija. Vezu povjerenja i otpornosti na dezinformacije utvrđuju i Kont et al. (2024). Autori su u svojoj studiji utvrdili kako većina istraživanja ukazuje na povezanost otpornosti na dezinformacije i povjerenja u institucije, politiku i znanstvenike. Rezultati istraživanja koja su ukazivala na vezu otpornosti na dezinformacije i interpersonalnog povjerenja te povjerenja u medije pokazali su se ambivalentnima. O povezanosti interpersonalnog povjerenja, povjerenja u institucije i povjerenja u znanost i znanstvenike s prihvaćanjem klimatskih dezinformacijskih narativa bit će riječi u ovom dijelu teksta.

Kako bi se ispitalo interpersonalno povjerenje ispitanika, korišteno je pitanje iz International Social Survey Programmea 2020. godine (ISSP Research Group, 2023). Na pitanje „Općenito govoreći, biste li rekli da se ljudima može vjerovati ili da se nikad ne može biti dovoljno oprezan u odnosu s ljudima?“ ispitanici su mogli odgovoriti na ljestvici procjene od 5 stupnjeva, od 1 – „nikada se ne možete biti dovoljno oprezan u odnosu s ljudima“ do 5 – „većini ljudi se može vjerovati“. Distribucija odgovora prikazana je na Grafu 28. Većina ispitanika, odnosno njih 41 % je neodlučno može li se vjerovati drugim ljudima, a nakon njih prevladavaju oni koji smatraju kako je uvijek potreban oprez u odnosu s drugim ljudima.

Graf 28: Interpersonalno povjerenje

Općenito govoreći, biste li rekli da se ljudima može vjerovati ili da se nikad ne može biti dovoljno oprezan u odnosu s ljudima?

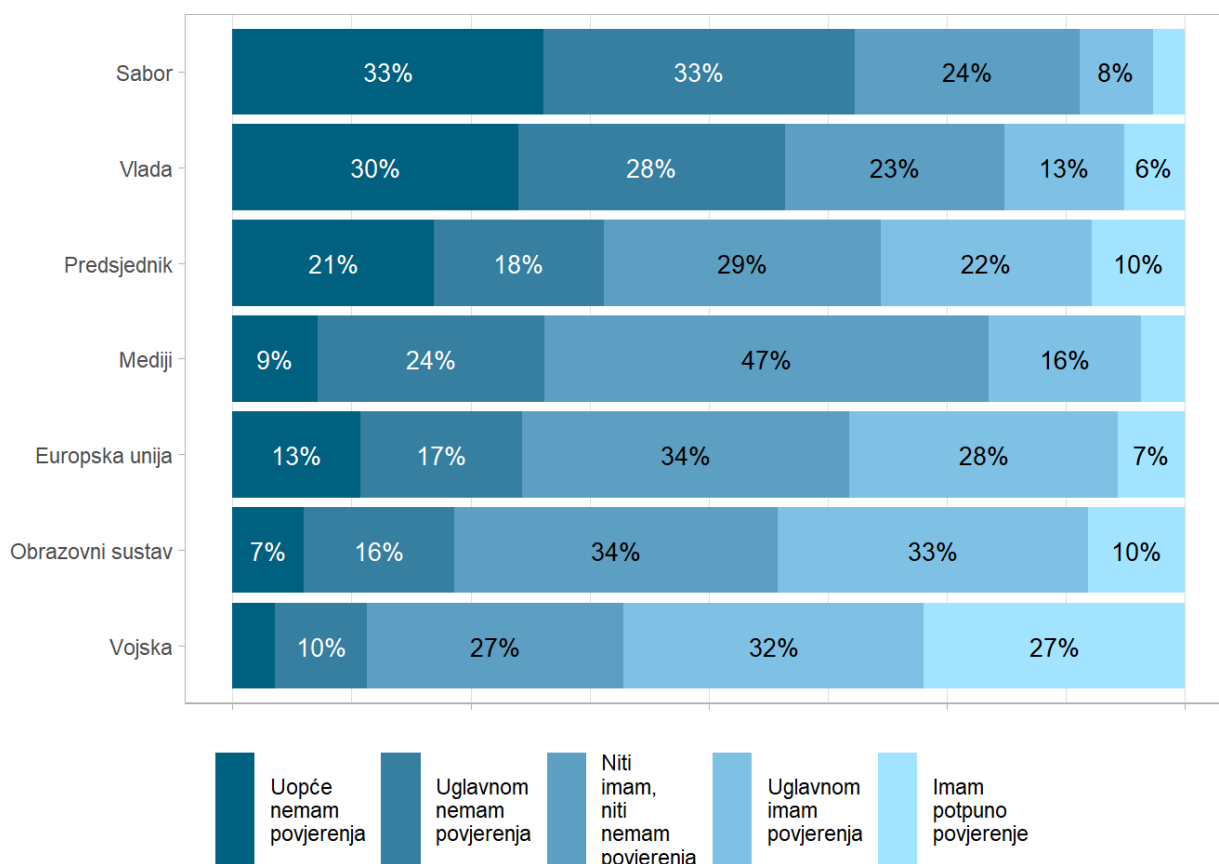

Kako bi se utvrdilo postoji li veza između interpersonalnog povjerenja, odnosno povjerenja u nepoznate ljude, i prihvaćanja dezinformacija, koja je zabilježena u analizi literature Kont et al. (2024), u ovom je istraživanju interpersonalno povjerenje testirano u odnosu na prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa. Korelacijskom analizom utvrđeno je kako ne postoji povezanost između interpersonalnog povjerenja i prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa ($\rho = -0.08$, $p > 0.05$).

Unutar istraživanja ispitano je i povjerenje ispitanika u institucije. Na pitanje „Koliko povjerenja imate u navedene institucije?“ ispitanici su mogli odgovoriti na ljestvici od 1 – „uopće nemam povjerenja“ do 5 – „imam potpuno povjerenje“, a ponuđene institucije bile su Sabor, Vlada, predsjednik, mediji, Europska unija, obrazovni sustav i vojska. Distribucija prikupljenih podataka prikazana je Grafu 29. Ispitanici su najveće povjerenje iskazali u vojsku, 60 % ispitanika uglavnom ili u potpunosti ima povjerenja u vojsku, a slijedi povjerenje u obrazovni sustav i Europsku uniju.

Najmanje povjerenja ispitanici imaju u Sabor i Vladu, oko 60 % ispitanika uopće ili uglavnom nema povjerenja u te institucije. Rezultati su u skladu s nalazima longitudinalnog istraživanja Bovana i Bakete (2022) koji utvrđuju kako je prosječno povjerenje u institucije među građanima Hrvatske, na ljestvici procjene od 1 – „uopće nemam povjerenja“ do 5 – „imam potpuno povjerenje“, ispod središnje vrijednosti, osim u slučaju vojske i policije. Dodatno, u ovom istraživanju utvrđeno je nisko povjerenje građana u predstavničke institucije, što je također u skladu s nalazima Bovana i Bakete (2022) koji taj trend opisuju kao „otuđenost građana od glavnih aktera koji bi u okviru predstavničke demokracije trebali posredovati interese građana (političke stranke) te onih koji bi trebali donositi (parlament) i provoditi (vlada) politike u interesu javnosti“ (Bovan & Baketa, 2022: 53).

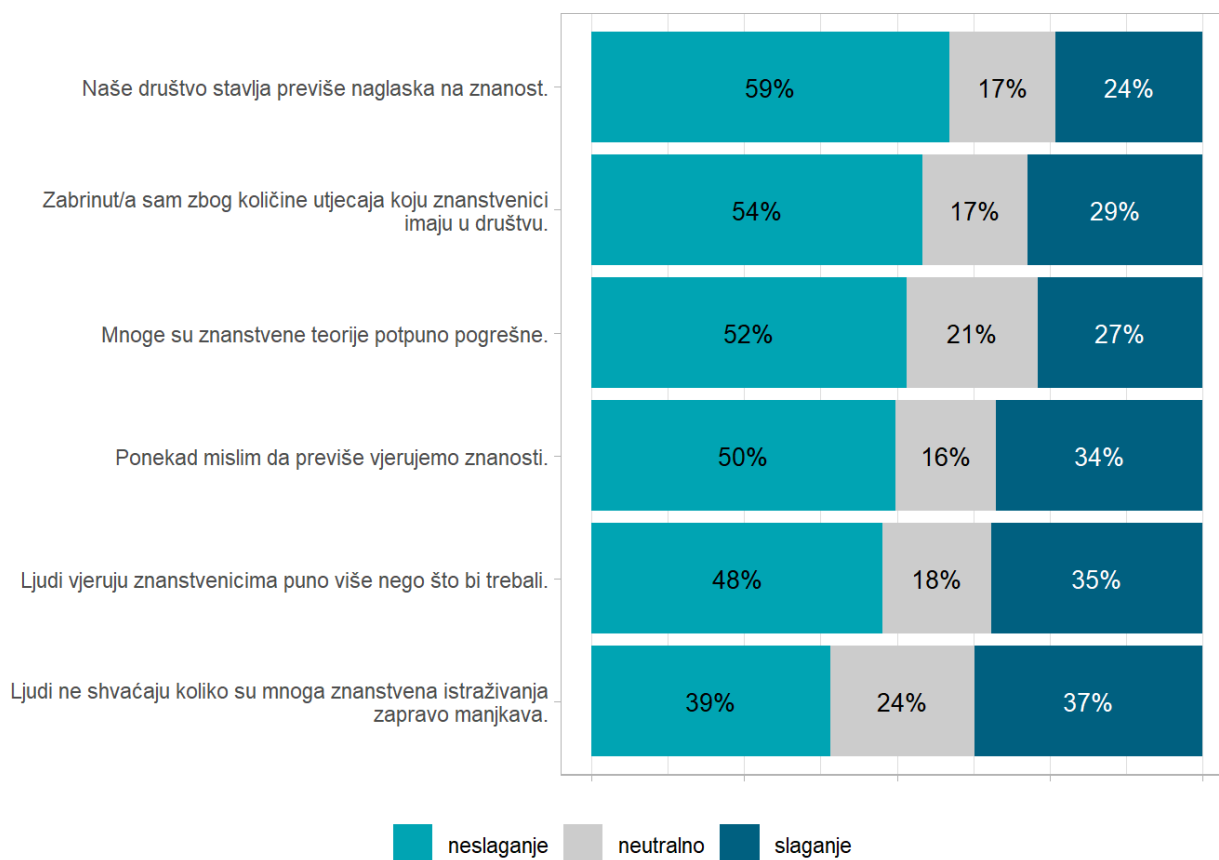
Graf 29: Povjerenje u institucije

Provedeni su testovi kako bi se utvrdila moguća povezanost prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa i stupnja povjerenja u ponuđene institucije. Nije utvrđena statistički značajna povezanost između prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa i povjerenja u Sabor ($\rho = 0.00$, $p > 0.05$), Vladu ($\rho = 0.01$, $p > 0.05$), predsjednika ($\rho = 0.00$, $p > 0.05$), medije ($\rho = 0.05$, $p > 0.05$), Europsku uniju ($\rho = -0.1$, $p > 0.05$), kao ni u obrazovni sustav ($\rho = -0.01$, $p > 0.05$). Statistički značajnom pokazala se jedino povezanost između povjerenja u vojsku i prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa ($\rho = 0.15$, $p < 0.01$), gdje su ispitanici koji imaju povjerenja u vojsku skloniji prihvaćanju klimatskih dezinformacija. Taj nalaz može se dovesti u vezu sa zaključcima istraživanja Ejaza et al. (2024) koji su utvrdili veću sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa među ispitanicima koji imaju više povjerenja u određene aktere i institucije. Ipak, važno je naglasiti kako je utvrđena statistički značajna povezanost slaba.

Kako bi se istražili stavovi ispitanika prema znanosti i znanstvenicima preuzet je instrument kojeg su definirali Hartman et al. (2017), odnosno skala vjerodostojnosti znanosti (*credibility of science scale*). Instrument sadrži šest čestica kojima je cilj istražiti stavove ispitanika o radu i utjecaju znanosti i znanstvenika u društvu. Svoj stav ispitanici su mogli izraziti na ljestvici procjene od sedam stupnjeva, odnosno od 1 – „uopće se ne slažem“ do 7 – „u potpunosti se slažem“. Graf 30 prikazuje tvrdnje skale vjerodostojnosti znanosti i distribuciju odgovora ispitanika. Zbog preglednosti na grafu, sedam stupnjeva ljestvice procjene okrupnjeno je na način da su odgovori 1 („uopće se ne slažem“), 2 i 3 rekodirani u kategoriju „neslaganje“, odgovor 4 rekodiran je u kategoriju „neutralno“ te su odgovori 5, 6 i 7 („u potpunosti se slažem“) rekodirani u kategoriju „slaganje“. Tvrdnja s kojom se ispitanici najviše slažu je „Ljudi ne shvaćaju koliko su mnoga znanstvena istraživanja zapravo manjkava.“, s kojom se slaže više od trećine ispitanika. S tvrdnjom „Naše društvo stavlja previše naglaska na znanost.“ slaže se najmanje ispitanika, njih nešto manje od četvrtine. Dobiveni podaci mogu se usporediti s onima predstavljenima u radu Šuljok (2020), gdje je uočena određena razina skeptičnosti prema znanosti za koju autorica navodi kako će u narednim godinama nastaviti rasti.

Graf 30: Stavovi o vjerodostojnosti znanosti

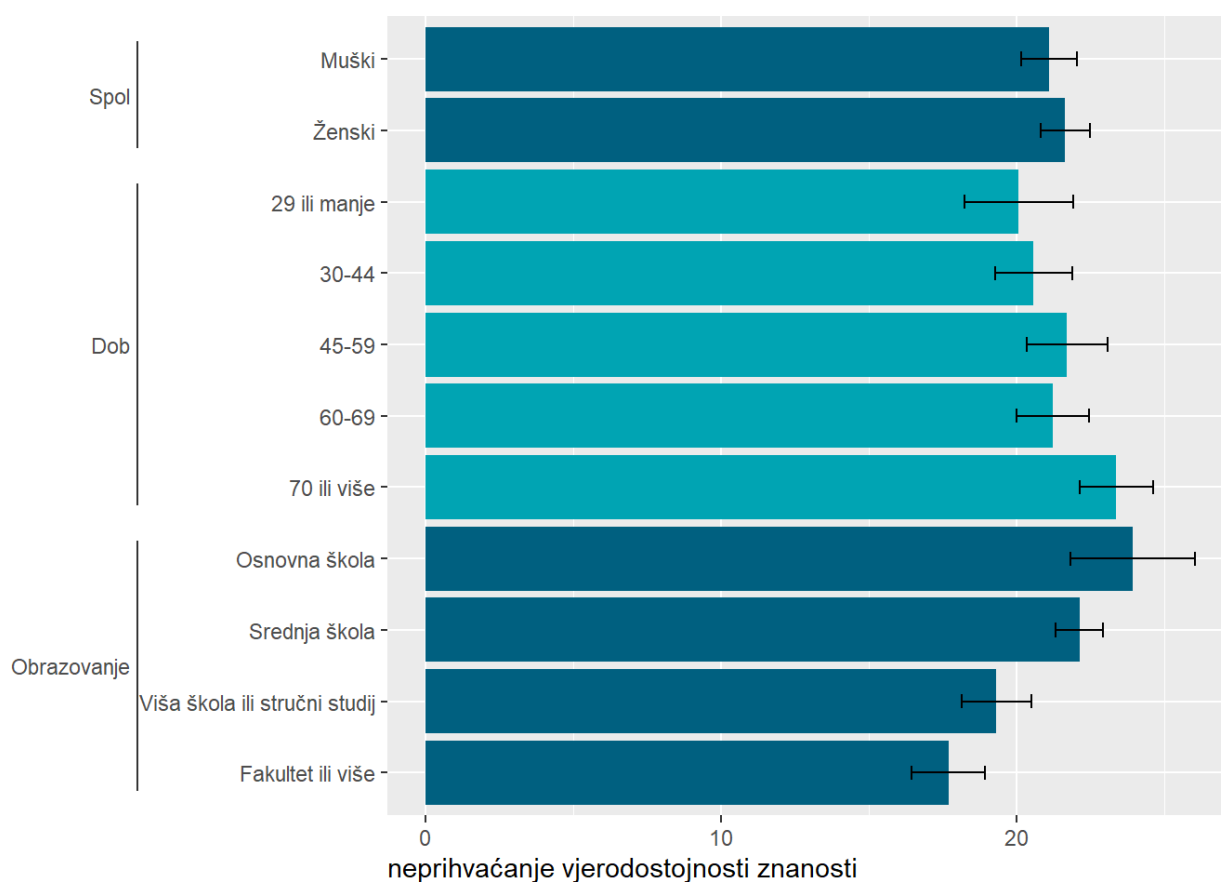
Od skale vjerodostojnosti znanosti definiran je jednostavni aditivni indeks⁴ svih tvrdnji koje su vidljive na Grafu 30. Najniži mogući rezultat na aditivnom indeksu vjerodostojnosti znanosti iznosi 6 (ako je ispitanik na sve tvrdnje odgovorio 1 – „uopće se ne slažem“), a najviši mogući rezultat iznosi 42 (ako je ispitanik na sve tvrdnje odgovorio 7 – „u potpunosti se slažem“). Viši rezultat na aditivnom indeksu vjerodostojnosti znanosti upućuje na neprihvatanje vjerodostojnosti znanosti, dok niži rezultat upućuje na prihvaćanje vjerodostojnosti znanosti. Aritmetička sredina cijelog uzorka na aditivnom indeksu vjerodostojnosti znanosti iznosi $M = 21.4$.

Prihvaćanje vjerodostojnosti znanosti testirano je u odnosu na određene sociodemografske karakteristike ispitanika. Prosječno prihvaćanje i intervali pouzdanosti prihvaćanja vjerodostojnosti znanosti s obzirom na spol, dob i stupanj obrazovanja ispitanika prikazani su na Grafu 31. Nisu utvrđene razlike u prihvaćanju

⁴ Provedena je analiza dimenzionalnosti koja upućuje na jednodimenzionalnost pokazatelja, Cronbach's alpha iznosi 0.84.

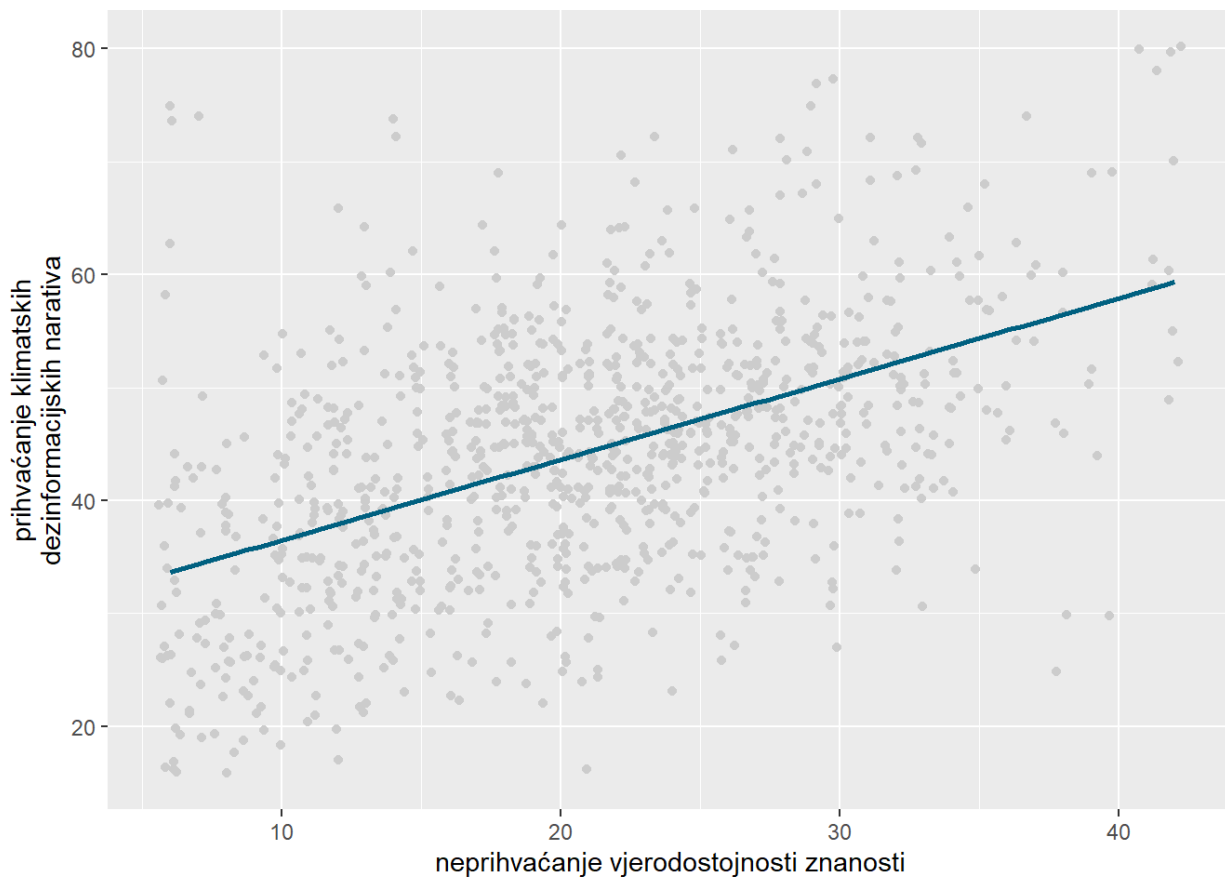
vjerodostojnosti znanosti između žena i muškaraca ($t = 1.04$, $p > 0.05$). Utvrđene su razlike u prihvaćanju vjerodostojnosti znanosti prema dobi ($F = 4.12$, $p < 0.01$). Ispitanici stariji od 70 godina skloniji su neprihvatanju vjerodostojnosti znanosti ($M = 23.4$) od ispitanika koji pripadaju mlađim dobnim skupinama. Utvrđene su i razlike prema stupnju obrazovanja ($F = 18.93$, $p < 0.01$). Najskloniji neprihvatanju vjerodostojnosti znanosti su ispitanici koji su završili osnovnu školu ($M = 23.9$) te ih slijede ispitanici koji su završili trogodišnju ili četverogodišnju srednju školu ($M = 22.1$). Ispitanici koji su završili fakultet pokazuju najveće prihvaćanje vjerodostojnosti znanosti ($M = 17.7$) te ih slijede oni koji su završili višu školu, stručni studij ili prijediplomski studij ($M = 19.3$). Nalazi ovog istraživanja u skladu su s onima Šuljok (2020) koja također utvrđuje vezu višeg stupnja obrazovanja i manje skeptičnosti spram znanosti.

Graf 31: Prosječno prihvaćanje i intervali pouzdanosti prihvaćanja vjerodostojnosti znanosti s obzirom na spol, dob i obrazovanje ispitanika

Kont et al. (2024) ukazuju na istraživanja koja utvrđuju povjerenje u znanost kao jedan od najvažnijih oblika povjerenja kada je riječ o otpornosti na dezinformacije. Istraživanje Ejaza et al. (2024), koje se bavilo prihvaćanjem klimatskih dezinformacija, također je utvrdilo povjerenje u znanost kao jedan od važnijih čimbenika slabijeg prihvaćanja klimatskih dezinformacija. Ta veza ispitana je i u ovom istraživanju. Korelacijskom analizom utvrđena je statistički značajna i visoka pozitivna povezanost prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa i neprihvatanja vjerodostojnosti znanosti ($r = 0.5$, $p < 0.01$). Rezultati ukazuju na to da ispitanici koji pokazuju sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa imaju negativnije stavove i manje povjerenja u znanost i znanstvenike. Takvi rezultati u skladu su s već spomenutim istraživanjima. Veza stavova o znanosti i prihvaćanja znanstvenih činjenica te utjecaja te veze na ponašanje posebno je došla do izražaja za vrijeme pandemije bolesti COVID-19. Tako Pavić et al. (2023), u istraživanju provedenom na reprezentativnom uzorku hrvatske populacije, prihvaćanje vjerodostojnosti znanosti ističu kao najvažniji prediktor za odluku o cijepljenju protiv virusa SARS-CoV-2. Rezultati ovog istraživanja pokazuju snažnu povezanost pozitivnijih stavova o znanosti i znanstvenicima sa slabijom sklonosti prihvaćanja klimatskih dezinformacija.

Graf 32: Povezanost prihvatanja klimatskih dezinformacijskih narativa i neprihvatanja vjerodostojnosti znanosti

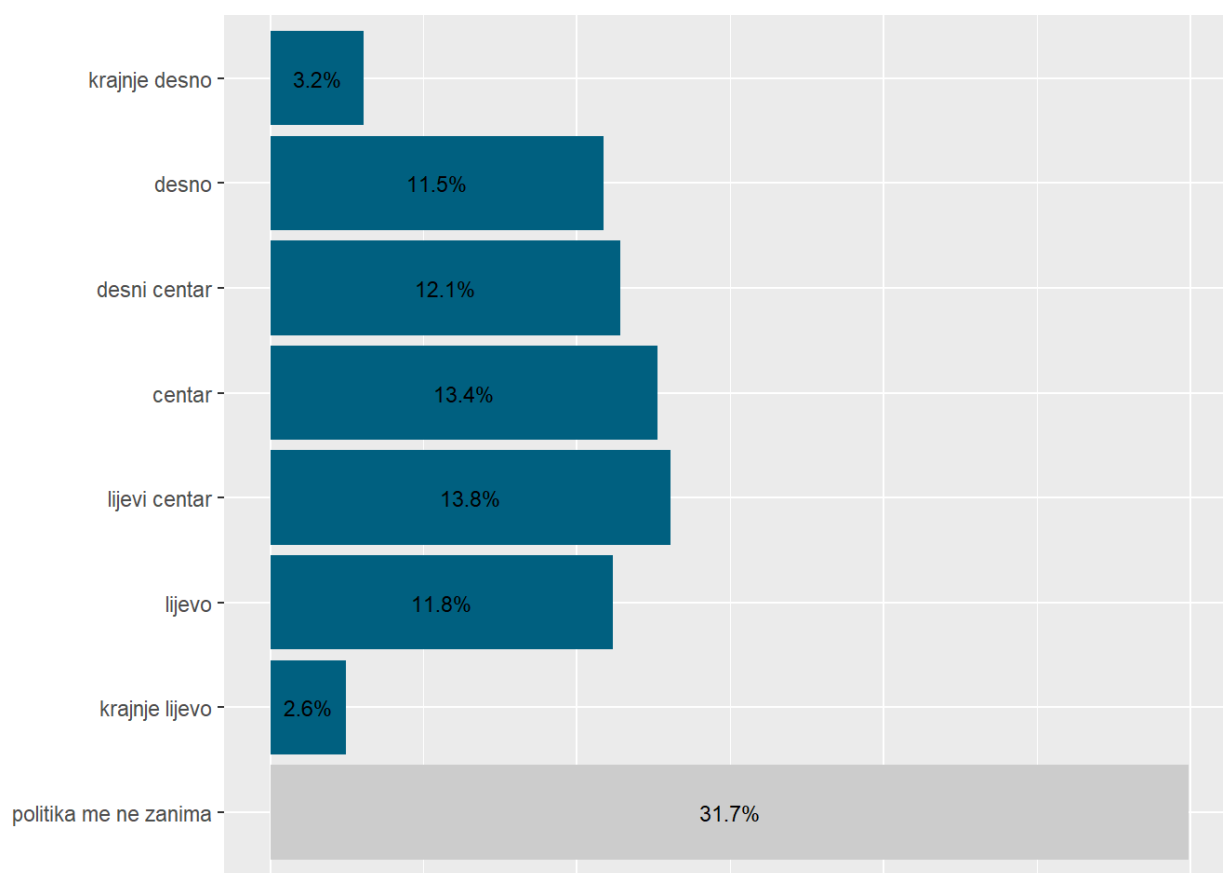
7.

Politička orijentacija i politički stavovi

Politička orijentacija i politički stavovi sveprisutni su kao prediktor u istraživanjima koja se bave dezinformacijama što potvrđuje analiza Kont et al. (2024). Uloga političke orijentacije i političkih stavova individua u prihvaćanju klimatskih dezinformacija razmotrena je i u ovom istraživanju. Važno je naglasiti kako su podaci prikupljeni u ožujku 2024. godine, točnije u trenutku predizborne kampanje za parlamentarne izbore koji su održani 17. travnja 2024. godine.

Na Grafu 33 prikazana je distribucija odgovora na pitanje na kojem su ispitanici trebali procijeniti svoju političku orijentaciju. Ispitanicima je bila ponuđena skala procjene od sedam stupnjeva, od „krajnje lijevo“ do „krajnje desno“, uz dodatnu kategoriju „politika me ne zanima“. Većina ispitanika gravitira oko centra političkog spektra. Tako se nešto manje od 40 % ispitanika smješta u kategorije centra te desnog ili lijevog centra. Najmanje je onih koji se identificiraju s krajnjom ljevicom ili krajnjom desnicom, a gotovo trećina ispitanika se izjašnjava da ih politika ne zanima.

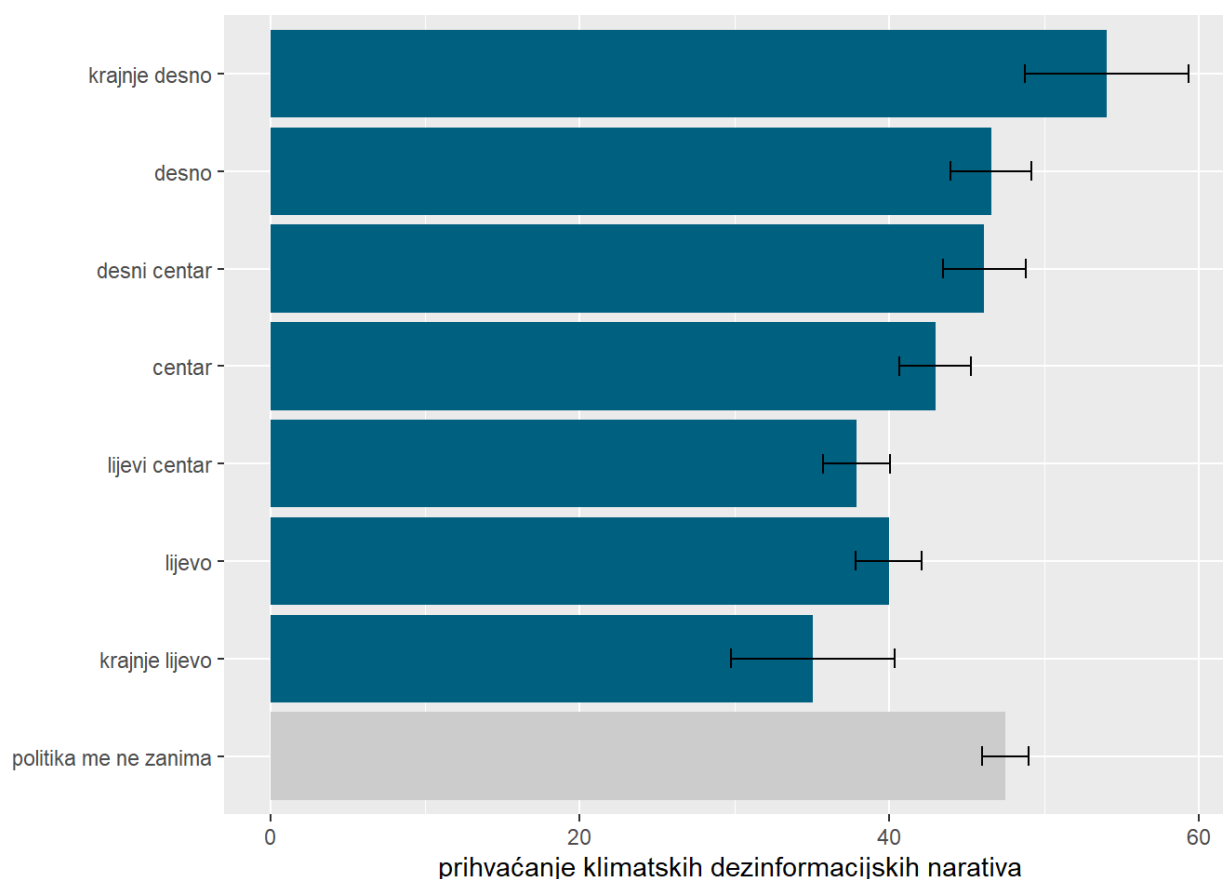
Graf 33: Politička orijentacija ispitanika

Testiran je odnos političke orijentacije ispitanika i prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa. Utvrđeno je kako postoje statistički značajne razlike u prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa s obzirom na političku orijentaciju ispitanika ($F = 19.67$, $p < 0.01$). Na Grafu 34 prikazano je prosječno prihvaćanje i intervali pouzdanosti prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa s obzirom na političku orijentaciju ispitanika. Najmanju sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacija pokazuju ispitanici koji se smještaju lijevo na političkom spektru ($M_{\text{krajnje lijevo}} = 35.1$; $M_{\text{lijevo}} = 40$; $M_{\text{lijevi centar}} = 37.9$). Slijede ih ispitanici koji se smještaju u centar političkog spektra ($M = 43$). Veću sklonost prihvaćanju dezinformacijskih sadržaja o klimatskim promjenama pokazuju ispitanici koji se smještaju desno na političkom spektru ($M_{\text{desni centar}} = 46.1$; $M_{\text{desno}} = 46.6$; $M_{\text{krajnje desno}} = 54.1$). Ispitanici koje politika ne zanima također pokazuju sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa ($M = 47.5$). Istraživanje Ejaza et al. (2024), koje je bilo fokusirano na prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa u osam svjetskih zemalja, također utvrđuje desnu

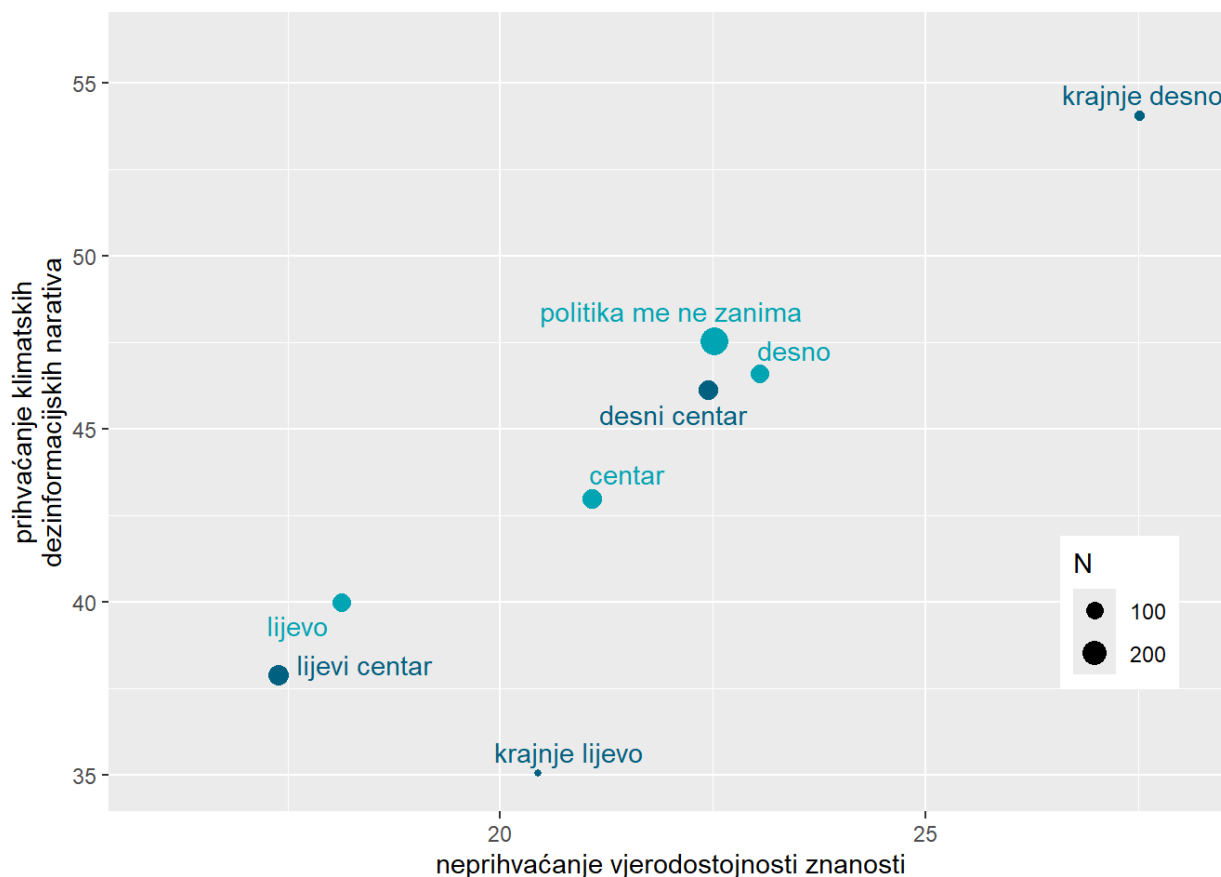
političku orijentaciju kao jedan od glavnih prediktora prihvaćanja klimatskih dezinformacija. Isto utvrđuje i analiza Kont et al. (2024) kada je riječ o društvenim skupinama koje su ranjive na dezinformacije. Autori te studije napominju kako bi, iako većina istraživanja utvrđuje veće prihvaćanje dezinformacija među desno orijentiranom i konzervativnom populacijom, moguće objašnjenje trebalo tražiti u načinu rezoniranja individua koje se identificiraju s desnim ili lijevim političkim opcijama. Kont et al. (2024) objašnjavaju kako zastupanje određene političke ideologije dovodi do motiviranog rasuđivanja. Osim motiviranog rasuđivanja, objašnjenje veće popularnosti klimatskih dezinformacija među krajnje desno orijentiranom populacijom trebalo bi tražiti i u činjenici kako je krajnja desnica negiranje klimatske znanosti uvrstila u svoj politički diskurs. Odnos europske krajnje desnice prema pitanjima okoliša i klimatskih promjena detaljno je zabilježen u knjizi „*The Far Right and the Environment: Politics, Discourse and Communication*” (Forchtner, 2019).

Graf 34: Prosječno prihvaćanje i intervali pouzdanosti prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa s obzirom na političku orijentaciju ispitanika

U radu „*Climate Change Disinformation and How to Combat It*” (Lewandowsky, 2021) predstavljena je intersekcija klimatskih dezinformacija, političke ideologije, političke retorike i povjerenja u znanost. Dodatno, antagonizam znanstvenih činjenica i političkih ciljeva predstavljen je u radu „*Science-related populism*” (Mede & Schäfer, 2020), kao i u knjizi „*Merchants of Doubt*” (Oreskes & Conway, 2022). Veza prihvaćanja klimatskih dezinformacija i neprihvatanja vjerodostojnosti znanosti, kao i veza između prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa i političke orijentacije već je predstavljena u ovom radu. Kako bi se uvid u isprepletenost ta tri pokazatelja dodatno produbio, istražen je odnos političke orijentacije ispitanika s obzirom na prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa i prihvaćanje vjerodostojnosti znanosti. Na Grafu 35 prikazan je smještaj ispitanika različitih političkih orijentacija s obzirom na spomenute pokazatelje, gdje je uočljivo nekoliko trendova. Ispitanici koji se identificiraju s lijevim političkim opcijama pokazuju najmanju sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacija te najveću sklonost prihvaćanju vjerodostojnosti znanosti. Ispitanici koji su krajnje lijevo orijentirani pokazuju nešto manju sklonost prihvaćanju vjerodostojnosti znanosti. Nešto veću sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa i neprihvatanju vjerodostojnosti znanosti pokazuju ispitanici koji se smještaju u centar političkog spektra. U skladu s prethodnim rezultatima, nešto veće vrijednosti na oba pokazatelja pokazuju ispitanici koji se smještaju u desni centar i desno na političkom spektru. Toj skupini pripadaju i oni koji su naveli da ih politika ne zanima. Najveću sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa te najmanju sklonost prihvaćanju vjerodostojnosti znanosti pokazuju ispitanici koji su krajnje desno orijentirani.

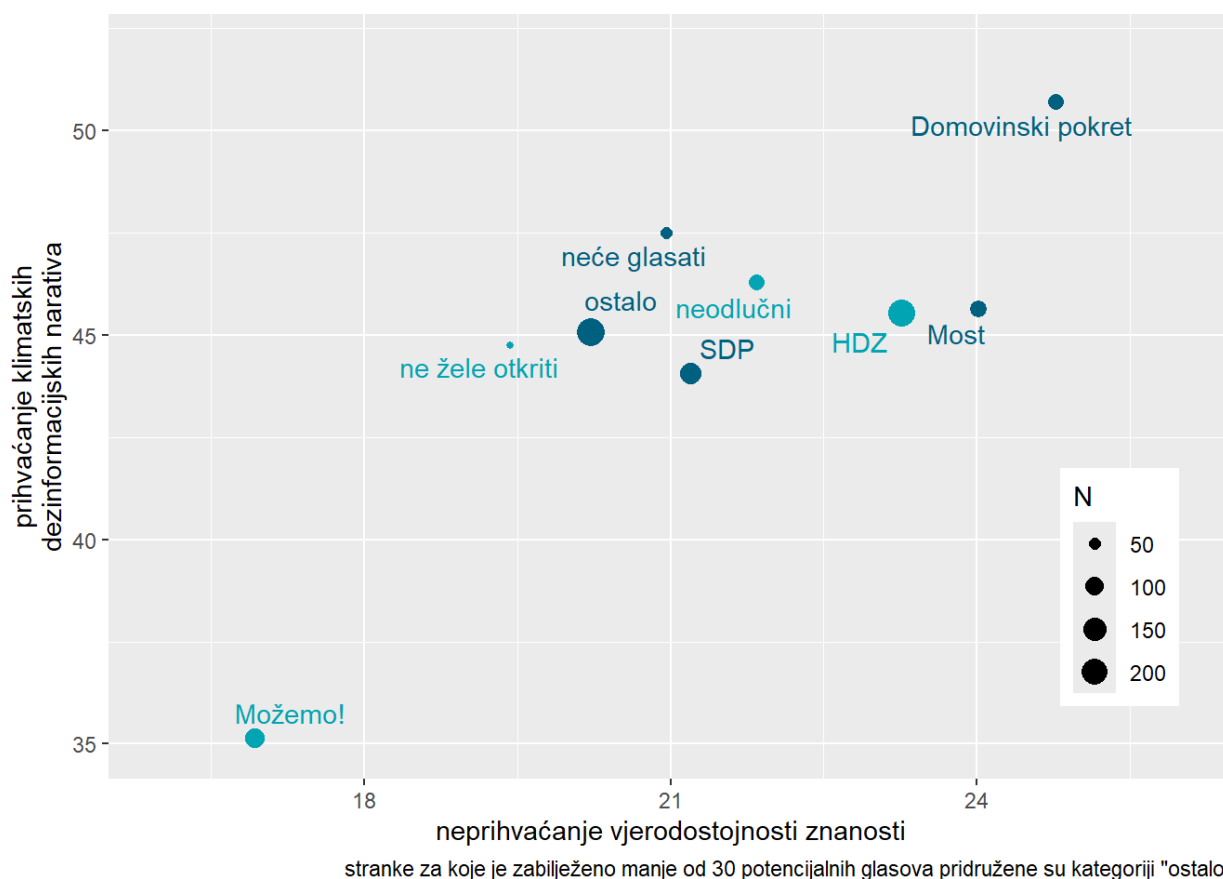
Graf 35: Smještaj ispitanika različitih političkih orijentacija s obzirom na prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa i neprihvatanje vjerodostojnosti znanosti

Odnos prihvaćanja klimatskih dezinformacija i vjerodostojnosti znanosti s obzirom na političku orijentaciju ispitanika dobro se zrcali u glasačkim preferencijama ispitanika. Kako je prikupljanje podataka za ovo istraživanje provedeno netom prije parlamentarnih izbora u Hrvatskoj 2024. godine, ispitanici su pitani planiraju li i za koga planiraju glasati na izborima. Smještaj potencijalnih glasača s obzirom na prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa i neprihvatanje vjerodostojnosti znanosti prikazan je na Grafu 36. Najveće razlike uočljive su kod potencijalnih glasača lijeve zelene stranke Možemo! i Domovinskog pokreta, stranke nacionalnog konzervativizma. Potencijalni glasači stranke Možemo! pokazali su najmanju sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacijskih narativa i neprihvatanju vjerodostojnosti znanosti. S druge strane, potencijalni glasači stranke Domovinski pokret pokazali su najveću sklonost prihvaćanju klimatskih dezinformacija i neprihvatanju vjerodostojnosti znanosti. Potencijalni glasači ostalih većih stranaka

u Hrvatskoj, HDZ-a, SDP-a i Mosta, grupiraju se između glasača Možemo! i (bliže) glasača Domovinskog pokreta. Potencijalni glasači tih triju stranaka ne razlikuju se značajno s obzirom na prihvaćanja klimatskih dezinformacija, ali potencijalni glasači SDP-a pokazuju nešto veću sklonost prihvaćanju vjerodostojnosti znanosti od potencijalnih glasača HDZ-a i Mosta. Potencijalnim glasačima SDP-a, po vrijednostima na skali prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa i skali vjerodostojnosti znanosti, gravitiraju ispitanici koji su naveli da će glasati za neku drugu stranku, neodlučni, oni koji ne žele otkriti stranku za koju namjeravaju glasati te oni koji su naveli da uopće neće glasati.

Graf 36: Smještaj potencijalnih glasača s obzirom na prihvaćanje klimatskih dezinformacijskih narativa i neprihvatanje vjerodostojnosti znanosti

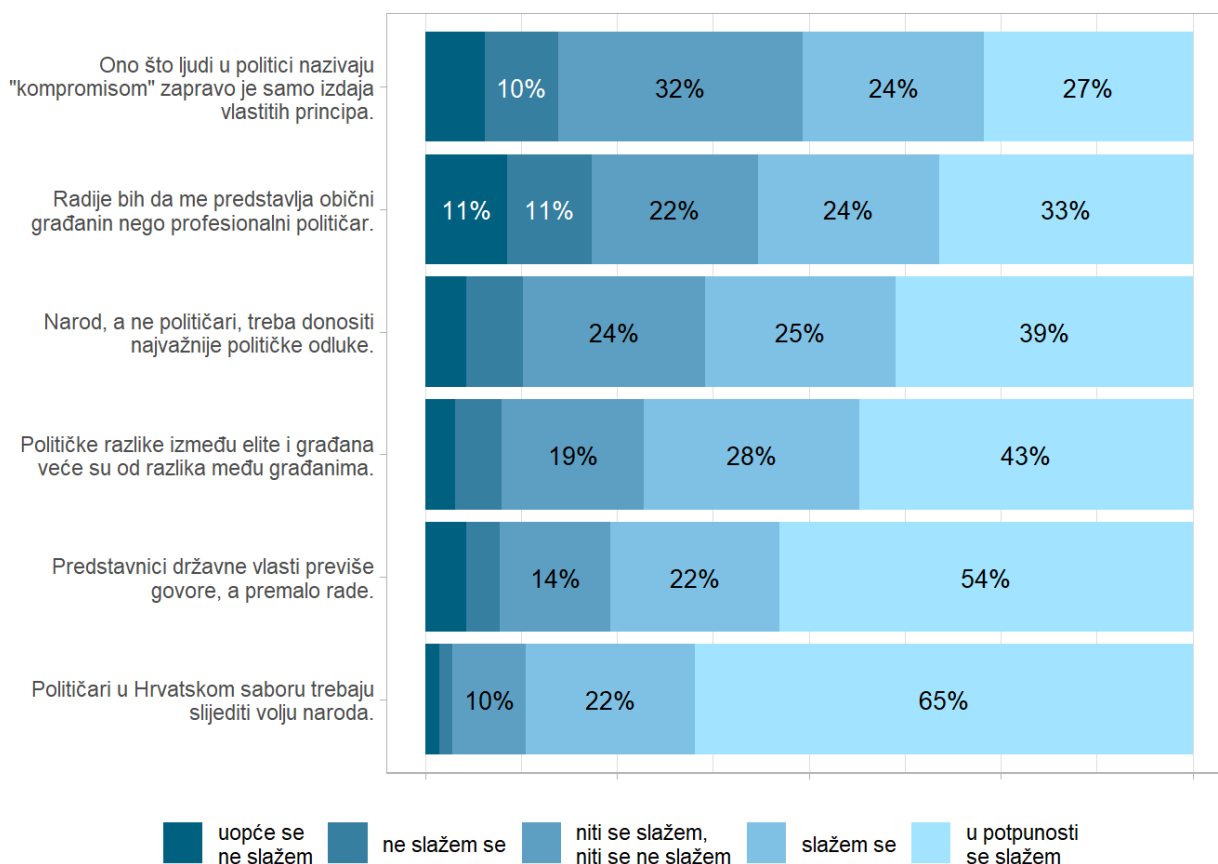

Mudde i Kaltwasser (2017) navode kako je termin „populizam” postao glavna poštapalica politike 21. stoljeća čija široka upotreba sve češće stvara nejasnoće oko njegovog značenja. Autori populizam definiraju kao „ideologiju koja smatra

da je društvo u konačnici razdvojeno na dva homogena i antagonistička tabora, „poštene ljudi“ protiv „korumpirane elite“, i koja tvrdi da bi politika trebala biti izraz *volonté générale* (opće volje) naroda (Mudde & Kaltwasser, 2017: 6). Naglašavaju kako populizam, kao ideologija, ne pruža jasne smjernice kako postići željenu ideju svijeta, kao što to čine „cjelovite“ ideologije kao što su na primjer liberalizam, socijalizam ili fašizam. Iz tog se razloga populizam gotovo uvijek javlja kao „dodatak“ drugim ideologijama. Kompatibilnost populizma s drugim ideologijama omogućava fleksibilnost kategorija „poštene ljudi“, „korumpirana elita“ i „volja naroda“ koje mogu popunjavati različiti akteri i prakse, ovisno o političkom i društvenom kontekstu (Mudde & Kaltwasser, 2017). Lewandowsky (2021) navodi kako je poricanje klimatskih promjena postalo „prožimajući atribut mnogih, iako ne svih, populističkih pokreta i mnogih, iako ne svih, krajnje desnih europskih stranaka i aktera“ (Lewandowsky, 2021: 3). U navedenom citatu autor se referira na tekst autora Lockwooda (2018) koji istražuje razloge zbog kojih su klimatski skepticizam i protivljenje politikama za suzbijanje klimatskih promjena svojstveni retorici desnih populističkih stranaka i njihovih glasača.

Kako bi se istražili populistički stavovi ispitanika u ovom istraživanju korišten je instrument kojeg su definirali Akkerman et al. (2014). Instrument Akkermana et al. (2014) za mjerenje populističkih stavova sastoji se od šest tvrdnji. Ispitanici su slaganje s tvrdnjama mogli iskazati na ljestvici procjene od pet stupnjeva, od 1 – „uopće se ne slažem“ do 5 – „u potpunosti se slažem“. Tvrdnje skale populističkih stavova i distribucija odgovora vidljivi su na Grafu 37. Uočljivo je da se većina ispitanika, točnije između 51 % i 87 % ispitanika, slaže ili u potpunosti slaže s tvrdnjama koje upućuju na populističke stavove. Rezultati na skali populističkih stavova se mogu usporediti s rezultatima Blanuše (2024) koji je u svom istraživanju također ispitivao populističke stavove među populacijom Hrvatske i njihov odnos s konspiricizmom. S obzirom na rezultate istraživanja, Blanuša (2024) navodi kako je populizam u Hrvatskoj integriran u cjelokupni politički spektar, što ide u prilog tezi o prilagodljivosti populizma različitim političkim ideologijama koju ističu Mudde i Kaltwasser (2017). Navedeno potvrđuje i ovo istraživanje.

Graf 37: Stupanj slaganja s tvrdnjama na skali populističkih stavova

Od tvrdnji koje ispituju populističke stavove ispitanika definiran je jednostavni aditivni indeks⁵. Najniži mogući rezultat na aditivnom indeksu populističkih stavova iznosi 6 (ako je ispitanik na sve tvrdnje odgovorio 1 – „uopće se ne slažem“), a najviši mogući rezultat iznosi 30 (ako je ispitanik na sve tvrdnje odgovorio 5 – „u potpunosti se slažem“). Aritmetička sredina cijelog uzorka na aditivnom indeksu populističkih stavova iznosi $M = 23.6$. Viši rezultat na aditivnom indeksu znači izraženije populističke stavove kod ispitanika.

Kako bi se ispitala moguća povezanost populističkih stavova ispitanika i prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa provedena je korelacijska analiza. Utvrđena je pozitivna povezanost ($r = 0.16$, $p < 0.01$) koja upućuje na to da su ispitanici koji su skloniji izražavanju populističkih stavova ujedno skloniji prihvaćanju klimatskih

⁵ Provedena je analiza dimenzionalnosti koja upućuje na jednodimenzionalnost pokazatelja, Cronbach's alpha iznosi 0.72.

dezinformacija. Valja naglasiti kako je povezanost slaba te zaključak treba prihvatiti s oprezom. Istraživanje kojeg su proveli Kulin et al. (2021) pokazuje kako su glasači desnih populističkih stranaka skloniji poricanju klimatskih promjena i protivljenju politikama za suzbijanje klimatskih promjena, kako to utvrđuje i Lockwood (2018). Slično je i s rezultatima ovog istraživanja koji pokazuju kako su politička orijentacija i glasačke preferencije ispitanika bolji prediktor prihvaćanja klimatskih dezinformacija od populističkih stavova ispitanika.

8.

Zaključak

Rezultati ovog istraživanja, koje je provedeno 2024. godine s ciljem utvrđivanja prisutnosti, karakteristika i prediktora prihvaćanja klimatskih dezinformacija među građanima Hrvatske, ukazuju na nekoliko značajnih trendova. U ovom dijelu izvještaja bit će iznesena sinteza najznačajnijih nalaza te uloga ovog i sličnih istraživanja u daljnjem razvoju strategija za uspješno suzbijanje klimatskih i drugih dezinformacija u medijskom i javnom prostoru. Malobrojna eksperimentalna istraživanja koja utvrđuju vezu izloženosti dezinformacijama na ponašanje pojedinaca, kao što je ono Basticka (2021), podcrtavaju važnost rezultata ovog istraživanja i daljnjeg razvoja strategija za suzbijanje klimatskih dezinformacija u trenutku klimatske krize. Bastick (2021) naglašava kako će se problem širenja dezinformacija, pogotovo vizualnog, audio i audio-vizualnog materijala putem društvenih mreža, u narednim godinama dodatno usložnjavati razvojem umjetne inteligencije.

Ovo istraživanje pokazalo je kako dominantna većina punoljetnih građana Hrvatske prihvaća stvarnost klimatskih promjena. Slično je i s prihvaćenošću antropogenost klimatskih promjena, s čime se ne slaže ili nije sigurna četvrtina ispitanika. Daljnjim analizama utvrđeno je kako ne postoje značajnije razlike u prihvaćanju stvarnosti i antropogenosti klimatskih promjena s obzirom na sociodemografske i socioekonomske karakteristike ispitanika. To ukazuje da su u hrvatskom društvu stvarnosti i antropogenosti klimatskih promjena visoko i univerzalno prihvaćene među gotovo svim društvenim skupinama.

Nakon ispitivanja percepcije klimatskih promjena među ispitanicima, fokus istraživanja postavljen je na prisutnost i karakteristike prihvaćenosti klimatskih

dezinformacija. Pokazalo se da prihvaćenost klimatskih dezinformacijskih narativa među punoljetnim građanima Hrvatske dobro zrcali popularnost određenih klimatskih dezinformacijskih narativa u medijskom prostoru. Srodna istraživanja (Broz, 2024; CCDH, 2024; Coan et al., 2021) pokazuju kako dezinformacijski narativi koji su usmjereni prema negiranju postojanja, antropogenosti i štetnosti klimatskih promjena gube na popularnosti u medijskom prostoru, dok na važnosti dobivaju dezinformacijski narativi koji potiču sumnju u ulogu i cilj politika za suzbijanje klimatskih promjena i vjerodostojnost klimatske znanosti i znanstvenika. Poznata taktika dezinformacijskih kampanja prvotnog negiranja i kasnijeg poticanja sumnje oko određenog problema (Oreskes & Conway, 2022) ponovno se pokazuje uspješnom, pa su tako najprihvaćeniji klimatski dezinformacijski narativi među punoljetnim građanima Hrvatske narativi kako klimatska znanost nije pouzdana i narativ prema kojem javne politike za suzbijanje klimatskih promjena nisu potrebne.

Istraživanje je bilo usmjereno i na otkrivanje čimbenika koji potencijalno utječu na veću ili manju prihvaćenost klimatskih dezinformacija među ispitanicima. Uzimajući u obzir sociodemografske karakteristike, pokazalo se kako su u Hrvatskoj mlađi i oni s višim stupnjem obrazovanja manje skloni prihvaćanju klimatskih dezinformacija. Usporedbom percepcije klimatskih promjena i prihvaćenosti klimatskih dezinformacija, utvrđeno je kako oni koji prihvaćaju stvarnost i antropogenost klimatskih promjena u manjoj mjeri prihvaćaju klimatske dezinformacijske narative. Ipak, važno je naglasiti kako oni koji prihvaćaju stvarnost i antropogenost klimatskih promjena nisu u potpunosti otporni na prihvaćanje klimatskih dezinformacija. Nadalje, ovim istraživanjem pokazalo se da su osobe koje prihvaćaju klimatske dezinformacije ujedno sklonije prihvaćanju dezinformacija o bolesti COVID-19. Taj nalaz može se povezati s još jednim fenomenom prisutnim u medijskom prostoru, a to je širenje dezinformacija o različitim temama od strane istih dezinformacijskih aktera.

Posebna pažnja u istraživanju bila je usmjerena utvrđivanju veze izvora informiranja i medijskih praksi, povjerenja u institucije i znanost te političke orijentacija i političkih stavova s prihvaćanjem klimatskih dezinformacijskih narativa. Uvid u medijske prakse i navike ispitanika pokazao je visoku razinu samopouzdanja

ispitanika u mogućnost prepoznavanja lažnih sadržaja u medijima. Najšire praćeni medijski sadržaji i dalje su televizijski kanali s općenitim sadržajem, no internetski izvori (portali i društvene mreže) također su visoko zastupljeni među odgovorima. Za praćenje klimatskih dezinformacija od posebnog su interesa društvene mreže, koje zbog nuđenja sadržaja putem algoritama i organskog dijeljenja vijesti među istomišljenicima omogućuju lako stvaranje tematskih i vrijednosnih eho komora. Prihvaćanje vjerodostojnosti znanosti pokazalo se kao bitan prediktor prihvaćanja klimatskih dezinformacija, pa su tako oni koji prihvaćaju vjerodostojnost znanosti u manjoj mjeri skloni prihvaćanju klimatskih dezinformacija. Dodatno, pokazalo se kako su mlađi i oni viših stupnjeva obrazovanja skloniji prihvaćanju vjerodostojnosti znanosti. Uz stavove prema znanosti, kao bitan prediktor prihvaćanja klimatskih dezinformacijskih narativa pokazala se politička orijentacija ispitanika. Utvrđeno je kako su oni koji se identificiraju s desnim političkim opcijama te oni koje politika ne zanima skloniji prihvaćanju klimatskih dezinformacija od ispitanika koji se smještaju u centar ili lijevo na političkom spektru.

Razumijevanje uzroka, posljedica i mogućih rješenja klimatskih promjena kognitivni su i svjetonazorski izazov (Lewandowsky, 2021). Iz toga razloga sve je više istraživanja usmjereno na osmišljavanje strategija za jasnije komuniciranje znanstvenih spoznaja vezanih za klimatske promjene (Holmes & Richardson, 2020). Komuniciranje klimatskih promjena dodatno usložnjava dezinformacija kampanja, koju u medijskom i javnom prostoru vode različite interesne skupine (Lewandowsky, 2021), a koja je bila u fokusu ovog istraživanja. Kao uspješne strategije za suzbijanje klimatskih dezinformacija Lewandowsky (2021) navodi inokulaciju (*prebunking*) i raskrinkavanje (*debunking*). Inokulacija na (klimatske) dezinformacije je usmjerena stvaranju otpornosti individua na dezinformacijske sadržaje, dok glavnu ulogu u raskrinkavanju dezinformacijskih sadržaja imaju *fact-checking* organizacije. I jedna i druga strategija pokazuju ograničeni uspjeh u suzbijanju dezinformacijskih sadržaja u medijskom i javnom prostoru, a daljnji napredak umjetne inteligencije njihovu efektivnost stavlja pod dodatni upitnik. Osnaživanje postojećih i razvoj novih strategija i mehanizama za suzbijanje klimatskih dezinformacija nužan je korak u hitnom i adekvatnom adresiranju klimatskih promjena. Rezultati ovog istraživanja mogu ukazati na moguće smjerove njihovog daljnjeg razvoja.

9.

Bibliografija

Akkerman, A., Mudde, C., & Zaslove, A. (2014). How Populist Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters. *Comparative Political Studies*, 47(9), 1324–1353. <https://doi.org/10.1177/0010414013512600>

Barnier, J., Briatte, F., & Larmarange, J. (2023). *Questionr: Functions to make surveys processing easier*. <https://CRAN.R-project.org/package=questionr>

Bastick, Z. (2021). Would you notice if fake news changed your behavior? An experiment on the unconscious effects of disinformation. *Computers in Human Behavior*, 116, 1–25. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106633>

Benačić, A. (2017). *Facebook - dijete koje je zaboravilo da su mu mediji roditelji*. <https://faktograf.hr/2017/05/18/facebooku-sve-novinarima-i-izdavacima-nista/>

Blanuša, N. (2024). Populism and Conspiracism in Croatia and Their Articulations among Citizens from Left to Right. In M. Butter, K. Hatzikidi, C. Jeitler, G. Loperfido, & L. Turza (Eds.), *Populism and Conspiracy Theory* (pp. 79–112). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003474272-6>

Blanuša, N., Tonković, M., & Vranić, A. (2022). *Raširenost, struktura i trendovi vjerovanja u teorije zavjera: Analiza hrvatskih građana s različitim stupnjevima podložnosti teorijama zavjera o COVID-19*. GONG. <https://pro-fact.gong.hr/wp-content/uploads/2023/01/Rasirenost-struktura-i-trendovi-vjerovanja-u-teorije-zavjera-Analiza-hrvatskih-gradana-s-razlicitim-stupnjevima-podloznosti-teorijama-zavjera-o-COVID-19-1.pdf>

Bovan, K., & Baketa, N. (2022). Stabilnost i/ili promjene? Povjerenje u institucije u hrvatskoj od 1999. do 2020. *Revija Za Sociologiju*, 52(1), 31–60. <https://doi.org/10.5613/rzs.52.1.0315>

Brautović, M. (2024). *Mapping climate disinformation ecosystem in Croatia and Slovenia*. Adria Digital Media Observatory. https://edmo.eu/wp-content/uploads/2024/03/ADMO_Mapping-climate-disinformation-ecosystem-in-Croatia-and-Slovenia.pdf

Broz, T. (2024). *Proizvodnja sumnje i hajka na znanost: Analiza dezinformacija o klimatskoj krizi u Hrvatskoj*. Faktograf. <https://faktograf.hr/wp-content/uploads/2024/04/faktograf-analiza-dezinformacija.pdf>

CAAD. (n.d.). *Misinformation and disinformation are major threats to climate action*. <https://caad.info/what-is-misinformation-disinformation/#universal-definition>

Calvin, K., Dasgupta, D., Krinner, G., Mukherji, A., Thorne, P. W., Trisos, C., Romero, J., Aldunce, P., Barrett, K., Blanco, G., Cheung, W. W. L., Connors, S., Denton, F., Diongue-Niang, A., Dodman, D., Garschagen, M., Geden, O., Hayward, B., Jones, C., ... Péan, C. (2023). *IPCC, 2023: Climate change 2023: Synthesis report. Contribution of working groups I, II and III to the sixth assessment report of the intergovernmental panel on climate change* [core writing team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC. <https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647>

CCDH. (2024). *The new climate denial - how social media platforms and content producers profit by spreading new forms of climate denial*. Center for Countering Digital Hate. https://counterhate.com/wp-content/uploads/2024/01/CCDH-The-New-Climate-Denial_FINAL.pdf

Cinelli, M., De Francisci Morales, G., Galeazzi, A., Quattrociocchi, W., & Starnini, M. (2021). The echo chamber effect on social media. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(9), 2023301118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2023301118>

Coan, T. G., Boussalis, C., Cook, J., & Nanko, M. O. (2021). Computer-assisted

classification of contrarian claims about climate change. *Scientific Reports*, 11(1), 22320. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-01714-4>

Čović, S., Puzek, I., Broz, T., & Vidov, P. (2025). *Rasprostranjenost i čimbenici prihvaćanja klimatskih dezinformacija u Hrvatskoj 2024*. CROSSDA. <https://doi.org/10.23669/SAYUTV>

Cvjetićanin, T. (2023). *Harassment of fact-checking media outlets in Europe*. Faktograf. <https://faktograf.hr/wp-content/uploads/2023/06/harrasment-emif-report-final.pdf>

Ejaz, W., Altay, S., Fletcher, R., & Nielsen, R. K. (2024). Trust is key: Determinants of false beliefs about climate change in eight countries. *New Media & Society*, 1–20. <https://doi.org/10.1177/14614448241250302>

Forchtner, B. (Ed.). (2019). *The far right and the environment: Politics, discourse and communication*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351104043>

Hartman, R. O., Dieckmann, N. F., Sprenger, A. M., Stastny, B. J., & DeMarree, K. G. (2017). Modeling Attitudes Toward Science: Development and Validation of the Credibility of Science Scale. *Basic and Applied Social Psychology*, 39(6), 358–371. <https://doi.org/10.1080/01973533.2017.1372284>

Holmes, D. C., & Richardson, L. M. (Eds.). (2020). *Research handbook on communicating climate change*. Edward Elgar Publishing.

Hornsey, M. J., Harris, E. A., Bain, P. G., & Fielding, K. S. (2016). Meta-analyses of the determinants and outcomes of belief in climate change. *Nature Climate Change*, 6(6), 622–626. <https://doi.org/10.1038/nclimate2943>

Humprecht, E., Esser, F., & Van Aelst, P. (2020). Resilience to Online Disinformation: A Framework for Cross-National Comparative Research. *The International Journal of Press/Politics*, 25(3), 493–516. <https://doi.org/10.1177/1940161219900126>

ISSP Research Group. (2023). *International social survey programme: Environment IV - ISSP 2020*. <https://doi.org/10.4232/1.14153>

Jutarnji List. (2010). *Znanstvenici protiv Mišaka: On propagira pseudoznanost*. Jutarnji List. <https://www.jutarnji.hr/life/znanost/znanstvenici-protiv-misaka-on-propagira-pseudoznanost-2311160>

Kont, J., Elving, W., Broersma, M., & Bozdağ, Ç. (2024). What makes audiences resilient to disinformation? Integrating micro, meso, and macro factors based on a systematic literature review. *Communications*. <https://doi.org/10.1515/commun-2023-0078>

Kränge, O., Kaltenborn, B. P., & Hultman, M. (2019). Cool dudes in Norway: climate change denial among conservative Norwegian men. *Environmental Sociology*, 5(1), 1–11. <https://doi.org/10.1080/23251042.2018.1488516>

Kulin, J., Johansson Sevä, I., & Dunlap, R. E. (2021). Nationalist ideology, rightwing populism, and public views about climate change in Europe. *Environmental Politics*, 30(7), 1111–1134. <https://doi.org/10.1080/09644016.2021.1898879>

Larmarange, J. (2024a). *Ggstats: Extension to 'ggplot2' for plotting stats*. <https://CRAN.R-project.org/package=ggstats>

Larmarange, J. (2024b). *Labelled: Manipulating labelled data*. <https://CRAN.R-project.org/package=labelled>

Lewandowsky, S. (2021). Climate Change Disinformation and How to Combat It. *Annual Review of Public Health*, 42(1), 1–21. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-090419-102409>

Lockwood, M. (2018). Right-wing populism and the climate change agenda: exploring the linkages. *Environmental Politics*, 27(4), 712–732. <https://doi.org/10.10>

[80/09644016.2018.1458411](https://doi.org/10.1093/esr/jcab035)

Lübke, C. (2022). Socioeconomic Roots of Climate Change Denial and Uncertainty among the European Population. *European Sociological Review*, 38(1), 153–168. <https://doi.org/10.1093/esr/jcab035>

Lumley, T. (2024). *Survey: Analysis of complex survey samples*. <https://CRAN.R-project.org/package=survey>

McCright, A. M., & Dunlap, R. E. (2011). Cool dudes: The denial of climate change among conservative white males in the United States. *Global Environmental Change*, 21(4), 1163–1172. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.06.003>

Mede, N. G., & Schäfer, M. S. (2020). Science-related populism: Conceptualizing populist demands toward science. *Public Understanding of Science*, 29(5), 473–491. <https://doi.org/10.1177/0963662520924259>

Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2017). *What is populism?* (pp. 1–20). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/actrade/9780190234874.003.0001>

Newman, N., Fletcher, R., Robertson, C. T., Ross Arguedas, A., & Nielsen, R. K. (2024). *Reuters Institute digital news report 2024*. <https://doi.org/10.60625/RISJ-VY6N-4V57>

Oreskes, N., & Conway, E. M. (2022). *Merchants of doubt: how a handful of scientists obscured the truth on issues from tobacco smoke to climate change*. Bloomsbury.

Pavić, Ž., Kovačević, E., Šuljok, A., Jurčina, J., Miškulin, M., Mujkić, A., & Miškulin, I. (2023). The Deficit and Contextual Models of Vaccine Hesitancy: A Test of the Mediation Paths. *Sage Open*, 13(4), 1–14. <https://doi.org/10.1177/21582440231218845>

Posit team. (2024). *RStudio: Integrated development environment for R*. Posit Software, PBC. <http://www.posit.co/>

R Core Team. (2024). *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing. <https://www.R-project.org/>

Šuljok, A. (2020). Znanstvena pismenost i stavovi prema znanosti u Hrvatskoj. *Sociologija i Prostor*, 58(1), 85–111. <https://doi.org/10.5673/sip.58.1.4>

Van Valkengoed, A. M., Steg, L., & Perlaviciute, G. (2021). Development and validation of a climate change perceptions scale. *Journal of Environmental Psychology*, 76, 101652. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101652>

Vidov, P., Benačić, A., Vrsaljko, M., & Grgurinović, M. (2024). *Povijest negiranja klimatske krize*. Klimatski Portal. <https://klimatski.hr/povijest-negiranja-klimatske-krize/>

Weber, E. U. (2006). Experience-Based and Description-Based Perceptions of Long-Term Risk: Why Global Warming does not Scare us (Yet). *Climatic Change*, 77(1-2), 103–120. <https://doi.org/10.1007/s10584-006-9060-3>

Wickham, H., Averick, M., Bryan, J., Chang, W., McGowan, L., François, R., Grolemund, G., Hayes, A., Henry, L., Hester, J., Kuhn, M., Pedersen, T., Miller, E., Bache, S., Müller, K., Ooms, J., Robinson, D., Seidel, D., Spinu, V., ... Yutani, H. (2019). Welcome to the tidyverse. *Journal of Open Source Software*, 4(43), 1686. <https://doi.org/10.21105/joss.01686>

